วารสารวิจัย
ราชภัฏเชียงใหม่

ประจำปีที่ 16 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2557-มีนาคม 2558

ISSN 1513-8410

CMRU

วารสารวิจัยเพื่อรับใช้สังคม

วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่

RAJABHAT CHIANG MAI RESEARCH JOURNAL

ประจำปีที่ 16 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2557-มีนาคม 2558 **ISSN 1513-8410**

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย — อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.บังอร ฉัตรรุ่งเรือง — ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

บรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.ทัตพร คุณประดิษฐ์ — รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ นักรบ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรา ตันติประภา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ จอมภักดี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชรพงษ์ ธัชยพงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.คณิเทพ ปิตุภูมินาค	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดิศักดิ์ ธีรานุพัฒนา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.วรัทยา แจ้งกระจ่าง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ อรชร มณีสงฆ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ อริยะเครือ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.สุดารัตน์ สิทธิสมบัติ	มหาวิทยาลัยเนชั่น
อาจารย์ ดร.วารัชต์ มัธยมบุรุษ	มหาวิทยาลัยพะเยา
อาจารย์ ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณิดา ปิงเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวดี ม้าลำพอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.จิติมา กตัญญู	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.จตุพร เสถียรคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ยุวดี พีรพรพิศาล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชิตชล ผลารักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.พลรัตน์ พันธุ์แพ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พหล ศักดิ์คะทัศน์	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบา สิทธิการ	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ดร.นพ.ชูสิน สีลพัทธ์กุล	โรงพยาบาลสารภี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณทนี สันติกุล	Hong Kong Polytech University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชาภพ พันธุ์แพ	มหาวิทยาลัยพายัพ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลณัฏฐ์ พลวัน	รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา
อาจารย์ ว่าที่ร้อยเอก ดร.ขจร ตรีโสภณากร	รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา
นางณัฐธยาน์ บันเทา	นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา
นางสาวธาวินี ออนเป็ง	นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา
นางสาวศรัญยา ไชยวงค์	นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ ชั้น 14 เลขที่ 202 ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์ 0-5388-5959 โทรสาร 0-5388-5950

ข้อความหรือข้อคิดเห็นในวารสารนี้เป็นของผู้เขียนมิใช่ความรับผิดชอบของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำนำ FOREWORD

วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นวารสารที่จัดทำขึ้นเพื่อรองรับงานวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษา โดยบทความที่ขอรับการตีพิมพ์ในวารสารนั้นจะต้องแสดงให้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม ชุมชน และท้องถิ่น อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมในทางที่ดีขึ้น รวมถึงแนวทางการสร้างความตระหนักและการรับรู้ในปัญหา และแนวทางแก้ไขของชุมชนและสังคมได้

วารสารฉบับนี้ ยังคงเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่บทความ องค์ความรู้ หรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์จากคณาจารย์ นักศึกษา และผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ไปสู่สังคม ชุมชน ท้องถิ่น และผู้ที่สนใจทั่วไป โดยมีบทความที่หลากหลายสาขา ทั้งทางด้านชุมชนและสังคม ได้แก่ การจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว การพัฒนาวิถีประชาธิปไตย การสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโซ่อุปทานผักอินทรีย์ ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า ความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชและคุณภาพน้ำ ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ เครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ด้านสุขภาพ ได้แก่ การป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก และด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ประสิทธิภาพบริการของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรม ซึ่งบทความต่างๆ เหล่านี้ยังคงได้รับการพิจารณาและผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างเข้มข้นดังเช่นที่ผ่านมา

กองบรรณาธิการขอขอบคุณนักวิจัยทุกท่านที่ได้ส่งบทความเข้ามาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความในวารสารฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่น ตามเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการของประเทศไทยต่อไป

กองบรรณาธิการ
วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่

CONTENTS สารบัญ

1 แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
อรวี บุญนาค และรณภพ เจริญบุญ

17 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว บ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่
กิตติชัย ปัญญาวัน

29 ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า
ชลิต ศรีจันทร์แก้ว และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา

43 การศึกษาเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
นิรุตร์ แก้วหล้า

57 การสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
ณฤชล รัญเสวะ

71 การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโซ่อุปทานผักอินทรีย์ กรณีศึกษา: โครงการอาหารปลอดภัย โรงพยาบาลลำปาง
สุรยุทธ ทองคำ

83 การพัฒนาประสิทธิภาพบริการของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่
ดรุชา รัตนดำรงอักษร

99 ความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชและคุณภาพน้ำในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
จิรวัฒน์ กนกพันจิรวัฒน์

109 การสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น: การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน
ทัศวรรณ ธิมาคำ

123 การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน
สนิท ภูมาศ

CHIANG MAI

RAJABHAT UNIVERSITY

Vol. 16 No. 1 October 2014-March 2015

แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

THE POTENTIAL DEVELOPMENT GUIDELINE OF TOURISM IN KANCHANABURI PROVINCE TO SUPPORT THE ASEAN COMMUNITY

อรวี บุนนาค และรณภพเจริญบุญ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

THE POTENTIAL DEVELOPMENT GUIDELINE OF TOURISM IN KANCHANABURI PROVINCE TO SUPPORT THE ASEAN COMMUNITY

อรวี บุนนาค* และรณภพ เจริญบุญ**

* สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

** สาขาวิชาพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตกาญจนบุรี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณจากแบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน และชาวต่างชาติ 40 คน ที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี ผลวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อภาพรวมของศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอยู่ในระดับมาก แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ได้แก่ 1. การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและการส่งเสริมให้สถาบันการศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว 2. การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ประกอบด้วยประเด็นย่อย ได้แก่ 1) การเพิ่มข้อมูลการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ป้ายบอกทางและป้ายประกาศเป็นภาษาต่างประเทศ และ 2) การเพิ่มศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว 3. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยประเด็นย่อย ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบการสื่อสารในจังหวัด 2) การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและการบริการรถสาธารณะ และ 3) การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ชราและผู้พิการ และ 4. การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว จังหวัดกาญจนบุรี การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ABSTRACT

This research aims to analyze the tourism potential of Kanchanaburi and to propose the way to develop the potential of tourism in Kanchanaburi province to support the ASEAN Community. The research tool is the Quantitative Research with questionnaire. The data is collected from the 400 Thai tourists and the 40 foreign tourists who visited Kanchanaburi. It is found that tourists think that Kanchanaburi tourism is ready for the upcoming ASEAN Community with high level. The ways to develop the potential of tourism in Kanchanaburi province to support the ASEAN Community are as follows: 1. Improving the potential of tourism personnel and encouraging educational institution to participate in the tourism development. 2. Improving the Tourism Public Relations including 1) Increasing the number of Kanchanaburi tourism information, traffic signs and announcement in other foreign language; and 2) Increasing the number of tourist information centers. 3. Improving facilities at the tourist attractions consisting of 1) Improving the communication system in the province; 2) Improving transportation routes and public transportation services; and 3) Increasing facilities for elder and handicapped. And 4. Promoting sustainable tourism development.

Keywords: Tourism Potential, Kanchanaburi, ASEAN Community

บทนำ

ความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียนเป็นกรอบความร่วมมือหนึ่งของประเทศสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือประชาคมอาเซียน ซึ่งเป็นการยืนยันว่าผู้นำอาเซียนตระหนักถึงบทบาทของการท่องเที่ยวว่ามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน ผลจากความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียนเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยในด้านการสนับสนุนกลยุทธ์การขยายขอบเขตพื้นที่ท่องเที่ยวของไทย โดยการส่งเสริมการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างประเทศสมาชิก เพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาค รวมทั้งสามารถใช้เป็นแนวทางในการร่วมมือพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับอนุภูมิภาคต่างๆ (วชิรชัย สิริสัมพันธ์, 2546: 19-28) ปัจจุบันประเทศไทยได้เร่งพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน นำโดยหน่วยงานหลักอย่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและได้จัดทำยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยในการเตรียมความพร้อมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน โดยผลักด้านนโยบายจากส่วนกลางไปสู่การเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น

ปัจจุบันหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างเล็งเห็นถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านวิสัยทัศน์ประการแรกของจังหวัดกาญจนบุรีที่นำเสนอภาพลักษณ์ในด้าน “เมืองแห่งการท่องเที่ยว” ประกอบกับผลการสำรวจข้อมูลทางสถิติของกรมการท่องเที่ยวพบว่าอัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี ในปี พ.ศ.2556 นั้น มีนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี จำนวนทั้งสิ้น 2,400,692 คน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2555 ถึงร้อยละ 13.15 ทำให้ในปี พ.ศ.2556 จังหวัดกาญจนบุรีมีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งสิ้น 13,416.54 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2555 ร้อยละ 12.65 (กรมการท่องเที่ยว, 2557)

นอกจากนี้จังหวัดกาญจนบุรียังมีปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญที่ช่วยเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน กล่าวคือ ในอนาคตหากมีการพัฒนาด่านบริเวณบ้านพุน้ำร้อนจากจุดผ่านแดนชั่วคราวไปสู่ด่านผ่อนปรนทางการค้าและเมื่อมีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนกาญจนบุรี จะก่อให้เกิดการขยายตัว

ทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเฉพาะการลงทุนในเรื่องของการท่องเที่ยว ที่ปัจจุบันเริ่มมีนักลงทุนเข้ามาลงทุนโครงการใหญ่ๆ สำหรับรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งในอนาคตจะมีการโปรโมทให้เป็นเมืองคู่แฝดทางด้านการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดกาญจนบุรี-เมืองทวาย เนื่องจากเมืองทวายของพม่าเป็นเมืองชายแดนที่มีทะเลและหาดทรายที่ยังคงความสวยงามตามธรรมชาติเป็นจุดขายที่สำคัญ (เรวดี แก้วมณี, 2554)

สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี (2556) ได้วิเคราะห์จุดอ่อน (weakness) ด้านการท่องเที่ยวไว้ว่า จังหวัดยังขาดแผนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและยังไม่มีการบูรณาการกันเท่าที่ควร และจากการค้นคว้าข้อมูลในเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าข้อมูลในส่วนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ของจังหวัดกาญจนบุรียังมีน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ถือเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักของการท่องเที่ยว อันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ท่องเที่ยวในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีให้สามารถพร้อมรับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวที่คาดว่ามีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ในด้านคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์ และความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

ขอบเขตของประชากร

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการใช้แบบสอบถาม โดยเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2557 จำนวน 440 คน แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 40 คน

ขอบเขตของพื้นที่

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบกำหนดจำนวน ตามแหล่งท่องเที่ยว 4 ประเภท ประเภทละ 110 คน ดังนี้

- แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้แก่ น้ำตก แม่น้ำ ป่าไม้ ภูเขา น้ำพุร้อน เขื่อน อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น
- แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ แหล่งโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ต่างๆ เป็นต้น
- แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ศาสนสถาน หมู่บ้านวัฒนธรรม เป็นต้น
- แหล่งท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีรูปแบบกิจกรรมไต่เขา เดินป่า ล่องแพเปียก ขี่จักรยานเสือภูเขา ขับรถเอทีวี เป็นต้น

แนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย

แนวคิดเรื่องศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพ (potential) หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตัวเองของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง การจัดการหรือการเข้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ขึ้น (วิวัฒน์ชัย บุณยภักดิ์, 2531: 2)

ฉัตรฆฤณ พิชัยกมลฉัตร (2550) กล่าวถึง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวว่า หมายถึง การวิเคราะห์ลักษณะที่มีอยู่เดิมของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวหรือศักยภาพในตัวเองด้านการท่องเที่ยวและความพร้อมด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ซึ่งคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวหรือศักยภาพในตัวเองด้านการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้เห็นถึงความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวหรือเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมด้านการท่องเที่ยวสูงย่อมจะมีนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมด้านการท่องเที่ยวต่ำ ฉะนั้นโอกาสในการพัฒนาย่อมมีมากกว่าด้วยเช่นกัน

ศักยภาพการท่องเที่ยวในงานวิจัยนี้จึงหมายถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อความสามารถหรือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวและปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง การจัดการหรือการเข้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ขึ้นเพื่อรองรับการที่ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.2558 ซึ่งในงานวิจัยนี้แบ่งการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีตามด้านต่างๆ ต่อไปนี้

1. คุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี
2. ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี
3. ความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี
4. ความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี

แนวคิดเรื่องกรอบความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของประชาคมอาเซียน

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 จนถึงปัจจุบันความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวได้ขยายแนวทางความร่วมมือออกไปเป็นอย่างมาก ที่ผ่านมาได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวอาเซียนที่รับรองโดยที่ประชุมรัฐมนตรีท่องเที่ยวอาเซียนครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ.2541 ณ ประเทศฟิลิปปินส์ ที่ได้กำหนดแนวทางดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการตลาด การพัฒนาบุคลากร การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การส่งเสริมการลงทุน และการอำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวภายในภูมิภาค และแผนปฏิบัติการฮานอยที่ดำเนินการตามวิสัยทัศน์อาเซียน 2020 ที่มีประเด็นความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวรวมอยู่ด้วย ในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน (ASEAN Summit) ครั้งที่ 7 เมื่อ พ.ศ.2544 ณ บูรไนดารุสซาลาม ผู้นำอาเซียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงพิจารณาว่าควรมีการจัดทำความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement: ATA) ขึ้น เพื่อเสริมสร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภูมิภาคให้มีความมั่นคงแข็งแกร่งยิ่งขึ้น ต่อมาเพื่อสานต่อนโยบายของผู้นำอาเซียน ที่ประชุมรัฐมนตรีท่องเที่ยวอาเซียนครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ.2545 ณ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทั้งที่เข้ามาจากประเทศทั้งในและนอกอาเซียน ส่งเสริมความร่วมมือในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีศักยภาพในการแข่งขันที่สูงขึ้น ลดข้อจำกัดทางการค้าสำหรับสาขาบริการท่องเที่ยวและเพื่อเป็นกรอบความร่วมมือนำไปสู่การส่งเสริมให้อาเซียนเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยว (ASEAN as a Single Destination) (วชิรชัย สิริสัมพันธ์, 2546: 19-28)

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลแบบวัดผลครั้งเดียว (One Shot Description Survey)

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้คือการนำสถิตินักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ข้อมูลสถิติของปี พ.ศ.2556 มาเป็นฐานในการคำนวณกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane อ้างถึงใน สิน พันธุ์พินิจ, 2554: 135) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่าอยู่ที่ร้อยละ 5

จากข้อมูลนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี จำนวนทั้งสิ้น 2,400,692 คน จะต้องใช้กลุ่มตัวอย่าง 400 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบแบ่งเป็นชั้น (Stratified Sampling) คือการเลือกตัวอย่างที่แบ่งประชากรออกเป็นชั้นย่อย แล้วจึงเลือกตัวอย่างจากประชากรแต่ละชั้นย่อย ซึ่งในงานวิจัยนี้แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

การคำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นย่อย ปรากฏผลคือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี จำนวนทั้งสิ้น 2,400,692 คน เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 2,245,848 คน คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ 374.20 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จำนวน 154,844 คน คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ 25.80 คน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเพิ่มขนาดของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็น 400 คน และชาวต่างชาติเป็น 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญปรากฏค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยข้อคำถามแต่ละข้อต้องมีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป แสดงว่าข้อคำถามนั้นวัดตรงกับเนื้อหาที่กำหนด (นวลเสน่ห์ วงศ์เชิดธรรม, 2551: 95) และนำผลจากการทดลองใช้แบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยหาสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) มีเกณฑ์การยอมรับค่า Alpha มากกว่าและเท่ากับ 0.7 สำหรับงานวิจัยเชิงสำรวจ (Exploratory research) จึงจะสรุปได้ว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือสูง (Jump, 1978) โดยจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งสิ้น 40 คน ผลการทดสอบได้ค่าความเชื่อมั่น = 0.832

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) วิเคราะห์ผลเป็นค่าเฉลี่ย (Mean: $\overline{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหา (Data Analysis) ตรงตามประเด็นการศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีการวัดความคิดเห็นโดยแบ่งเป็น 5 ระดับตามแนวคิดของลิเกิร์ต (Likert Scale) ซึ่งกำหนดค่าเป็นตัวเลข 1 ถึง 5 กำหนดช่วงระดับดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้ 5 คะแนน
เห็นด้วย	ให้ 4 คะแนน
ปานกลาง	ให้ 3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้ 2 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้ 1 คะแนน

จุดมุ่งหมายของการสร้างตารางแจกแจงความถี่ คือ ต้องการสรุปข้อมูล เพื่อจะได้เห็นภาพรวมของข้อมูลทั้งกลุ่มได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น จึงต้องหาความกว้างในแต่ละชั้นของอันตรภาคชั้นและใช้สมการคำนวณหาค่าความกว้างของอันตรภาคชั้น (บุญชม ศรีสะอาด, 2541) โดยแปลความหมายของค่าเฉลี่ย ปรากฏดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายถึง มาก
ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายถึง ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายถึง น้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายถึง น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ผลการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ปรากฏผลการประเมินระดับศักยภาพการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้านตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อภาพรวมของศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ปัจจัยที่แสดงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน	ประเภทนักท่องเที่ยว	$(\overline{X})$	S.D.	ความหมาย
1. คุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี	ไทย	4.21	0.77	มากที่สุด
	ต่างชาติ	4.81	0.38	มากที่สุด
	รวม	**4.51**	**0.57**	**มากที่สุด**
2. ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี	ไทย	3.41	0.82	มาก
	ต่างชาติ	3.76	0.60	มาก
	รวม	**3.59**	**0.71**	**มาก**
3. ความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี	ไทย	3.74	0.87	มาก
	ต่างชาติ	3.33	0.84	ปานกลาง
	รวม	**3.54**	**0.85**	**มาก**
4. ความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี	ไทย	3.40	0.90	ปานกลาง
	ต่างชาติ	3.40	0.65	ปานกลาง
	รวม	**3.40**	**0.78**	**ปานกลาง**
ค่าเฉลี่ยรวมของศักยภาพด้านการท่องเที่ยว	ไทย	3.69	0.84	มาก
	ต่างชาติ	3.83	0.62	มาก
	รวม	**3.76**	**0.73**	**มาก**

จากตารางพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นโดยรวมต่อศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ($\overline{X}$ = 3.69 และ 3.83 ตามลำดับ) เมื่อพิจารณาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีในแต่ละด้านพบว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในด้านคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว เป็นด้านที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงที่สุดสอดคล้องกัน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.21 และ 4.81 ตามลำดับ)

อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นต่อศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีในระดับต่ำที่สุดแตกต่างกัน คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยประเมินว่าศักยภาพด้านความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเป็นด้านที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.40) ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าศักยภาพด้านความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเป็นศักยภาพที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.33)

เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้รายข้อของศักยภาพการท่องเที่ยวแต่ละด้าน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในด้านคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี แบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เทศกาลและประเพณี แหล่งท่องเที่ยวเชิงผจญภัย

ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นโดยรวมต่อคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.21 และ 4.81 ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านย่อยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงที่สุดสอดคล้องกัน คือเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีคุณค่าและมีชื่อเสียงด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เช่น น้ำตก แม่น้ำ ป่าไม้ ภูเขา น้ำพุร้อน เขื่อน อุทยานแห่งชาติ โดยมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.43 และ 4.90 ตามลำดับ)

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติยังมีความคิดเห็นอยู่ในระดับต่ำที่สุดสอดคล้องกัน คือประเด็นเรื่องคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเชิงผจญภัย เช่น กิจกรรมไต่เขา เดินป่า ล่องแพเปียก ขี่จักรยานเสือภูเขา ขับรถเอทีวี โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.04) ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.70)

1.2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี แบ่งเป็นการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและความคุ้มค่าของค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นโดยรวมต่อความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\overline{X}$ = 3.41 และ 3.76 ตามลำดับ) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านย่อยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงที่สุดแตกต่างกัน คือนักท่องเที่ยวชาวไทยเห็นว่า จังหวัดกาญจนบุรีมีความพร้อมด้านความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว ปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.66) ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่า จังหวัดกาญจนบุรีมีความพร้อมด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด โดยพบว่ามีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.03) อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นต่อความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในระดับต่ำที่สุดสอดคล้องกัน คือประเด็นเรื่องความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.68 และ $\overline{X}$ = 3.33 ตามลำดับ)

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่แสดงถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวพบว่า ในการประเมินระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต 3G และ Free Wi-Fi นั้น ปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยประเมินว่าเป็นด้านที่มีศักยภาพน้อยที่สุด ($\overline{X}$ = 1.75) และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าเป็นด้านที่มีศักยภาพน้อย ($\overline{X}$ = 2.58)

1.3 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในด้านความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี แบ่งเป็นข้อมูลประชาสัมพันธ์มีความถูกต้องและครบถ้วน การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เข้าถึงนักท่องเที่ยวและครอบคลุมทุกช่องทาง การใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์ การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์เป็นภาษาอังกฤษ

เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์เป็นภาษาอื่นๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย ภาษาอาเซียน ฯลฯ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นโดยรวมต่อความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.74) ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.33) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านย่อยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงที่สุดสอดคล้องกัน คือเห็นว่า ข้อมูลประชาสัมพันธ์มีความถูกต้องครบถ้วนและทันสมัย โดยมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.85 และ 3.95 ตามลำดับ)

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติยังมีความคิดเห็นต่อความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในระดับต่ำที่สุดสอดคล้องกัน คือประเด็นเรื่องความพร้อมด้านการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์เป็นภาษาอื่นๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย ภาษาอาเซียน ฯลฯ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.38) ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\overline{X}$ = 2.55)

1.4 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในด้านความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี แบ่งเป็นความเพียงพอของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ความรู้ความสามารถและให้ข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ คุณลักษณะเหมาะสมกับงานบริการ ความเข้าใจด้านความแตกต่างของนักท่องเที่ยวต่างวัฒนธรรมนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถด้านการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ความสามารถด้านการใช้ภาษาอื่นๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย ภาษาอาเซียน ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นโดยรวมต่อความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ($\overline{X}$ = 3.40 เท่ากัน) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านย่อยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงที่สุดสอดคล้องกัน คือเห็นว่า จังหวัดกาญจนบุรีมีความเพียงพอของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.66 และ 3.85 ตามลำดับ)

ทั้งนี้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นอยู่ในระดับต่ำที่สุดแตกต่างกัน คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความเห็นต่อประเด็นเรื่องบุคลากรด้านการท่องเที่ยวมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.17) ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าประเด็นเรื่องความสามารถในการใช้ภาษาอื่นๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย ภาษาอาเซียน ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\overline{X}$ = 2.58)

2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

จากผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 คือศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนผนวกกับการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี ในข้อคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ปรากฏแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ดังต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและการส่งเสริมให้สถาบันการศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

จากผลการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนพบว่านักท่องเที่ยวเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพด้านความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับศักยภาพในด้านอื่นๆ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีจึงควรเร่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเป็นลำดับแรก ทั้งนี้นักท่องเที่ยวได้ให้ข้อเสนอแนะ

เพิ่มเติมว่า ทักษะที่ควรพัฒนาอย่างยิ่งคือศักยภาพในการใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและความรู้เกี่ยวกับอาเซียน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังเห็นว่าควรเพิ่มพูนความรู้ด้านภาษาต่างประเทศให้แก่ประชาชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและส่งเสริมให้ประชาชนเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวที่จังหวัดกาญจนบุรีจะได้รับจากการที่ประเทศไทยจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ตลอดจนประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นเจ้าบ้านที่ดีเพื่อสร้างความประทับใจและเป็นการเตรียมพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีด้วย อีกทั้งควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน สถาบันการศึกษาควรผนึกกำลังกันเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การให้สถาบันการศึกษาช่วยเผยแพร่ความรู้และฝึกอบรมทักษะแก่ผู้ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชน โดยให้ความรู้และฝึกอบรมในด้านการใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษารัสเซีย หรือภาษาอาเซียน ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนและผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยและจังหวัดกาญจนบุรีจะได้รับจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เพื่อเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาสู่ชุมชนในพื้นที่ อันจะเป็นการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนต่อไป

2.2 การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว แม้ว่านักท่องเที่ยวชาวไทยจะประเมินว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในภาพรวมจะอยู่ในระดับมาก แต่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น ประกอบกับนักท่องเที่ยวยังเล็งเห็นถึงปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ในประเด็นย่อยต่างๆ และนำเสนอให้เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ดังต่อไปนี้

2.2.1 การเพิ่มข้อมูลการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ป้ายบอกทางและป้ายประกาศเป็นภาษาต่างประเทศ

จากผลการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในด้านความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีความพร้อมด้านการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์เป็นภาษาอื่นๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย ภาษาอาเซียน ฯลฯ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าอยู่ในระดับน้อย สอดคล้องกับที่นักท่องเที่ยวได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรเพิ่มข้อมูลการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ป้ายบอกทางตลอดจนป้ายบอกทางเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเน้นภาษาอังกฤษ จีนและรัสเซีย เพื่อรองรับกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เป็นตลาดหลักของจังหวัดกาญจนบุรี นอกจากนี้การเพิ่มข้อมูลภาษาต่างประเทศเป็นวิธีสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยสร้างความเป็นสากลเพื่อเตรียมพร้อมรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งคาดการณ์กันว่าจะมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นจากการที่ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

2.2.2 การเพิ่มศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวเห็นว่าควรเพิ่มจำนวนศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวให้กระจายตัวและครอบคลุมสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี ตลอดจนพัฒนาคุณภาพของศูนย์บริการด้านการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัย เพิ่มเครื่องมือในระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการสืบค้นข้อมูล เพิ่มจำนวนสื่อประชาสัมพันธ์และแผนที่การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว วันหยุดเทศกาลและวันหยุดนักขัตฤกษ์ ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวมาก

2.3 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ในการประเมินศักยภาพด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติต่างเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยในระดับต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับความพร้อมด้านอื่นๆ นักท่องเที่ยวต่างเล็งเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีต้องพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่

2.3.1 การพัฒนาระบบการสื่อสารในจังหวัด

ผลการประเมินความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยประเมินว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีความพร้อมด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต 3G และ Free Wi-Fi อยู่ในระดับน้อยที่สุด ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าเป็นด้านที่มีศักยภาพน้อย และนักท่องเที่ยวได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าจังหวัดควรเร่งพัฒนาระบบการสื่อสาร เพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานในการอำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรีอันจะเป็นวิธีการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้แนวทางหนึ่ง

2.3.2 การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและการบริการรถสาธารณะ

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ข้อเสนอแนะในประเด็นเรื่องการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี โดยเห็นว่าเส้นทางคมนาคมบางเส้นทางยังมีสภาพผิวการจราจรที่ไม่มีคุณภาพและไม่ปลอดภัย เช่น เส้นทางไปแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอทองผาภูมิ สังขละบุรี เป็นต้น นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังเสนอแนะว่าควรเพิ่มและซ่อมบำรุงไฟถนน เพื่ออำนวยความสะดวกและสร้างความปลอดภัยในการเดินทางในเวลากลางคืน เช่น เส้นทางจากอำเภอเมืองกาญจนบุรีถึงอำเภอไทรโยค เส้นทางไปอำเภอทองผาภูมิ และอำเภอสังขละบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการปรับปรุงสภาพรถโดยสารสาธารณะให้มีคุณภาพ เนื่องจากปัจจุบันมีสภาพค่อนข้างเก่า ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ไว้วางใจเรื่องมาตรฐานความปลอดภัย เช่น รถโดยสารสาธารณะเส้นทางกาญจนบุรี-สังขละบุรี รถโดยสารสาธารณะเส้นทางกาญจนบุรี-น้ำตกเอราวัณ เป็นต้น

2.3.3 การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ชราและผู้พิการ

นักท่องเที่ยวเสนอแนะว่าจังหวัดกาญจนบุรีควรเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ชราและผู้พิการ เช่น ลิฟต์หรือทางลาดสำหรับรถเข็น ห้องน้ำสำหรับผู้ชราและผู้พิการ เป็นต้น โดยเพิ่มจำนวนให้ครอบคลุมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตลอดจนปรับปรุงคุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าวให้พร้อมต่อการใช้งาน อันจะเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างมาตรฐานความเป็นสากล เพื่อเตรียมพร้อมด้านศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดให้รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้แนวทางหนึ่ง

2.4 การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางสำคัญอีกประการหนึ่งที่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัด เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เนื่องจากเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพเพียงพอในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมถึงการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและไม่กระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว

การอภิปรายผล

1. นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอยู่ในระดับมาก ประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของจังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ.2557-2560 ประการแรกคือเป็น “เมืองแห่งการท่องเที่ยว” โดยจังหวัดกาญจนบุรีมีเป้าประสงค์คือทำให้จังหวัดเป็นแหล่งและบริการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานสากลและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว (สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, 2556) ซึ่งจัดเป็นเป้าประสงค์หลักที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 คือการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว ผลการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีในงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับจุดแข็งประการหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรีคือ จังหวัดกาญจนบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายอีกด้วย ประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี

2. เมื่อพิจารณาศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพในด้านคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด คุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวจัดเป็นเกณฑ์สำคัญในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง สอดคล้องกับหลักการประเมินศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวของนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 29-30) ได้ให้ความสำคัญกับเกณฑ์การประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในด้านคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ในหลายลักษณะ ทั้งคุณค่าทางเอกลักษณ์ คุณค่าทางความสมบูรณ์ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษาของทรัพยากรการท่องเที่ยวและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ส่วนเกณฑ์ด้านความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวนั้นจัดอยู่ในศักยภาพด้านความนิยมของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงการรู้จักอย่างกว้างขวางของนักท่องเที่ยวต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น นอกจากนี้ ฉัตรฆฤน พิชัยกมลฉัตร (2550) กล่าวถึง เกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเกณฑ์หนึ่งคือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวหรือศักยภาพในตัวเองด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เห็นถึงความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวหรือเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ดังนั้นจากผลวิจัยที่พบว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีความคิดเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพในด้านคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด จึงสามารถสะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นที่นิยมทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีคุณค่าและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เช่น น้ำตก แม่น้ำ ป่าไม้ ภูเขา น้ำพุร้อน เขื่อน อุทยานแห่งชาติ มากที่สุด

3. นักท่องเที่ยวชาวไทยเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพในเรื่องความพร้อมด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยในการประเมินศักยภาพด้านอื่นๆ ความพร้อมของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวจัดเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่สะท้อนศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดได้ หน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับชาติและระดับอาเซียนต่างให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ เจ้าหน้าที่ในสถานที่ท่องเที่ยว พนักงานโรงแรม เป็นต้น โดยประเด็นด้านการพัฒนาความพร้อมของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวนั้นมักเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ได้รับการบรรจุอยู่ในแผนยุทธศาสตร์และการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานระดับชาติ คือ กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวในระดับสากล ก็มีพันธกิจหลักประการหนึ่งคือการพัฒนายกระดับมาตรฐานบุคลากรด้านการท่องเที่ยว มีเป้าประสงค์ให้บุคลากรด้านการท่องเที่ยวมีขีดความสามารถ คุณภาพ และปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีกลยุทธ์ในการประสานส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวร่วมกับธุรกิจเอกชน สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางวิชาการ รวมทั้งสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยว ผลิตบุคลากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ และการประสานงาน ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

แก่ประเทศสมาชิกอาเซียนและนานาชาติ เพื่อตอบยุทธศาสตร์ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายและพันธมิตรกับประเทศอาเซียนและนานาชาติ เพื่อเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (กรมการท่องเที่ยว, 2557) นอกจากนี้ในแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2554-2558 (ASEAN Tourism Strategic Plan 2011-2015: ATSP) ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน โดยแนวทางสำคัญประการหนึ่งของแผนฉบับนี้คือ การพัฒนาคุณภาพการให้บริการและทักษะของบุคลากร มีการกำหนดทิศทางกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ภาคการท่องเที่ยวของภูมิภาคมีความยั่งยืนและแข่งขันได้ ซึ่งมีแผนปฏิบัติการด้วยการสร้างโอกาสให้บุคลากรสามารถเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะ กำหนดนโยบายและกระบวนการในการพัฒนาโครงการเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของบุคลากร ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนั้น จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมด้านศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว โดยพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวตามเกณฑ์มาตรฐานร่วมสำหรับวิชาชีพในการจัดทำข้อตกลงยอมรับร่วม (Mutual Recognition Arrangement หรือ MRA) ในงานบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพร้อมในด้านความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศและทักษะด้านการบริการที่ได้มาตรฐานสากล

4. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพในเรื่องความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งปรากฏเป็นค่าเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับค่าคะแนนเฉลี่ยในการประเมินศักยภาพด้านอื่นๆ สอดคล้องกับจุดอ่อนในมิติด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีที่วิเคราะห์ว่า จังหวัดกาญจนบุรีมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวยังไม่เป็นระบบและไม่ส่งผลอย่างมีพลัง (สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, 2556) การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไปสู่กลุ่มเป้าหมายคือนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวต้องอาศัยการวางแผนกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งกลยุทธ์การจัดการภาพลักษณ์การท่องเที่ยว กลยุทธ์การใช้สื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว กลยุทธ์การนำเสนอสารการท่องเที่ยว เป็นต้น จากการศึกษาแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2554-2558 (ASEAN Tourism Strategic Plan 2011-2015: ATSP) พบว่า แผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวให้ความสำคัญต่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน โดยจัดให้การประชาสัมพันธ์เป็นยุทธศาสตร์สำคัญประการต้นๆ กล่าวคือ เมื่อสามารถทำความตกลงร่วมกันด้านสินค้าและประสบการณ์ท่องเที่ยวของอาเซียนได้แล้ว ประเด็นสำคัญด้านยุทธศาสตร์ต่อไปคือ การประชาสัมพันธ์ การสื่อสารข้อมูลออกไปยังภายนอก และการประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานต่างๆ ยุทธศาสตร์ที่เด่นชัดประการหนึ่งคือการให้องค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติ (NTOs) และภาคเอกชนร่วมกันสนับสนุนการประชาสัมพันธ์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในงานแสดงสินค้าและกิจกรรมส่งเสริมการขายอื่นๆ ซึ่งประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือการกำหนดผลประโยชน์และสิ่งจูงใจสำหรับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการช่วยประชาสัมพันธ์ภูมิภาค ควบคู่ไปกับสินค้าของประเทศ ทั้งนี้หัวใจสำคัญของการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของอาเซียนคือการใช้แผนประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมให้อาเซียนเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยม พัฒนารูปแบบการประชาสัมพันธ์เชิงนวัตกรรมและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย สนับสนุนและจัดกิจกรรมส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอาเซียนทั้งภายในและภายนอกภูมิภาค (กรมการท่องเที่ยว, 2554: 20 และ 39) ดังนั้นการประชาสัมพันธ์จึงจัดเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงควรพัฒนาแผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและการเลือกใช้กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

5. แม้ว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจะเห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีมีศักยภาพด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวในด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต 3G และ Free Wi-Fi พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยประเมินว่าเป็นด้านที่มีศักยภาพน้อยที่สุดและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประเมินว่าเป็นด้านที่มีศักยภาพน้อย ผลการวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นว่าจังหวัดกาญจนบุรีควรปรับปรุงศักยภาพด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากสิ่งอำนวยความสะดวกจัดเป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538: 4 อ้างถึงใน ศรัญยา วรากุลวิทย์, 2551: 311-319) ที่กำหนดตัวชี้วัดศักยภาพการท่องเที่ยวโดยพิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่ต้องนำมาประกอบการพิจารณาเพื่อพัฒนา

การท่องเที่ยว โดยจัดปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ด้วยกันกับปัจจัยที่สนับสนุนการท่องเที่ยว (supporting and facility) สำหรับระบบเทคโนโลยีสารสนเทศนั้นจัดเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวประการหนึ่ง สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว (Six As framework for the analysis of tourism destinations) ตามแนวคิดของ บูฮาลิส (Buhalis, 2000: 98) ที่จัดให้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นปัจจัยด้านการบริการช่วยเหลือ (ancillary services) ทั้งนี้สิ่งอำนวยความสะดวกด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมีอิทธิพลอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยวจะอาศัยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต 3G และ Free Wi-Fi ในการค้นหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว เช่น ค้นหาโรงแรมที่พัก ร้านอาหาร การใช้แผนที่ การเข้าถึงข้อมูลประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวต่างๆ แล้ว นักท่องเที่ยวยังใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเชื่อมต่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่างๆ เพื่อแบ่งปันประสบการณ์การท่องเที่ยว ทั้งในรูปแบบการบรรยายบอกเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวและการใช้ภาพถ่ายบอกเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวอีกด้วย ดังนั้นการมีเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพย่อมเอื้อประโยชน์ให้นักท่องเที่ยวสามารถเชื่อมต่อระบบดังกล่าวได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจึงไม่ควรมองข้ามการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรพัฒนาระบบดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพ เพื่อเตรียมพร้อมรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่คาดว่าจะมีจำนวนมากขึ้นจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน อีกทั้งการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศยังเป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

การศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมีความสำคัญและจำเป็นต่อการปรับปรุงและพัฒนางานด้านการท่องเที่ยว กล่าวคือสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว การพัฒนา ปรับปรุงแก้ไข และการใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อเตรียมให้สถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ มีความพร้อมด้านปัจจัยต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนสามารถเป็นภาพสะท้อนถึงความพร้อมของปัจจัยหลักและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ที่แสดงถึงศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีที่จะสามารถรองรับการเติบโตด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดจากการที่ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้ จากผลการวิจัยที่ปรากฏแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีให้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนปรับปรุงและแก้ไขปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ปัญหาในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว เพื่อให้จังหวัดกาญจนบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเตรียมพร้อมรับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดจากการที่ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อจำกัดของงานวิจัยนี้คือการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเท่านั้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปสามารถเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ได้แก่ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมและธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ตลอดจนประชาชนในชุมชน เพื่อเป็นภาพสะท้อนศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทุนอุดหนุนการวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. 2554. **แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2554-2558 (ASEAN Tourism Strategic Plan 2011-2015: ATSP) (ฉบับภาษาไทย).** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.tourismkm-asean.org/wp-content/pdf/Plan-ASEAN Tourism/ Final_ASEAN_Tourism_Strategic_Plan_Thai_version.pdf (18 พฤศจิกายน 2556).

_____. 2557. **สถิตินักท่องเที่ยว 2013.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.tourism.go.th/home/details/11/221/621 (20 มกราคม 2558).

_____. 2557. **วิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ กรมการท่องเที่ยว.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.tourism.go.th/home/details/11/225/2224 (10 ธันวาคม 2557).

_____. 2557. **สรุปสถานการณ์นักท่องเที่ยว มกราคม-ธันวาคม 2556.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://newdot2.samartmultimedia.com/home/details/11/222/22950 (5 มกราคม 2558).

ฉัตรฆฤณ พิชัยกมลฉัตร. 2550. **การประเมินศักยภาพและการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนนทบุรี.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นวลเสน่ห์ วงศ์เชิดธรรม. 2551. **ประมวลสาระชุดวิชา การวิจัยทางนิเทศศาสตร์ (หน่วยที่ 1-10).** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บุญชม ศรีสะอาด. 2541. **วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุริวิยาสาส์น.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.

เรวดี แก้วมณี. 2554. **“ท่าเรือน้ำลึกทวาย” ไทยจะได้อะไร?.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.logisticsdigest.com/education/article/item/5921 (7 กรกฎาคม 2556).

วชิรชัย สิริสัมพันธ์. 2546. ความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน. **จุลสารการท่องเที่ยว,** 22(1): 19-28.

วิวัฒน์ชัย บุณยภักดิ์. 2531. **การท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

ศรัญยา วรากุลวิทย์. 2551. **ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 4 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: สามลดา.

สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี. 2556. **แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ 2556-2557 จังหวัดกาญจนบุรี.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.kanchanaburi.go.th/au/vision.php (1 พฤศจิกายน 2557)

สิน พันธุ์พินิจ. 2554. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์.

Buhalis, D. 2000. Marketing the competitive destination of the future. **Tourism Management**, 21 (2000): 97-116.

Jump, N. 1978. **Psychometric Theory**. 2nd. Ed., New York: McGraw Hill.

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว บ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

A COMMUNITY'S PARTICIPATION IN MIGRANT WORKERS PROBLEM MANAGEMENT IN BAAN TON CHOK, NONGBUA, CHAIPRAKAAN DISTRICT, CHIANG MAI

กิตติชัย ปัญญาวัน

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว บ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

A COMMUNITY'S PARTICIPATION IN MIGRANT WORKERS PROBLEM MANAGEMENT IN BAAN TON CHOK, NONGBUA, CHAIPRAKAAN DISTRICT, CHIANG MAI

กิตติชัย ปัญญาวัน
ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาการจัดการแรงงานต่างด้าวและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวโดยใช้ลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยภาคสนามและการหาข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งมีวิธีการรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การจัดกิจกรรมกลุ่มและการสังเกตประกอบเข้าด้วยกัน ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนและองค์การภาครัฐได้มองเห็นปัญหาในการดำเนินการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว คือ การขาดการประสานงาน การสร้างความรู้ความเข้าใจ การสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ การทราบขอบเขตของอำนาจหน้าที่ แล้ววิเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยการสร้างรูปแบบการจัดระเบียบแรงงานต่างด้าวโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ขององค์การภาครัฐในเบื้องต้น จากนั้นจึงสร้างกระบวนการเรียนรู้วิธีการทำงานไปพร้อมๆ กันกับชุมชนและประสานเอาอำนาจดังกล่าวไว้เพื่อการปฏิบัติงาน โดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ ใช้ศักยภาพของชุมชนเอง เป็นการผสานอำนาจจากภายนอก ในขณะเดียวกันมีการผสานอำนาจอย่างไม่เป็นทางการจากภายในชุมชนผ่านสถาบันศาสนาในรูปแบบของการขัดเกลา ควบคุมโดยใช้จารีตศีลธรรม วิถีประชา ซึ่งการผสานบรรทัดฐานและรูปแบบการควบคุมที่หลากหลายจากภาคส่วนต่างๆ ที่สามารถดำเนินงานสนับสนุน เอื้อประโยชน์กันได้ จะทำให้การจัดการปัญหามีความยั่งยืนรอบด้านมากขึ้น นอกเหนือจากนั้นการบูรณาการวิธีการจากภาคส่วนต่างๆ ในการทำงานทั้งหมดตั้งอยู่บนการใช้พื้นที่เป็นฐานพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว การมีส่วนร่วมของชุมชน การผสานอำนาจ

ABSTRACT

The objective of this qualitative research is to study a community's participation in the management of migrant workers. It is also a field research and the secondary data was collected by using an in-depth interview, a focus group, group activities and an observation. It is found that the community and the government sectors cooperatively perceived operational problems of the management of the migrant workers which are a lack of cooperation, building up knowledge and understanding, communication and interaction as well as a lack of perception of boundaries of power and authorities. It is then analyzed to create participatory strategies for the operation by creating a model of regularization of migrant workers by virtue of the government sectors basically. After that, a learning process and a method of operation are set by the government sector and the community. The power is collaborated for the operation by defining roles and duties with the community's own potentiality. This is the external power collaboration. In the meantime, there is the informal internal power collaboration within the community, through socialization, controlling with mores, morality and folkways. The collaboration of various norms and the model of controlling from other sectors, that can operate, support and subserve each other, can lead to more sustainable problem management. Furthermore, an integration of the sectors' operations is area-based in order to inquire some occurrence and main stakeholders in the community.

Keywords: Problem Management of Migrant Workers, Community Participation, Power Collaborative

บทนำ

สาเหตุสำคัญของการลักลอบเข้าเมืองของแรงงานต่างด้าวคือ การขาดแคลนแรงงานระดับล่างซึ่งมีส่วนทำให้มีการนำแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายมาทำงานในหลายกิจการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในธุรกิจก่อสร้างที่ต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก งานแม่บ้าน งานการเกษตร บริการเสิร์ฟ เป็นต้น ผลจากการใช้แรงงานต่างด้าวที่มิได้คำนึงถึงกฎหมายและกฎเกณฑ์ของหน่วยงานที่หลากหลาย มีส่วนทำให้การบริหารจัดการด้านแรงงานต่างด้าวเป็นไปด้วยความยากลำบาก สำนักบริหารแรงงานต่างด้าวได้สรุปข้อมูลเมื่อปี 2555 ว่า แรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักรทั้งหมด 1,133,851 คน เป็นแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยถูกกฎหมายจำนวน 940,531 คน และเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายจำนวน 193,320 คน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2556) และเมื่อจำแนกตามสัญชาติพบว่า 3 ลำดับแรกที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยมากที่สุดได้แก่ เมียนมาร์ กัมพูชา และลาว ตามลำดับ โดยมีแรงงานต่างด้าวสัญชาติเมียนมาร์ที่ถูกกฎหมายร้อยละ 68.28 และผิดกฎหมายร้อยละ 34.01 จึงทำให้รัฐบาลไทยตั้งแต่ พ.ศ.2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ได้ดำเนินนโยบายผ่อนผันให้แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง จดทะเบียนแรงงานต่างด้าว ทำงานในกิจการบางประเภทและในบางจังหวัด โดยอ้างเหตุผลด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ด้านอุตสาหกรรมและบริการของไทย อันส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในด้านต่างๆ คือ ด้านความมั่นคง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สาธารณสุข เศรษฐกิจและสังคม โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการหลายฝ่าย อาทิ ฝ่ายปกครองและความมั่นคง (กระทรวงมหาดไทย) ฝ่ายรักษาความมั่นคง ควบคุมป้องกัน ปราบปราม (กองกำลังทหารบกเฉพาะกิจกระทรวงกลาโหม) ฝ่ายควบคุม ป้องกันปราบปราม (ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง ตำรวจตระเวนชายแดน และตำรวจภูธร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ) ฝ่ายแรงงาน (จัดหางาน แรงงาน กระทรวงแรงงาน) ฝ่ายควบคุมโรคติดต่อและดูแลสุขภาวะ (กระทรวงสาธารณสุข) และผู้ประกอบการธุรกิจ (ลือชัย วงษ์ทอง, 2555) โดยมีการดำเนินงานในระดับนโยบายและปฏิบัติการที่สะท้อนในวิธีการ ได้แก่ การควบคุม กำกับ ตรวจสอบ สกัดกั้น

และป้องปราม การสื่อสารสร้างความรู้ประชาสัมพันธ์ รวมถึงการรักษาป้องกันสุขอนามัย การให้บริการทางด้านสาธารณูปโภคอย่างต่อเนื่อง หากแต่ยังเกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน การทำงานที่ขาดประสิทธิภาพในด้านการสื่อสาร การประสานงาน การไม่สามารถจดทะเบียน ตรวจสอบควบคุมได้ การไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลของแรงงานต่างด้าว การขาดความชัดเจนในการดำเนินงานจากภาคส่วนต่างๆ ทำให้เกิดความเกรงกลัวการดำเนินงานที่ละเมิดอำนาจหน้าที่หน่วยงานอื่น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว การดำเนินงานจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวนั้นมุ่งให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม มีการควบคุมทางสังคม ซึ่งอาจทำได้ใน 2 ลักษณะคือ การควบคุมจากสังคมภายใน (internal social controls) การควบคุมเกิดจากการที่สังคมพยายามที่จะขัดเกลาสมาชิกของตน เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตามที่สังคมต้องการ และการควบคุมจากสังคมภายนอก (external social controls) เมื่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมล้มเหลว และบุคคลไม่สามารถปฏิบัติบรรทัดฐานทางสังคม กลไกการควบคุมทางสังคมภายนอกก็จะถูกนำมาใช้เพื่อรักษาบรรทัดฐานให้คงอยู่ต่อไป (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2551) โดยในกระบวนการควบคุมจัดการดังกล่าวของชุมชนควรเปิดให้มีส่วนร่วมที่หลากหลาย กล่าวคือ ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ทราบข้อมูล สร้างการยอมรับในการทำงานอันนำไปสู่ความไว้เนื้อเชื่อใจ ทำให้เกิดความเข้าใจกันของคนในพื้นที่ สร้างคณะทำงาน กรรมการในรูปแบบของอาสาสมัครและมอบอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบในการดำเนินงาน กิจกรรมการแสดงให้เห็นซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดจากสิ่งที่ปฏิบัติ กิจกรรม มีการติดต่อประสานงานสร้างความรู้จัก ตลอดถึงการสร้างเป็นเครือข่ายความร่วมมือ โดยในกรณีศึกษาการจัดการแรงงานต่างด้าวที่เป็นกลุ่มคนไต บ้านต้นโชค อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจ เนื่องด้วยบริบทชุมชนที่สามารถผสานองค์กรและทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม มุ่งเน้นการพิจารณา สร้างความเข้าใจภายใต้แนวคิดการควบคุมทางสังคม แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน (area based approach) อันถือเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาความเป็นอยู่ในขอบเขตพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ ในขณะที่เป้าหมายของวิธีการต้องการให้เกิดผลกระทบที่ดีในชุมชน มีความต้องการที่จะติดตาม อำนวยความสะดวกให้กับสถาบันทางสังคมต่างๆ และยกระดับภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นให้เกิดบทบาทมากขึ้น (Ferris and others, 2006) ซึ่งจะนำไปสู่การบูรณาการ กระบวนการทำงาน วิธีการทำงานด้านการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ดังกล่าวอย่างยืดหยุ่นและหลากหลาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาในการดำเนินงานการจัดการแรงงานต่างด้าวโดยชุมชนในเขตพื้นที่บ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ ในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยศึกษาจากเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม (field research) ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (documentary study) เป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น โดยศึกษารวบรวมจากเอกสารวิชาการต่างๆ ได้แก่ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ บทความ วารสารวิชาการ แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแรงงานต่างด้าว โดยการนำเอกสารในส่วนที่ต้องการมาเรียบเรียงเพื่อหาข้อมูลส่วนที่ขาดหรือไม่ทันสมัยในภาคสนาม

2. การวิจัยภาคสนาม (field research) เป็นการศึกษาโดยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ซึ่งเกี่ยวข้องกับชุมชนกับการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว บ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อเท็จจริงในการตอบคำถามการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บข้อมูล 4 วิธี คือ

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์จากผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าว จำนวน 5 คน คือ 1) นายอำเภอไชยปราการหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย 2) นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหนองบัวหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย 3) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านต้นโชค 4) หัวหน้าสำนักงานตำรวจตรวจคนเข้าเมืองอำเภอฝาง 5) ผู้บังคับการกองบังคับการทหารฯ

2. การสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยจากผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสวัดต้นโชค ผู้สูงอายุ คณะครูและเยาวชนโรงเรียนบ้านต้นโชค เพื่อสนทนาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านต้นโชค ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน (40-45 คน)

3. การจัดกิจกรรมกลุ่ม ดำเนินการกับกลุ่มเยาวชนรักการอ่าน โดยนักเรียนโรงเรียนบ้านต้นโชค กลุ่มผู้สูงอายุแพทย์พื้นบ้านชนเผ่า โดยผู้สูงอายุในหมู่บ้านต้นโชค กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน โดยคณะครูและประชาชนในหมู่บ้านต้นโชค เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านต้นโชค ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการจัดการแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือในเขตพื้นที่บ้านต้นโชค ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ (50-60 คน)

4. การสังเกตในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในรูปแบบของการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวในอำเภอไชยปราการ ประชาชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสวัดต้นโชค ผู้สูงอายุ คณะครูและเยาวชนโรงเรียนบ้านต้นโชค อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย บริบทของพื้นที่ สภาพการณ์ของปัญหาการจัดการแรงงานต่างด้าว และการบูรณาการการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

บริบทของพื้นที่ สภาพการณ์ของปัญหาการจัดการแรงงานต่างด้าว

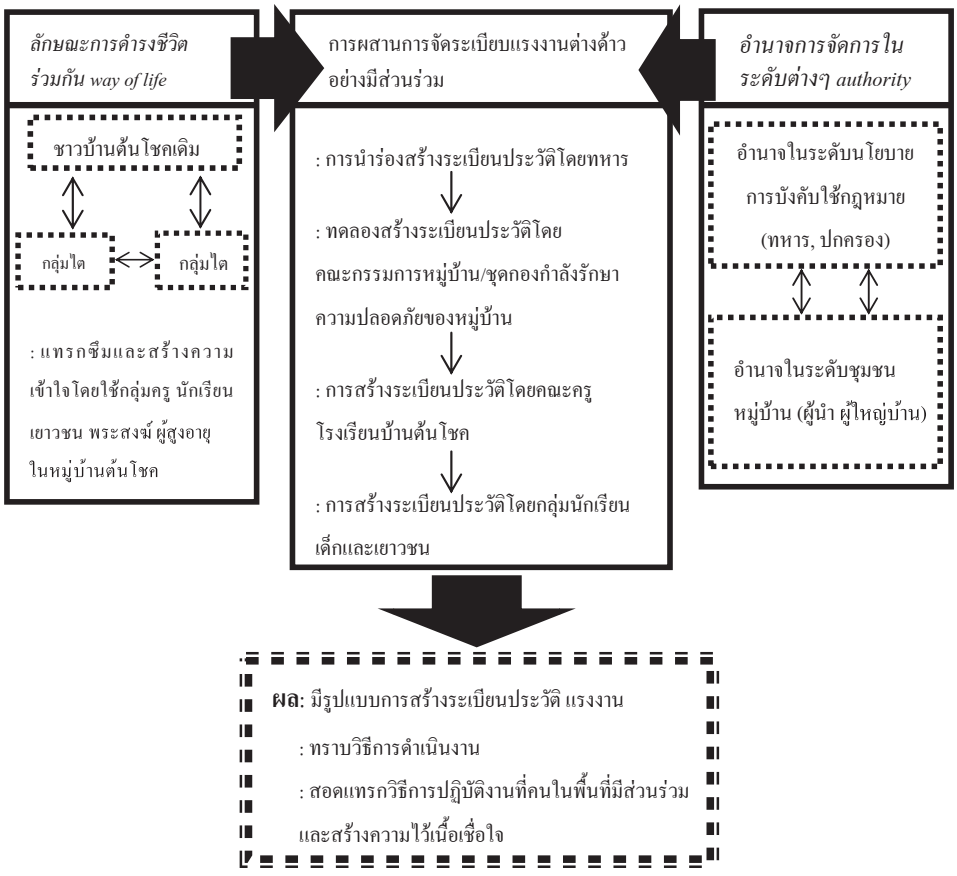
หมู่บ้านต้นโชคมีแรงงานต่างด้าวที่เป็นชนกลุ่มไต (ไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาร์) มีทั้งหมด 60 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 370 คน หากเปรียบเทียบกับประชากรทั้งหมดในพื้นที่แล้วคิดเป็นร้อยละ 37 ถือได้ว่าเป็นสัดส่วนที่มีมากอยู่พอสมควร โดยลักษณะของการเข้ามาอยู่อาศัยส่วนใหญ่เข้ามาอาศัยเพื่อการประกอบอาชีพอันได้แก่ การรับจ้างในภาคการเกษตร การก่อสร้างและรับจ้างใช้แรงงานโดยทั่วไป ลักษณะการอาศัยในหมู่บ้านมีเพียง 2-3 รายเท่านั้นที่มีบ้านเป็นของตนเองเนื่องจากเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นระยะเวลากว่า 10 ปี อย่างไรก็ตาม การมีบ้านเป็นของตนเองในที่นี้ ยังไม่มีกรรมสิทธิ์หรือเจ้าของตามกฎหมาย ใช้วิธีการซื้อขายแบบปากเปล่าไม่มีสัญญาใดๆ เป็นลายลักษณ์อักษร นอกเหนือจากนั้นเป็นไปในลักษณะของการเช่าบ้านของคนในพื้นที่ โดยในบ้าน 1 หลังจะมีคนอยู่อาศัยกันมากกว่า 1 ครอบครัวและพบว่าในบางบ้านมีชื่อเพียงที่ปรากฏในที่อยู่อาศัยเท่านั้นแต่ตัวบุคคลของแรงงานต่างด้าวไปทำงานต่างท้องที่ ซึ่งขึ้นอยู่กับฤดูกาลเก็บเกี่ยว นอกจากนั้นยังมีการไปศึกษาในพื้นที่อื่นๆ อีกด้วย

ในความเป็นจริงแล้วเดิมทีในหมู่บ้านต้นโชคมีการอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มคนไทยหรือคนพื้นเมืองเดิมและกลุ่มคนไตจากประเทศเมียนมาร์ที่มีการผสมผสานวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้เป็นอย่างดีจนเกิดเป็นชุมชนตัวอย่างของการอยู่ร่วมกันในระดับอำเภอไชยปราการ ซึ่งสาเหตุนี้เป็นปัจจัยหนึ่งในการดึงดูดให้แรงงานต่างด้าวในหมู่บ้านอื่นหรือพื้นที่อื่นๆ อยากเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอย่างสงบสุขร่มเย็น ถ้อยทีถ้อยอาศัย จนมีปริมาณผู้เข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ไม่สามารถควบคุมและระบุได้ว่า มีบุคคลใดเข้ามาอาศัยอยู่บ้าง ซึ่งเหตุการณ์ที่ชาวบ้านพบเจอกับคนแปลกหน้าบ่อยครั้งทำให้เกิดความหวาดระแวงเกรงจะเกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ชุมชน หมู่บ้านขาดการจัดการการควบคุมที่เป็นระบบ ไม่ทราบถึงอำนาจหน้าที่ในการจัดการที่ชัดเจน การเกรงกลัวว่าหากดำเนินงานไปแล้วจะเกิดการก้าวก่ายในหน้าที่ของส่วนงานอื่นๆ นอกเหนือจากนั้นยังขึ้นอยู่กับกลุ่มนายหน้า กลุ่มผลประโยชน์หรือนายทุนต่างๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจ้างงานแรงงานต่างด้าวคนไตจนกลายเป็นความรู้สึกที่สุ่มเสี่ยงที่จะจัดการหรือบริหาร ซึ่งชาวบ้านมีความเห็นว่าเรื่องดังกล่าวมีความละเอียดอ่อนเปราะบางควรขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานด้านความมั่นคง คือกองบังคับการควบคุมที่ 2 หน่วยเฉพาะกิจ กรมทหารม้าที่ 4 ฐานปฏิบัติการบ้านร้องธาร หมู่ 6 ตำบลศรีดงเย็นและฝ่ายปกครอง สำนักงานอำเภอไชยปราการ ที่จะต้องจัดการจัดระเบียบและป้องปรามให้ โดยชุมชนบ้านต้นโชคเองต้องการจัดการอย่างประนีประนอมเพราะอาศัยอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลายาวนานมีความรู้สึกผูกพันและสำนึกถึงความเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ชุมชนร่วมกัน

การบูรณาการการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานเกิดเป็นกระบวนการในการจัดการที่มุ่งเน้นการจัดระเบียบการจัดการข้อมูลของบุคคลที่เป็นแรงงานต่างด้าวให้เกิดความทันสมัยและเป็นระบบ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ดำเนินการปฏิบัติจริงทั้งในส่วนขององค์กร ชุมชนและคณะผู้วิจัย โดยมีกระบวนการที่เกิดจากพื้นฐานบริบทในพื้นที่เดิมนำไปสู่การต่อยอดประยุกต์ใช้ตามแผนภาพ

• การนำร่องสร้างระเบียนประวัติโดยกองกำลังทหาร เกิดจากการประสานงานระหว่างทีมนักวิจัย กองกำลังฯ และคณะกรรมการหมู่บ้านต้นโชค ซึ่งทั้งหมดมีความพร้อมที่จะร่วมกันดำเนินการ โดยเบื้องต้นผู้นำและคณะกรรมการมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มคนไตได้ทราบถึงการปฏิบัติงาน โดยกลุ่มแรงงานต่างด้าวให้ความร่วมมือดีมาก จัดเตรียมเอกสารต่างๆ ในการระบุตัวตน ภาพถ่ายแสดงตัวตนของสมาชิกในครัวเรือนที่ออกไปรับจ้างต่างหมู่บ้านหรือไปศึกษาต่อในเมือง ซึ่งในส่วนของแรงงานต่างด้าวเองมีความเห็นว่าหากให้ความร่วมมือในการสร้างระเบียนประวัติแล้วจะเกิดผลดีกับตนเอง เช่น การได้รับความช่วยเหลือต่างๆ จากหมู่บ้าน (เสมือนเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน) เทศบาล หน่วยงานราชการต่างๆ และมีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ดีท่าทีของการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จะแสดงออกในเชิงบวก สุภาพและให้เกียรติแก่แรงงานต่างด้าว โดยในขั้นตอนนี้ถือเป็นการบุกเบิกให้กองกำลังฯ ดำเนินการแล้วชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้วิธี เทคนิคด้านการปฏิบัติงานจริง เพื่อนำไปดำเนินการต่อในขั้นตอนต่อไป

• การสร้างระเบียนประวัติโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ชุดกองกำลังรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน ชรบ. ในขั้นตอนนี้เสมือนเป็นการเรียนรู้พร้อมกับการส่งผ่านอำนาจ (power transfer) ซึ่งสมมติฐานที่เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้คือ ชุมชนควรจะมีความรู้หรือทราบวิธีการจัดการตามรูปแบบที่ชุมชนมีความเชื่อมั่นว่ามีประสิทธิภาพและควรที่จะดำเนินการเองได้หากทราบวิธีการปฏิบัติแล้วจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการในอนาคต กล่าวคือ คล้ายกับการสอนแนะให้ทราบวิธีการหากกองกำลังทหารยังไม่สามารถดำเนินการเองได้ชุมชนก็สามารถตระเตรียมการหรือดำเนินการในเบื้องต้นเพื่อทันต่อเหตุการณ์หากมีการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านต้นโชคและกลุ่มแรงงาน อย่างไรก็ดีในสถานการณ์จริงกลุ่มแรงงานต่างด้าวยังให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หากแต่การดำเนินงานยังเป็นไปด้วยความล่าช้า เนื่องจากคณะทำงานยังเข้าถึงกลุ่มแรงงานได้ยาก โดยต้องทำความเข้าใจ การชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงาน ที่มาที่ไป เพื่อแสดงความน่าเชื่อถือ สร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ ซึ่งทำให้ใช้ระยะเวลาที่มากขึ้น 20-30 นาทีต่อครอบครัวโดยเฉลี่ย

• การสร้างระเบียนประวัติ กลุ่มแรงงานต่างด้าว โดยกลุ่มครู นักเรียน เด็ก เยาวชนบ้านต้นโชค ในขั้นตอนนี้พบว่าการสร้างอำนาจการจัดเก็บได้ผ่านจากสองขั้นตอนข้างต้นจนเป็นที่ทราบ เข้าใจและยอมรับกันโดยทั่วไปในหมู่บ้าน จึงทำให้ขั้นตอนนี้ง่ายขึ้น ประกอบกับกลุ่มของผู้ปฏิบัติงานในขั้นตอนดังกล่าวมีความเชี่ยวชาญในพื้นที่ ทำให้เกิดการไว้เนื้อเชื่อใจไม่หวาดกลัว ระแวงหรือตื่นตระหนก สิ่งที่ค้นพบประการสำคัญคือ กลุ่มเด็กและเยาวชนถือเป็นกำลังที่คอยสอดส่องช่วยเหลือได้เป็นอย่างดีมีความเห็นว่าเป็นงานที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสนุกที่จะได้ทำสิ่งแปลกใหม่

รูปแบบการบูรณาการการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหมู่บ้านต้นโชค

ในการบูรณาการงานดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานมุมมองของการใช้พื้นที่เป็นฐาน (area based) ดังนั้นหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่แล้วสามารถเห็นผลจากการปฏิบัติจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างการบริหารงานตามระบบราชการส่วนภูมิภาค ยกตัวอย่างเช่น สำนักงานจัดหางาน หน้าที่การควบคุมแรงงานไม่มีหน้าที่ตรงที่จะดำเนินงานในหมู่บ้าน ตำบล หรือแม้แต่ในระดับอำเภอไชยปราการ โดยพิจารณาการจัดการที่มุ่งฐานจากพื้นที่ แล้วมีการปฏิบัติงานที่ให้น้ำหนักมากน้อยต่างกันไปตามหน้าที่ ภายใต้การผสมกลมกลืนในวัฒนธรรม ทัศนคติ ศาสนาที่มีพื้นฐานร่วม ต่างกันเพียงรายละเอียดปลีกย่อย รายละเอียดในส่วนของพิธีกรรม อันไม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งใด ส่วนสำคัญหลักที่ทำให้การจัดระเบียบสามารถดำเนินการได้นั้น คือการสร้างบรรทัดฐานและเคารพบรรทัดฐานที่มีอยู่ ได้แก่ วิถีประชา จารีต กติการ่วม ไปจนถึงกฎหมาย ผ่านกลุ่มต่างๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงกลุ่มที่เป็นลักษณะของสถาบันทางสังคม (institute) กลุ่มที่เป็นทางการ ได้แก่ กองกำลังทหาร อำเภอไชยปราการ เทศบาล กลุ่มผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน โรงพยาบาลสร้างเสริมสุขภาพระดับตำบล โรงเรียนบ้านต้นโชค กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มหมอเมืองชนเผ่าผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มคนไตและชาวบ้านโดยทั่วไป กลุ่มที่มีลักษณะเป็นสถาบัน ได้แก่ กลุ่มศาสนา เหล่านี้ล้วนมีส่วนผลักดันบรรทัดฐานต่างๆ หลายวิธีการได้แก่

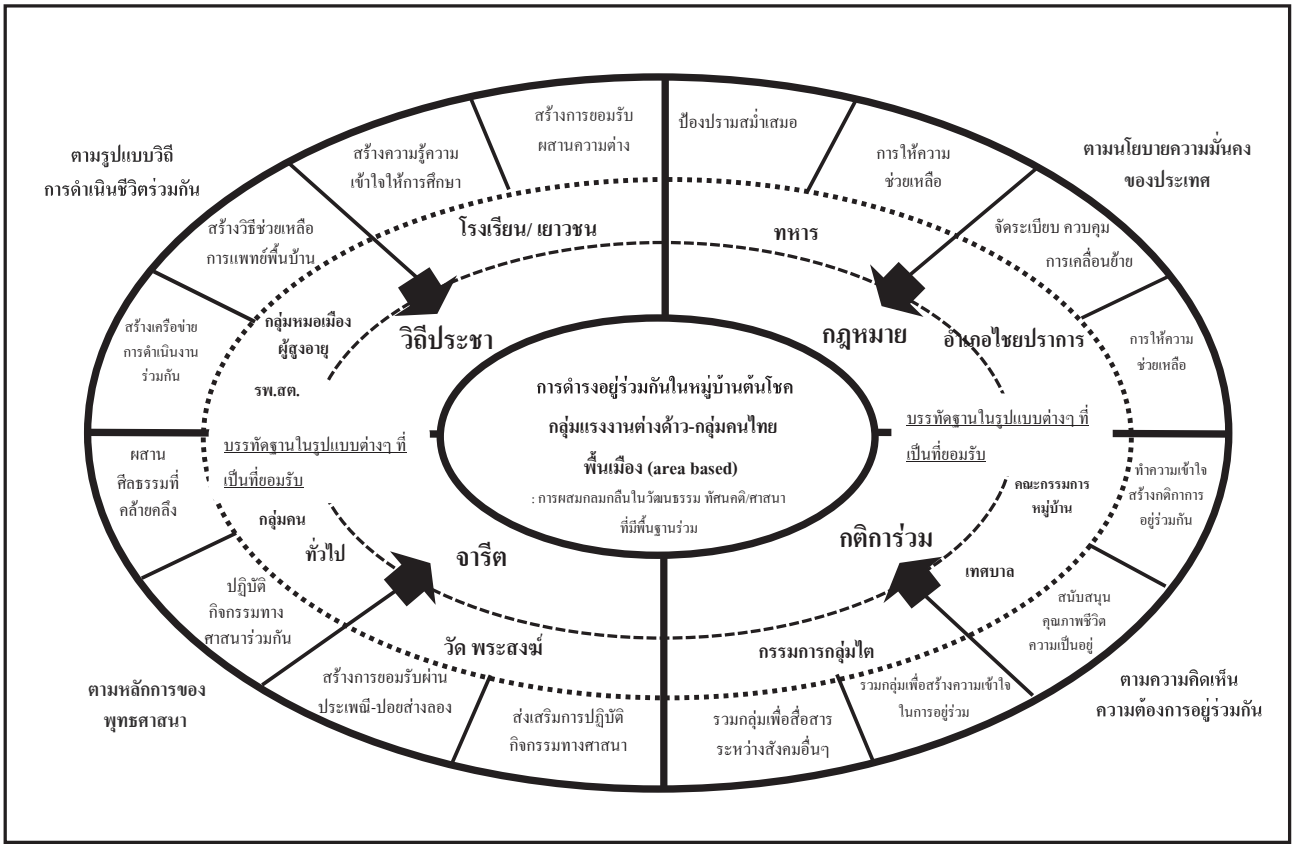
• การสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านพื้นฐานของการศึกษาร่วมกัน เพื่อสร้างการยอมรับกติกาการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่ ผสานความต่างผ่านศีลธรรมที่คล้ายคลึงกัน ผ่านประเพณีปอยส่างลอง การส่งเสริมและปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน เพื่อยอมรับกันและกันตามจารีตที่ต้องปฏิบัติ หรือโรงเรียนบ้านต้นโชค ได้ดำเนินงาน “โครงการรักการอ่าน” เพื่อให้นักเรียนและกลุ่มเยาวชนคนไตที่เข้าร่วมมีความรู้และทัศนคติที่ดีร่วมกันในการดำเนินชีวิต ผสานบรรทัดฐานและรูปแบบการอยู่ร่วมกันอย่างไม่แปลกแยกโดยให้นักเรียน 40 คน อ่านข่าวสารความรู้ให้กับชาวไต 40 ครัวเรือน ที่ต้องการรับทราบข่าวสาร ความรู้ เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญในปัจจุบัน และความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ การสาธารณสุข ฟังตามกลุ่มต่างๆ ที่ได้แบ่งกลุ่มเอาไว้ ในช่วงเวลาว่างตอนเย็นหรือวันหยุดเสาร์ อาทิตย์

• การรวมกลุ่มและประสานเครือข่ายเพื่อดำเนินงานร่วมกัน และสร้างความเข้าใจผ่านการสื่อสารระหว่างสังคมอื่นๆ การช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ที่เป็นภัยต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สนับสนุนคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่พื้นฐาน ดังเช่นการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลหนองบัวร่วมกับหมอเมืองสมุนไพร สร้างและย้ำให้เกิดความน่าเชื่อถือในองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย เช่น กลุ่มผู้เฒ่าคนไตที่เป็นหมอพื้นบ้าน จะผ่านการฝึกอบรมฟื้นฟูองค์ความรู้ การแพทย์ชนเผ่าไตใหญ่ สาขาหมอยาสมุนไพร จากวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจแก่บุคคลทั่วไปที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการรักษาหรือบรรเทา รวมถึงการดำเนินกิจกรรมการแพทย์ทางเลือกในหมู่บ้านต้นโชค โดยเปิดศูนย์หมอเมืองสมุนไพร ณ วัดต้นโชค การให้บริการประชาชนทั้งในส่วนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลและในงานต่างๆ ที่ทางตำบลได้จัดขึ้น เช่น งานกีฬาของหมู่บ้านหรือตำบล เป็นต้น

นอกจากนี้หากพิจารณาปัจจัยที่กำหนดทิศทางการดำเนินงานที่เอื้อต่อการบูรณาการได้จริงในพื้นที่แล้วต้องทำความเข้าใจเรื่องนโยบายความมั่นคงของประเทศที่ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดความต้องการของชุมชนในพื้นที่ หากต้องการอยู่ร่วมกัน การมีแบบแผนการดำเนินชีวิต ครรลอง หลักการใช้ชีวิตที่ไม่แปลกแยกกัน จนทำให้เกิดความแตกต่างมากเกินไป

ท้ายที่สุดผลจากการวิจัยที่สามารถแสดงให้เห็นถึงลักษณะการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมที่อาจส่งผลสืบเนื่องไปถึงการบูรณาการ การปฏิบัติการ การจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวของชุมชนบ้านต้นโชคโดยคำนึงถึงการใช้พื้นที่เป็นฐานนั้น ไม่ได้หมายถึง การเกิดการปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์แบบไม่มีข้อเสียหรือจุดบกพร่องเลย หากแต่เป็นการสร้างแนวทางที่มีความเป็นไปได้จากร่องรอยและหลักฐานการปฏิบัติ ดำเนินงานจริงอันมีข้อจำกัดจากหลายองค์ประกอบ อาทิ บุคลากร งบประมาณ นโยบาย หรือแม้กระทั่งการมีส่วนร่วม ความตระหนักในหมู่บ้านที่สามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไม่หยุดนิ่ง อาจมีการปรับเปลี่ยนได้ในอนาคต

รูปแบบการบูรณาการจัดการแรงงานต่างด้าวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหมู่บ้านต้นโชค

การอภิปรายผล

สำหรับการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านต้นโชคสะท้อนถึงการใช้บรรทัดฐานต่างๆ ในการควบคุมสังคม ชุมชนให้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยมีทั้งการควบคุมที่เกิดจากความต้องการหรือพื้นฐานเดิมที่มีของชาวบ้านแบบไม่รู้ตัว หากแต่ปฏิบัติตามความเคยชิน ตามความคาดหวังและชุมชนที่มีมาช้านาน แต่เมื่อปัญหาแรงงานต่างด้าวมีความเป็นพลวัตตามจำนวนของการเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น จึงมีความจำเป็นในการสร้างหรือแสวงหารูปแบบการควบคุมที่ชัดเจนมีการทำหน้าที่ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น นั่นแสดงถึงการควบคุมทางสังคมที่เกิดจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนควบคู่กันไป สอดคล้องกับงานของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2551) ได้กล่าวถึงการควบคุมทางสังคมที่เกิดจากการควบคุมจากภายในคือสังคมพยายามที่จะขัดเกลาสมาชิกของตน เพื่อให้ปฏิบัติตามที่คนในชุมชนต้องการถ้ากระบวนการขัดเกลามีประสิทธิภาพบุคคลก็จะกระทำการต่างๆ โดยไม่ต้องคิดว่าอะไรถูกผิดเพราะเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม อีกทั้งยังมีการควบคุมจากภายนอกประกอบเข้าด้วยกัน คือ เมื่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมไม่สามารถทำให้คนปฏิบัติตามบรรทัดฐานกลไกการควบคุมจากสังคมภายนอกก็จะถูกนำมาใช้ เช่น กฎหมาย กติกาต่างๆ ที่ทำให้เกิดการยับยั้งชั่งใจก่อนที่จะกระทำผิด นอกจากนี้ยังมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องของ สุภางค์ จันทรวนิช และคณะ (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การติดตามผลการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวปี พ.ศ.2544 กระบวนการและปัญหา พบว่า การให้ทหารเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจจับอาจจะทำให้เกิดปัญหาในระยะยาว เพราะไม่ใช่ภารกิจหลักของทหาร การดำเนินการตรวจสอบควรเป็นหน้าที่ของกระทรวงแรงงานมากกว่า ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการดำเนินงานตามหน่วยงานทางทหารที่เป็นการควบคุมจากหน่วยงานภายนอกชุมชนเพียงอย่างเดียวย่อมทำให้การควบคุมทางสังคมในเรื่องแรงงานต่างด้าวเป็นไปในลักษณะของการบังคับที่ไม่ใช่ระยะยาว ซึ่งในความเป็นจริงควรจะเป็นการหนุนเสริมจากสังคมภายในจึงจะทำให้เกิดความยั่งยืนได้

ในส่วนการอภิปรายเพื่อสร้างความรู้ในการใช้ชุมชนเป็นฐานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวนั้น ทำความเข้าใจได้ว่าการมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าว เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทำการจัดการปัญหาของตนเอง ดังที่ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2546) ได้กล่าวถึงนัยของการมีส่วนร่วมว่าเป็นลักษณะที่ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระหว่างกลุ่มคนจากหน่วยงาน ทหาร จากกลุ่มครู เยาวชน สาธารณสุข ศาสนา และชาวบ้านเป็นไปในทิศทางที่คล้ายกับ Burns and others (2004) ได้ให้วิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นแรกว่าต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกของชุมชนมีความหลากหลาย นอกจากนี้การสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ หรือการเริ่มจากการใช้พื้นที่เป็นฐาน (area based approach) ในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวยังเน้นการสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งสอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546) กล่าวถึงวิธีการสร้างความร่วมมือในกิจการการพัฒนาสังคม ได้แก่ ทำความรู้จักกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รู้หน้าที่ โครงสร้าง แผน นโยบาย บุคลากร การประชาสัมพันธ์หน่วยงาน โครงการให้เป็นที่ทราบ เพื่อเปิดโอกาสให้องค์กรอื่นๆ เข้ามาร่วมงานด้วย ติดต่อกับหน่วยงานโดยตรงเพื่อชักชวน ขอความช่วยเหลือ แสดงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นของการร่วมมือกันทำงานให้กับหน่วยงานที่ต้องการให้เกิดความร่วมมือ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนและสังคมที่ไม่ได้รับการพัฒนา หากพิจารณาการใช้พื้นที่เป็นฐานประกอบเข้าด้วยกันแล้วจะพบวิธีการของ Harfst (2012) ที่กล่าวไว้ว่าการพัฒนาในพื้นที่ต้องพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กับปัญหา ดูปัญหาตามความเป็นจริงว่ามีขนาดเล็กหรือใหญ่อย่างไรแล้วเน้นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งชุมชนบ้านต้นโชคที่มีการดำเนินงานจะเริ่มทำความเข้าใจจากเหตุการณ์หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงกับชุมชนเป็นหลักแล้วจึงสืบเสาะตามหาที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก โดยเน้นย้ำที่ทั้งหมดในแต่ละภาคส่วนต้องเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นที่ตั้ง

บทสรุป

จากผลการศึกษาสามารถสรุปภาพรวมที่สำคัญในลักษณะของการสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวอย่างมีส่วนร่วมโดยการบูรณาการแบบใช้พื้นที่เป็นฐาน แบ่งเป็นองค์ประกอบย่อยใน 4 ส่วนดังนี้

1. วิธีการควบคุมแรงงานต่างด้าวของชุมชนบ้านต้นโชค สามารถสร้างได้จาก 2 ส่วนทั้งจากการสร้างอำนาจที่มอบผ่านองค์กรต่างๆ ที่เป็นทางการมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายและส่วนที่ต่อเนื่องกันคือการแทรกซึมและสร้างความเข้าใจกับกลุ่มแรงงานต่างด้าวผ่านคณะครู นักเรียนเยาวชน พระสงฆ์ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านต้นโชค โดยเริ่มจากการระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ปัญหาแล้วเกิดความเห็นร่วมตามหลักการวิธีการของกองกำลังทหารให้ความสำคัญกับอำนาจหน้าที่ในการจัดการหากแต่เป็นการจัดทำโดยผู้นำ กลุ่มครู เด็กเยาวชน เกิดเป็นลักษณะงานประสานอำนาจระดับนโยบายและอำนาจระดับปฏิบัติการของท้องถิ่น จนทำให้เกิดการยอมรับในวิธีการควบคุมอย่างกลมกลืนไม่ขัดแย้งแปลกแยก

2. บรรทัดฐานการควบคุมแรงงานต่างด้าว จากบริบทที่เกิดภายใต้วิธีการควบคุมแรงงานต่างด้าวในข้างต้นทำให้เกิดบรรทัดฐานที่เป็นรูปธรรมในชุมชนคือการเกิดการนำร่องสร้างระเบียนประวัติโดยกองกำลังทหาร ซึ่งเกิดจากการประสานงานให้กลุ่มต่างๆ ของชาวบ้านมาเรียนรู้ในวิธีปฏิบัติงานแล้วสามารถดำเนินการเองได้ในเบื้องต้น สำหรับอนาคต

3. การสร้างความร่วมมือในการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว พิจารณาพื้นฐานของการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมคือการที่กลุ่มคนในพื้นที่มีความคล้ายคลึงกันในการดำเนินชีวิต อาทิ ศาสนา จารีต ครรลองการปฏิบัติ การมีความเกี่ยวพันทางครอบครัว เหล่านี้ทำให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมโดยส่งผลให้เกิดการร่วมคิดและตัดสินใจว่าจะดำเนินงานไปในทิศทางใด ซึ่งแนวทางที่เลือกคือการสร้างระเบียนประวัติร่วมกัน เน้นการสร้างพันธสัญญา กฎระเบียบ การสร้างกติการ่วม สร้างความรู้

ความเข้าใจผ่านระบบการศึกษา การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน การให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ โดยวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมนั้นพิจารณาตามความเหมาะสมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเด็นร่วมที่สามารถทำร่วมกันได้ หากสามารถดำเนินงานได้ดีก็จะมีการต่อยอดขยายกิจกรรมและเชื่อมประสานเครือข่าย สร้างเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสำนึกของความเป็นเจ้าของได้

4. บทบาทการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าว การกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนร่วมกันจะทำให้แต่ละส่วนเข้าใจถึงขอบเขตและความสามารถที่แต่ละกลุ่มจะมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดแล้ว หลังจากนั้นควรสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมกับอำนาจหน้าที่ของตน การดำเนินงานมีความมากหรือน้อยต่างกันไป หากแต่ต้องสร้างให้เกิดความกลมกลืนภายใต้วัฒนธรรมทัศนคติ โดยคำนึงถึงการจัดการที่มุ่งเน้นผลประโยชน์สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่เป็นหลัก

การบูรณาการโดยใช้พื้นที่เป็นฐานเน้นให้ความสำคัญกับร่องรอยหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ผลการดำเนินงานของชุมชนชาวบ้านที่มีจริงในพื้นที่บ้านต้นโชค ประกอบเข้าด้วยกันทั้งบริบทความสัมพันธ์ของชาวบ้าน การเมืองการปกครอง การจัดระเบียบต่างๆ โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมคือ บรรทัดฐานรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่แล้วเดิมกับวิธีปฏิบัติเพื่อควบคุม เหล่านี้เกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติงานจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวของชุมชนที่เกิดจากการร่วมวิเคราะห์ปัญหา พัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหา ประสานงานสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามลำดับความสำคัญ และดำเนินงานจัดการ จัดรูประเบียบโดยใช้ระเบียนประวัติชุมชน กิจกรรมกลุ่มกิจกรรมทางศาสนา ประกอบเข้าด้วยกัน

ข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวโดยชุมชนนั้นควรเป็นแนวทางที่ลดความขัดแย้ง แปลกแยก แตกต่าง ไม่สามารถบังคับได้อย่างสมบูรณ์ ควรหาแนวทางการประนีประนอม ด้วยกฎ กติกา บรรทัดฐานที่เคารพซึ่งกันและกัน จะทำให้เกิดทัศนคติที่เข้ากัน อยู่ร่วมกันได้ อันจะส่งผลดีในระยะยาว

2. กระบวนการสื่อสารถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการปฏิบัติงาน ควรมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ กับกลุ่มคนต่างๆ กับเป้าหมายที่เป็นแรงงานต่างด้าวจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจในการปฏิบัติตน แนวคิดต่างๆ ที่ควรเป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงการสร้างหรือจัดหาช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสม การแปลและการสื่อให้เกิดความเข้าใจภายใต้ภาษาที่หลากหลาย

3. แนวคิดพื้นฐานเรื่องการจัดการปัญหาแรงงานต่างด้าวของคนในพื้นที่มีความเชื่อว่าเป็นหน้าที่ขององค์การภาครัฐ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงในระดับชุมชนท้องถิ่นทำให้ไม่สามารถดำเนินงานต่างๆ ได้ตามที่ควรจะเป็น จึงควรเป็นหน้าที่ของชุมชนที่ควรริเริ่มแก้ไขปัญหาโดยการนำเสนอความต้องการและหาภาคีร่วม ประสานเป็นความร่วมมือในการจัดการ

เอกสารอ้างอิง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2551. **สังคมวิทยาอาชญากรรม**. กรุงเทพฯ: วีพริ้น (1991) จำกัด.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2546. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.

ลือชัย วงษ์ทอง. 2555. **ประสิทธิผลของการนำนโยบายแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่าไปปฏิบัติในพื้นที่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2546. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทรวนิช และคณะ. 2545. **การติดตามผลการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวปี 2544 กระบวนการและปัญหา**. ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. 2556. **วารสารสถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานทั่วราชอาณาจักร ประจำปี 2555**. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว.

Burns, D. and others. 2004. **Making community participation meaningful: A handbook for development and assessment**. Bristol: The policy Press.

Ferris S. and others. 2006. **Strategy Paper: A Participatory and Area-based Approach to Rural Agro enterprise Development**. Colombia.

Harfst, J. **A Practitioner's Guide to Area-Based Development Programming**. UNDP Regional Bureau for Europe & CIS. (online). Retrieved from http://www.undp.org/content/ dam/undp/documents/ speakercorner/a-practitioner-guide-to-area-based-developmentprogramming.pdf

ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกิน ที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า และการจัดการไฟป่า

FACTORS THE SETTLEMENT AND CULTIVATION AFFECTING LAND UTILIGATION OF FOREST AREAS AND ITS FIRE MANAGEMENT

ชลิต ศรีจันทร์แก้ว และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า

FACTORS THE SETTLEMENT AND CULTIVATION AFFECTING LAND UTILIGATION OF FOREST AREAS AND ITS FIRE MANAGEMENT

ชลิต ศรีจันทร์แก้ว และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา
สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพบริบทของชุมชนเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินซึ่งมีความเกี่ยวพันโดยตรงต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า ในลักษณะของการขยายบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อเพาะปลูกพืชโดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่ส่งผลต่อการเกิดไฟป่าในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งกำหนดพื้นที่ตำบลจำนวน 16 แห่ง แบ่งเป็นตำบลซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 8 แห่ง และตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 8 แห่ง ที่มีจำนวนจุดความร้อนมากที่สุดจากข้อมูลของส่วนควบคุมไฟป่า กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดค่าระดับความรุนแรงของจุดความร้อนของปี พ.ศ.2556 (ช่วงเดือนมกราคม-เมษายน 2556) หลังจากนั้นได้คัดเลือกหมู่บ้านที่อยู่ติดหรืออยู่ในเขตพื้นที่ป่ามากที่สุด และผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่หมู่บ้านดังกล่าว

การศึกษาวิจัยมีตัวแปรต้น คือ ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินของชุมชนซึ่งมีตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย (1) ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน (2) สัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่า และ (3) ความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่า โดยมีตัวแปรตามคือ การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า ทั้งนี้ได้กำหนดรูปแบบการวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพนั้นใช้เทคนิคการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อใช้ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 และวิธีวิจัยเชิงปริมาณนั้นใช้สถิติการวิเคราะห์ Multiple Regression Analysis เพื่อหาความสัมพันธ์ของปัจจัยตัวแปรที่ส่งผลต่อความสามารถของชุมชนในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า เพื่อใช้ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2

ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า

1. ชุมชนทั้ง 16 หมู่บ้านในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีการพึ่งพิงป่าโดยการเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำกินและขยายครัวเรือนในพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง และใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยการเข้าไปเก็บหาของป่าประเภทพืชมากที่สุด คือ เห็ดทุกชนิด ผักหวาน และหน่อไม้ เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 66.20 รองลงมาคือประเภทสัตว์ ได้แก่ ตะกวด (แลน) ไข่มดแดง เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 33.80 ของประเภทของป่าที่ชุมชนเข้าไปเก็บหาของป่าทั้งหมด เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ที่ว่าชุมชนมีการพึ่งพิงและได้ประโยชน์จากการใช้วิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า

2. ปัจจัยระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านมีผลสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและดับไฟป่าทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ สำหรับปัจจัยสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่า และปัจจัยความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่ามีผลสัมพันธ์ต่อการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและดับไฟป่าที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าของชุมชนในระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่าปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินของชุมชนมีผลเชิงสัมพันธ์ต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

คำสำคัญ: ไฟป่า การจัดการไฟป่า ไฟป่าในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

ABSTRACT

This research was designed to study the context of community in relation to the settlement and farmland, which was directly concerned with the utilizing of forest area in the form of slash-and-burn cultivation, focusing on the corn plantation for animal breed, resulting in igniting the wildfire in an area of the Upper North of Thailand. The research samples were selected by means of purposive sampling, of which the study area included sixteen villages, divided into two batches: eight villages located in the forest reserve and another eight in the national park. All of them possessed the highest degree of heat according to the records of the Wildfire Control Unit, Ministry of Natural Resource and Environment, which was determined in B.E. 2015 (during January through April, 2013). After that the villages, situated nearby or within the forest area, were selected; the research data were then collected from the aforesaid villages.

The research independent variables were those derived from the settlement and the farmland of communities, having the indicators consisting of (1) duration of residence in the community, (2) proportion of farmland use in the forest area, and (3) enthusiasm in wildfire preventing and extinguishing; while the dependent variables were the utilizing of forest area and wildfire management. In this regard, the study approach included both qualitative and quantitative research. As for the qualitative research, the technique of community participatory study was used, and the study of in-depth data derived from the key informants was also employed in order to test the hypothesis No. 1; and as regards the quantitative research, the Multiple Regression Analysis was used in order to find correlation of the variables affecting community's abilities in utilizing the forest area as well as in wildfire management, which was intended to test the hypothesis No. 2.

The research findings were as given below.

1. All the sixteen villages in the forest reserve and the national park relied on the forest by encroaching the forest area for establishing the settlement and making subsistence cultivation. Then they extended their households continuously and gradually in the forest area. In addition, they made use of the forest through food gathering, of which the forest products were gathered to the utmost, such as mushrooms, *phagwanban* or *Melientha suavis Pierre*, and bamboo shoots, constituting 66.20 percent of the total. The remaining belonged to animal category, which included a monitor lizard *of the genus Varanus*, and red ant eggs, constituting 33.80 percent of the whole of forest products gathered by the villagers, which was consistent with the hypothesis No.1 hypothesizing that all the community relied on the forest products and on the benefits derived from the forest through their daily economic activities.

2. The factors regarding duration of residing in the village had correlation with the people's participation in the wild fire preventing and extinguishing both in the forest reserve and the national park. As for the factors related to proportion of farmland utilization in the forest area and the factors in relation to enthusiasm in the wildfire preventing and extinguishing, they had correlation with acceptance of, and conformity to, the mechanism of social control in the wildfire preventing and extinguishing, resulting in the people utilizing the forest area, with statistical significance at 0.05, which was really consistent with the research hypothesis No. 2 hypothesizing that the factors regarding the people's settlement and their utilization of the forest area had correlation with the community utilization of it and with the wildfire management in the Upper North of Thailand.

Keywords: Wildfire, Wildfire Management, Wildfire in the Upper North of Thailand

บทนำ

ปัญหาไฟป่า ถือเป็นปัญหาระดับชาติที่มีความวิกฤติอย่างรุนแรงและส่งผลกระทบในวงกว้างต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีสาเหตุหลักเกิดมาจากการเผาทำลายพื้นที่ป่าสำหรับการเพาะปลูกพืช รวมถึงการเกิดหมอกควันของไฟป่าข้ามเขตแดนจากประเทศเพื่อนบ้าน จึงมีผลให้ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกได้ร่วมกันลงนามความร่วมมือระหว่างประเทศด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม สำหรับประเทศไทยนั้นได้มอบหมายให้กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่า (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2550) จึงถือได้ว่าปัญหาไฟป่านั้นเป็นปัญหาที่ภาครัฐได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว อีกทั้งองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้เสนอให้ประเทศในกลุ่มอาเซียนทบทวนแนวทางการจัดการไฟป่าของชุมชนให้มีการศึกษาและเตรียมความพร้อมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่า เพื่อให้กลุ่มประเทศอาเซียนได้มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่เพียงพอ รวมถึงการมีผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพเพื่อให้ประชาชนได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย โดยมีมาตรการพัฒนาในการใช้ฐานข้อมูลและการพัฒนาองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในการป้องกันและควบคุมไฟป่า (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สำนักประสานงานภาคเหนือตอนบน, 2556)

แม้ว่าภาครัฐจะพยายามในการระดมสรรพกำลังในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่า โดยกำหนดและการบังคับใช้มาตรการต่างๆ แต่ก็ยังพบว่ายังเกิดไฟป่าทั้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จากสถิติของส่วนควบคุมไฟป่า สำนักป้องกันปราบปรามและการควบคุมไฟป่า กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนตุลาคม 2555 จนถึงวันที่ 18 มีนาคม 2556

(ถือเป็นช่วงปี 2556) พบว่า ในประเทศไทยได้เกิดไฟป่าขึ้นจำนวนทั้งสิ้น 1,682 ครั้ง โดยมีพื้นที่ป่าซึ่งได้รับความเสียหายจำนวนประมาณ 17,299.20 ไร่ ทั้งนี้ ในจำนวนข้างต้น พบว่า เกิดในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนมากที่สุด จำนวน 868 ครั้ง และมีพื้นที่ป่าซึ่งได้รับความเสียหายทั้งหมดมากที่สุด จำนวนไร่โดยประมาณ 8,600.80 ไร่ ซึ่งการวิจัยนี้จะศึกษาหมู่บ้านจำนวน 16 หมู่บ้านที่อยู่ติดหรืออยู่ในพื้นที่ป่า แบ่งเป็นหมู่บ้านในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 8 หมู่บ้าน และหมู่บ้านในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 8 หมู่บ้าน ครอบคลุมในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยจะเลือกหมู่บ้านที่มีการเกิดไฟป่าจนมีจุดความร้อน (Hotspot) สูงสุดของแต่ละจังหวัดตามรายงานผลข้อมูลของส่วนควบคุมไฟป่า จากการศึกษาสภาพบริบทวิถีชีวิตเกี่ยวกับการพึ่งพิงป่าของคนในชุมชนโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ทำให้ทราบว่ามีการดำรงชีพผูกพันอยู่กับป่าในลักษณะของการตั้งถิ่นฐานขยายครัวเรือนรวมถึงการเข้ายึดจับจองพื้นที่ป่า เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำกินที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายพื้นที่ป่าและการเกิดไฟป่าของชุมชน (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและจัดการคุณภาพอากาศ, 2554)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นถือได้ว่า คนในชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงป่าจะมีบทบาทสำคัญในฐานะของผู้ได้ประโยชน์และผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า (ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2553) ซึ่งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจำเป็นต้องร่วมกันสร้างเครือข่ายร่วมกันกำหนดหาแนวทางวิธีให้ชุมชนสามารถดำรงชีพ และเข้าใจเรียนรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าในลักษณะของการวางแผนและแก้ไขปัญหาจากต้นตอสาเหตุในพื้นที่ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ งานส่งเสริมเครือข่าย, 2544) โดยต้องอยู่บนพื้นฐานที่คนในชุมชนมีความเห็นร่วมกันถึงความสามารถในการจัดการไฟป่า ที่มีความเป็นไปได้ต่อการนำแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน (ระวี ถาวร และคณะ, 2551) และแนวทางกลไกการควบคุมทางสังคมของชุมชนไปปฏิบัติ ให้มีความเหมาะสมต่อความสามารถของชุมชนบริบททางสังคมของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนได้อย่างเหมาะสม (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการตั้งถิ่นฐาน ที่ทำกิน และวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สัมพันธ์กับการเกิดไฟป่าในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

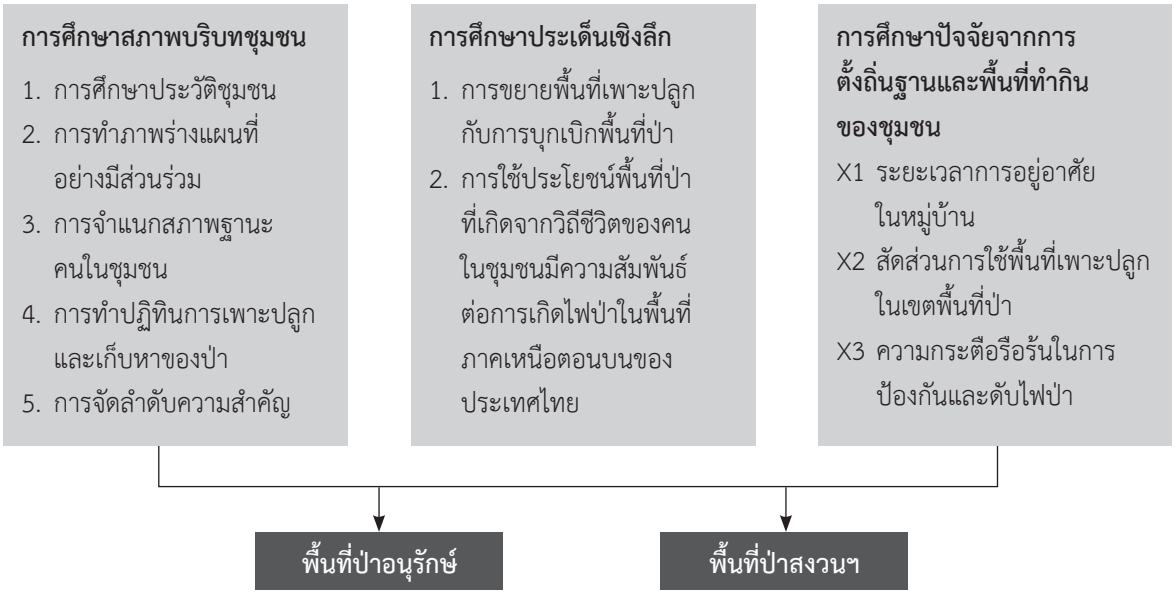
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินของชุมชน ซึ่งมีตัวบ่งชี้ประกอบด้วย (1) ปัจจัยระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน (2) ปัจจัยสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่า และ (3) ความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่า ที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า

สมมติฐานการวิจัย

1. ชุมชนมีการพึ่งพิง และได้ประโยชน์จากการใช้วิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า

2. ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินของชุมชนมีผลเชิงสัมพันธ์ต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

กรอบการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวม จึงขอเสนอขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัยโดยสังเขป ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพบริบทของชุมชนที่สัมพันธ์กับการเกิดไฟป่า

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในพื้นที่ชุมชนจำนวน 16 หมู่บ้าน แบ่งเป็นชุมชนในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 8 หมู่บ้าน และชุมชนในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 8 หมู่บ้าน ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ผู้วิจัยจะเลือกพื้นที่ตำบล 1 ตำบลที่มีสถิติการเกิดไฟป่าและจุดความร้อน (Hotspot) สูงสุดในปี พ.ศ.2556 โดยอ้างอิงฐานข้อมูลจากส่วนควบคุมไฟป่า กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติครอบคลุมในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งถือเป็นหลักฐานข้อมูลที่เพียงพอสามารถยอมรับและมีความน่าเชื่อถือได้จากทางราชการ หลังจากนั้นจะดำเนินการสอบถามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อทราบข้อมูลของชื่อหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหรือติดกับพื้นที่ป่าของตำบลเป้าหมาย เมื่อได้ชื่อหมู่บ้านดังกล่าวแล้วจะดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของพื้นที่โดยวิธีการสอบถามจากผู้นำหมู่บ้านนั้นๆ เกี่ยวกับสภาพที่ตั้งและปัจจัยจากการใช้ประโยชน์ทำกินในพื้นที่ป่าหรือติดกับพื้นที่ป่า และได้ทำการศึกษาบริบทเกี่ยวกับพฤติกรรมการทำเกษตรกรรมของชุมชนที่ส่งผลต่อการเกิดไฟป่าในลักษณะเดียวกัน ก่อนตัดสินใจให้หมู่บ้านนี้เป็นพื้นที่การวิจัย เพื่อให้ได้หมู่บ้านที่ตรงกับความต้องการและสามารถยอมรับได้ในการศึกษาวิจัยนี้ให้มากที่สุด ที่จะสามารถใช้เป็นตัวแทนของชุมชนหมู่บ้านที่มีปัจจัยของการเกิดไฟป่าในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน (ทวีศักดิ์ นพเกสร, 2557)

เมื่อได้ข้อมูลพื้นที่วิจัยครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว ผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยเทคนิคที่ประยุกต์มาจากการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2538) โดยผู้วิจัยจะแจ้งประสานติดต่อเป็นหนังสือไปยังผู้ใหญ่บ้านเพื่อขอความอนุเคราะห์ให้แจ้งขอเชิญชาวบ้านที่อยู่ในครัวเรือนซึ่งอยู่ในหรือติดกับเขตพื้นที่ป่ามากที่สุด ประมาณ 20-25 คน ร่วมทำกิจกรรมกลุ่ม ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่

(1) กิจกรรมการศึกษาประวัติชุมชน กลุ่มนี้จะใช้ผู้ที่ค่อนข้างมีอายุมากที่สุดในบรรดาผู้ที่มาร่วมกิจกรรม โดยกำหนดจำนวนไว้ประมาณ 8-10 คน คละทั้งผู้ชายและผู้หญิงเพื่อป้องกันการผูกขาดทางความคิด ใช้เวลาประมาณ 20-25 นาที ซึ่งผู้วิจัยจะจัดเตรียมคำถามสำหรับใช้เป็นข้อมูลการวิจัยนี้ไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมเขียนลงในกระดาษปรู๊ฟ ขนาดตัวอักษรประมาณ 1.5 นิ้ว เช่น หมู่บ้านนี้ตั้งมาแล้วกี่ปี พืชเศรษฐกิจที่ปลูกตั้งแต่ 20 ปีก่อนจนถึงปัจจุบัน จำนวนพื้นที่ทำกินโดยประมาณ เป็นต้น วิธีการนี้จะสามารถได้ข้อมูลที่ผู้แทนชุมชนมีความเห็นและยอมรับร่วมกัน (ข้อมูลหน้าหมู่) โดยให้ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในกลุ่มกิจกรรมนี้ด้วย

(2) การทำภาพร่างแผนที่อย่างมีส่วนร่วม กลุ่มนี้จะใช้ผู้ที่มีทักษะในการขีดเขียน โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 2 คน ช่วยกันร่างแผนที่ชุมชนด้วยชอล์กเขียนลงในพื้นปูนเรียบ ส่วนที่เหลืออีกจำนวนประมาณ 5-6 คน ขอให้ร่วมช่วยกันตรวจสอบและให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน พื้นที่ปลูกพืชสำคัญ ได้แก่ พืชที่ปลูกเพื่อบริโภคและจำหน่าย และบริเวณแนวที่เกิดไฟป่ามาแล้วเมื่อปี พ.ศ.2556 เป็นต้น

(3) การจำแนกสภาพฐานะคนในชุมชน ผู้วิจัยจะให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมระดมความคิดและเสนอชื่อหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่อาศัยอยู่ในหรือติดกับเขตพื้นที่ป่ามากที่สุด จำนวนประมาณ 15-20 รายชื่อ แล้วผู้วิจัยจะเป็นผู้เขียนรายชื่อนั้นลงในบัตรกระดาษ ขนาดตัวหนังสือประมาณ 3 นิ้ว เมื่อได้รายชื่อครบตามที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันเสนอแล้ว จะดำเนินการโชว์บัตรรายชื่อนั้นเพื่อสอบถามว่าบุคคลผู้มีรายชื่อนั้นอยู่ในกลุ่มฐานะระดับใด ได้แก่ กลุ่มฐานะดี ฐานะปานกลาง และฐานะยากจน เป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าที่มีผลสัมพันธ์กับฐานะของครัวเรือน

(4) การทำปฏิทินการเพาะปลูกและเก็บหาของป่า ผู้วิจัยจะให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันเสนอพืชเศรษฐกิจสำคัญของชุมชนประมาณ 3-4 ชนิด โดยจะทำตารางเป็นช่องสี่เหลี่ยมเริ่มจากการเตรียมปลูก/การเพาะปลูก/การเก็บเกี่ยว/การจำหน่าย/การทำลายซากพืช/จำนวนครั้งที่ปลูก เพื่อให้สามารถทราบระยะเวลาการเพาะปลูกพืชและเก็บหาของป่าที่แสดงถึงช่วงเวลาของการเกิดไฟป่าในชุมชน

(5) การจัดลำดับความสำคัญ ผู้วิจัยจะขอให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนได้ร่วมกันแจ้งข้อมูลพร้อมกับจัดลำดับที่เห็นว่ามีความสำคัญต่อชุมชนมากที่สุดจำนวน 3 ลำดับ เช่น ชนิดพืชที่ปลูกในชุมชน พืชที่ปลูกเพื่อบริโภค พืชที่ปลูกเพื่อจำหน่าย แหล่งขายผลผลิต และแหล่งซื้อพันธุ์ปุ๋ยยาและสารเคมี เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลที่มีความสำคัญของคนในหมู่บ้านที่จะสามารถอธิบายสภาพบริบทของชุมชนที่มีผลสัมพันธ์ต่อการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่า

ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือแบบสอบถามปลายปิด โดยได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ได้ค่ามากกว่า 0.50 ขึ้นไปทุกข้อ และนำแบบสอบถามนั้นไปทดสอบความเชื่อมั่นในพื้นที่ลักษณะเดียวกับพื้นที่การวิจัยโดยวิธีใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการจัดการไฟป่าของชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันและดับไฟป่า เท่ากับ 0.71 และด้านการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคม เท่ากับ 0.84 สำหรับการใช้แบบสอบถามนี้ผู้วิจัยจะนำไปสอบถามกับผู้แทนครัวเรือนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหรือติดกับเขตพื้นที่ป่ามากที่สุดก่อน เนื่องจากเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่ามากที่สุด เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญเพื่ออธิบายถึงปัจจัยที่เป็นตัวบ่งชี้ต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าโดยกำหนดระดับความเห็นของแบบสอบถามไว้ 5 ระดับ คือ (1) ระดับมากที่สุด (2) ระดับมาก (3) ระดับปานกลาง (4) ระดับน้อย และ (5) ระดับน้อยที่สุด เพื่อนำผลมาวิเคราะห์สถิติ Multiple Regression Analysis

ผลการวิจัย

เสนอผลข้อมูลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ตามข้อวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบสามเส้า (สุภางค์ จันทวานิช, 2552) ซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความสอดคล้องตรงกันมากที่สุดก่อน เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและยอมรับได้ในเชิงวิชาการสำหรับการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการตั้งถิ่นฐาน ที่ทำกิน และวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สัมพันธ์กับการเกิดไฟป่าในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อ 1 พบว่า สภาพการตั้งถิ่นฐาน ที่ทำกินและวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจะมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่า โดยจะเป็นลักษณะการเข้าไปเก็บหาของป่าประเภทพืชทุกชุมชนซึ่งจะมีความต้องการที่เหมือนกัน คือ เห็ดทุกชนิด หน่อไม้และผักหวานป่า โดยจะเข้าไปเก็บหาของป่าพืชดังกล่าวในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี คือเป็นช่วงหลังการเก็บเกี่ยวและทำลายซากพืชโดยการเผาในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน จึงทำให้เกิดจุดความร้อน (Hotspot) ในระดับที่สูง โดยตามเกณฑ์ของส่วนควบคุมไฟป่า กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนดระดับความหนาแน่นของจุดความร้อนเทียบกับขนาดพื้นที่ป่าคิดเป็นหน่วยตารางกิโลเมตร หากพื้นที่ป่าบริเวณใดมีค่าระดับความหนาแน่นของจุดความร้อนในแต่ละครั้งมากกว่าร้อยละ 67 ขึ้นไป ถือว่ามีระดับความหนาแน่นของจุดความร้อนในพื้นที่ป่าบริเวณนั้นสูง

ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลระดับความหนาแน่นของจุดความร้อนในพื้นที่วิจัยโดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนจุดความร้อนสะสมในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ปี พ.ศ.2556 จากฐานข้อมูลของส่วนควบคุมไฟป่า กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ทุกหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่วิจัยจะมีระดับความหนาแน่นสะสมของจุดความร้อนเกินกว่าร้อยละ 67 ขึ้นไป โดยใช้วิธีการคิดคำนวณตามสูตรดังนี้

$$\text{ระดับความหนาแน่นสะสม} = \frac{\text{จำนวนจุดความร้อนสะสม ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน 2556}}{\text{ขนาดพื้นที่ป่าโดยคิดเป็นหน่วยตารางกิโลเมตร}} \times 100$$

จากวิธีการคิดคำนวณข้างต้น จึงทำให้ทราบว่าพื้นที่วิจัยมีระดับความหนาแน่นของจำนวนจุดความร้อนสะสมสูงเกินกว่าร้อยละ 67 ของพื้นที่ป่าทั้งหมด ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ปี พ.ศ.2556 ชุมชนมีการเผาทำลายพื้นที่ป่าเป็นปริมาณมากอันเกิดจากสภาพบริบทและพฤติกรรมทางการเกษตรที่มักจะเผาซากพืชหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตรวมถึงการเก็บของป่าทั้งประเภทพืชและสัตว์ ซึ่งจากการศึกษากิจกรรมของทุกหมู่บ้านได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า คนในหมู่บ้านจะมีพื้นที่ทำกินในเขตพื้นที่ป่ามากกว่าพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ และจะมีการปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ซึ่งในช่วงเดือนกุมภาพันธ์และเดือนเมษายนจะเป็นช่วงการเก็บเกี่ยวและทำลายซากพืชด้วยวิธีการเผา ดังนั้น เมื่อคนในชุมชนมีการถือครองที่ทำกินในพื้นที่ป่าจึงมีปริมาณซากพืชที่ต้องทำลายมากด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นปัจจัยบริบททางสังคมอย่างหนึ่งสำคัญที่มีความสัมพันธ์และส่งผลให้เกิดไฟป่าจนเกิดเป็นปริมาณจุดความร้อนสะสมในพื้นที่ป่าที่ชุมชนนั้นเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่

ดังนั้น เพื่อแสดงข้อมูลรายละเอียดของจำนวนจุดความร้อนสะสม ที่สัมพันธ์กับบริบทการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า จึงขอเสนอระดับความหนาแน่นสะสมที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า โดยจำแนกประเภทพื้นที่ป่าในรูปแบบของตารางเป็นรายหมู่บ้านดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ระดับความหนาแน่นสะสมที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

หมู่บ้าน	จำนวนจุดความร้อนสะสมในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2556	ขนาดพื้นที่ป่าที่ใช้ประโยชน์ หน่วยเป็นตารางกิโลเมตร	ระดับความหนาแน่นสะสมของพื้นที่ป่าทั้งหมด
บ้านทุ่งแก ตำบลบ้านทับ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	765	200	383
บ้านทุ่งพร้าว ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย	2,547	900	283
บ้านทุ่งแล้ง ตำบลแม่คง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	89,256	15,500	576
บ้านทุ่งสุน ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน	813	500	163
บ้านสันติสุข ตำบลขุนควร อำเภอปง จังหวัดพะเยา	6,217	2,000	311
บ้านนาหลวง ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่	1,676	900	186
บ้านเปียงใจ ตำบลปงดอง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง	5,240	2,000	262
บ้านก้อหนอง ตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน	7,596	600	1,266

ตารางที่ 2 ระดับความหนาแน่นสะสมที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

หมู่บ้าน	จำนวนจุดความร้อนสะสมในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2556	ขนาดพื้นที่ป่าที่ใช้ประโยชน์ หน่วยเป็นตารางกิโลเมตร	ระดับความหนาแน่นสะสมของพื้นที่ป่าทั้งหมด
บ้านแม่นาจร ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่	9,503	4,000	238
บ้านโป่งเหนือ ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย	8,846	3,920	226
บ้านแม่สวรรค์น้อย ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	17,351	6,500	267
บ้านป่าหุ่ง ตำบลยาบหัวนา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	14,378	4,000	359
บ้านศรีวิไล ตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา	4,584	5,500	83
บ้านปากห้วยอ้อย ตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่	5,348	900	594
บ้านหัวทุ่ง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	1,677	500	335
บ้านดอนมูล ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน	14,282	4,000	357

จากตารางข้างต้น หมู่บ้านและชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจะมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ามาก ประกอบกับบริบทวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ทำลายซากพืชหลังเก็บเกี่ยวด้วยวิธีการเผา จึงส่งผลให้เกิดไฟป่าและจุดความร้อนสะสมในปริมาณที่สูง ดังนั้น สภาพบริบทการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าของคนในหมู่บ้านโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจึงมีความสัมพันธ์ต่อจำนวนการเพาะปลูกและการทำลายซากพืช ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของสาเหตุการเกิดจุดความร้อนสะสมและปัญหาไฟป่าเป็นประจำทุกปี

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าของชุมชน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อ 2 พบว่า จากการศึกษาปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่ามีผลข้อมูล ดังนี้

(1) ปัจจัยระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน ส่งผลต่อการจัดการไฟป่าด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและดับไฟป่า ทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ โดยมีสมการทางสถิติของปัจจัยตัวแปร ดังนี้

$$Y1 = 3.215 + 0.003 X 1$$

โดย Y1 = ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและดับไฟป่า

X1 = ระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน

หมายความว่า คนในชุมชนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่แล้ว เท่ากับ 3.215 และเมื่อนำระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านเป็นจำนวน 1 ปี มาวิเคราะห์การถดถอยด้วยก็จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มขึ้น 0.003 และหากเป็นจำนวน 2 ปี การมีส่วนร่วมจะเท่ากับ 0.006 ตามลำดับ ทำให้ทราบว่าคนในชุมชนที่มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านยิ่งนานเท่าไรจะยิ่งมีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนป้องกันและดับไฟป่ามากขึ้น

(2) ปัจจัยสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่า และปัจจัยความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่าส่งผลต่อการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติโดยมีสมการทางสถิติของปัจจัยตัวแปร ดังนี้

$$Y2 = 4.526 - 0.107 X2 - 0.132 X 3$$

โดย Y2 = ด้านการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและดับไฟป่า

X2 = สัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่า

X3 = ความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่า

หมายความว่า คนในชุมชนที่มีสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่ามากเท่าใด จะส่งผลให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและดับไฟป่าน้อยลง และคนในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่ามากเท่าใด จะส่งผลให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและดับไฟป่าน้อยลงเช่นเดียวกัน

ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยนี้ไว้ จำนวน 2 ข้อ ซึ่งมีผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

ข้อที่ 1 ชุมชนมีการพึ่งพิง และได้ประโยชน์จากการใช้วิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งพบว่าเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ชุมชนทั้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสงวนฯ จะมีการพึ่งพิงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับป่า โดยจากการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพได้ข้อมูลว่า ชุมชนได้รับประโยชน์จากการพึ่งพิงป่าในลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน การเข้าไปเก็บหาของป่า และขยายครัวเรือนในพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเพาะปลูกพืชบนพื้นที่ป่า โดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่มีการเพาะปลูกมากที่สุดเกือบทุกชุมชนพื้นที่วิจัย ยกเว้นชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีการเพาะปลูกกะหล่ำปลี จากดังกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่า ชุมชนมีการพึ่งพิงและได้ประโยชน์จากป่าโดยการเพาะปลูกพืช การเก็บหาของป่า และมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับป่า

ข้อที่ 2 ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ทำกินของชุมชน มีผลเชิงสัมพันธ์ต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งพบว่าเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

(1) ปัจจัยระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน มีผลสัมพันธ์ต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

(2) ปัจจัยสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่า และปัจจัยความกระตือรือร้นในการป้องกันและดับไฟป่ามีผลสัมพันธ์ต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าและการจัดการไฟป่าในการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

การอภิปรายผล

1. คนในชุมชนทั้งในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ จะใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสำหรับตั้งถิ่นฐานและใช้เป็นพื้นที่ทำกินโดยเฉพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และเก็บหาของป่าทั้งประเภทพืชและสัตว์ โดยจะมีพฤติกรรมบุกเบิกพื้นที่เพื่อเพาะปลูกขยายเข้าไปในแนวเขตพื้นที่ป่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบริบทการดำรงชีพของชุมชนเกี่ยวกับวิถีการอยู่ร่วมกับป่า เนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่เป็นอิทธิพลโดยตรงต่อการทำลายพื้นที่ป่า การตั้งถิ่นฐานและการทำเกษตรกรรมของคนในชุมชนจึงมีส่วนสัมพันธ์ต่อการได้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนและยังมีส่วนสัมพันธ์ที่ส่งผลให้เกิดไฟป่า โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความคิดว่าการป้องกันไฟป่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง แต่เป็นหน้าที่ของรัฐในการดูแลการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่า (ศศินา ภารา, 2550) จึงเป็นสภาพบริบทที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดไฟป่าของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

2. ปัจจัยจากการตั้งถิ่นฐานที่มีผลสัมพันธ์กับการจัดการไฟป่า ได้สอดคล้องกับการจัดการไฟป่าโดยใช้ชุมชนเป็นฐานโดยให้คนในชุมชนเข้าใจ และเรียนรู้ในสภาพบริบทของตนเองที่จะสามารถจัดการไฟป่าได้ด้วยชุมชนของตนเอง (ศศินา ภารา, 2550) ทั้งนี้ เนื่องจากการที่อยู่ในหมู่บ้านมาเป็นเวลานานจะมีความหวงแหนในถิ่นที่อยู่ จึงมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการไฟป่า สอดคล้องกับผลการวิจัยของนเรศ บุญชม (2546) เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันไฟป่า กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งพบว่าคนในชุมชนที่อาศัยอยู่มาเป็นระยะเวลานานจะมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันไฟป่า ดังนั้น หากภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนและการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะส่งผลให้เกิดนโยบายและมาตรการที่ตรงกับสภาพบริบทของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความต้องการมีส่วนร่วมและการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและดับไฟป่าของชุมชนได้อย่างเหมาะสม (นงนภัส คู่วัญญู เที่ยงกมล, 2553)

3. คนในชุมชนที่มีสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกในเขตพื้นที่ป่ามากจะมีความรู้สึกว่าการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมนั้นจะส่งผลให้ได้รับประโยชน์ในพื้นที่ป่าน้อย และคนในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นมากในการป้องกันและดับไฟป่าจะมีความรู้สึกเกิดการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมน้อย เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์จะมีระดับการควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐเข้มข้นมาก ดังนั้น เมื่อหน่วยงานภาครัฐได้จัดช่องทางการสื่อสารเกี่ยวกับข้อกฎหมายที่บังคับใช้อย่างเคร่งครัด (เสถียร เชยประทับ, 2550) อาจส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความเกรงกลัวและไม่มีความกระตือรือร้นมากเท่าที่ควรในการเข้าไปมาส่วนเกี่ยวข้องในการป้องกันและดับไฟป่า

ข้อเสนอแนะ

จากรายงานผลการวิจัย และการอภิปรายผลข้างต้น สามารถนำเสนอแนวทางการจัดการไฟป่าของชุมชนโดยจำแนกเป็นประเภทพื้นที่ป่า ดังนี้

พื้นที่เขตป่าอนุรักษ์

แนวทางการจัดการไฟป่าของชุมชนในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ ภาครัฐควรกำหนดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชนิดนี้อย่างชัดเจน ซึ่งไม่ขยายบุกเบิกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นใหม่และควรให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าร่วมกัน โดยให้ถือเป็นข้อตกลงของหมู่บ้านซึ่งอาจจะสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านได้ (พนัส ทัศนียานนท์, 2543) สำหรับกลไกการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและดับไฟป่านั้น ภาครัฐควรใช้มาตรการทางกฎหมาย ควบคู่กับหลักความเชื่อทางศาสนาจารีตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน (Spiro, 1969) ซึ่งก่อนที่จะมีการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายนั้นควรจำเป็นต้องกำหนดสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกพืชในพื้นที่ป่าให้ชัดเจน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชน (John and Norman, 1980) เพื่อที่จะสามารถผลักดันการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมาย ตามกลไกการควบคุมทางสังคมในการป้องกันและดับไฟป่าของชุมชนบรรลุผลสำเร็จ (หาญณรงค์ เยาวเลิศ, 2554)

พื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ

แนวทางการจัดการไฟป่าของชุมชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ภาครัฐควรมีนโยบายหรือกิจกรรมสร้างความกระตือรือร้นให้กับคนในหมู่บ้าน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2544) และควรใช้มาตรการทางกฎหมายควบคู่กับหลักความเชื่อทางศาสนา (Emile, 1971) นอกจากนี้เพื่อให้กลไกการควบคุมทางสังคมของชุมชนดังกล่าวบรรลุผล จึงไม่ควรให้คนในชุมชนเฉพาะกลุ่มเข้าไปทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของแต่ละรายในสัดส่วนที่มากเกินไป เมื่อเทียบกับคนอื่นในชุมชนโดยทั่วไป เพื่อป้องกันการผูกขาดแห่งการได้ประโยชน์พื้นที่ป่า และลดการต่อต้านของการยอมรับและปฏิบัติตามกลไกการควบคุมทางสังคมของชุมชนดังกล่าว (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. 2553. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ งานส่งเสริมเครือข่าย. 2544. **การพัฒนาเครือข่ายสู่ความยั่งยืน**. กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

ทวีศักดิ์ นพเกสร. 2557. **การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม**. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.esanphc.net/online/pl/pl.pdf. (12 มิถุนายน 2557)

ธนาคารแห่งประเทศไทย. 2550. **รายงานภาวะเศรษฐกิจการเงินภาคเหนือ เดือนมีนาคม 2550**. ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. 2553. **ชุมชนศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นงนภัส คู่วรัญญู เที่ยงกมล. 2553. **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2538. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**. เชียงใหม่: ศิริลักษณ์การพิมพ์.

นเรศ ชมบุญ. 2546. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันไฟป่า กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี**. รายงานการศึกษาอิสระหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2544. **ธรรมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พนัส ทัศนียานนท์. 2543. **ธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม**. เอกสารประกอบการสัมมนา สถาบันกฎหมายอาญา.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและจัดการคุณภาพอากาศ. 2554. **การทบทวนวรรณกรรมไฟป่าและการเผาในพื้นที่การเกษตรและการจัดการ**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สำนักประสานงานภาคเหนือตอนบน. 2556. **การจัดการไฟป่าในต่างประเทศ**. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.tunkwan.com/index.php/ (8 กรกฎาคม 2556).

ระวี ถาวร และคณะ. 2551. **ป่าชุมชน: กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย**. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิค. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วันชัย วัฒนศัพท์. 2547. **ความขัดแย้งหลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. กรุงเทพฯ: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

ศศินา ภารา. 2550. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: บริษัท ส.เอเชียเพรส (1989) จำกัด.

สุภางค์ จันทวานิช. 2552. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร เชยประทับ. 2550. **การสื่อสารและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หาญณรงค์ เยาวเลิศ. 2555. **การจัดการความขัดแย้งบนพื้นที่ป่า**. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.thaipublica.org/2012/11/harnnarong-yaowalert/ (7 ตุลาคม 2557).

Emile, D. 1971. The Elementary Forms of the Religious Life. **Reader in Comparative Religion**, W.A. Lessa and E.Z. Vogt, eds. (New York: Harper and Row).

John, M. C. and Norman T. U. 1980. Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity. **World Development**, Vol 8, Issue 3, pp.213-235.

Spiro, M. E. 1969. Religion: Problems of Definition and Explanation. **Anthroplogical Approachee to the Study of Religion**, M. Banton, ed., London, England: Tavistock Publication, pp.85-126.

การศึกษาเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

TRADITIONAL MUSICAL INSTRUMENT OF THE LAHU IN THE ANGKANG ROYAL PROJECT, FANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

นิรุตร์ แก้วหล้า

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การศึกษาเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

TRADITIONAL MUSICAL INSTRUMENT OF THE LAHU IN THE ANGKANG ROYAL PROJECT, FANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

นิรุตร์ แก้วหล้า
สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ระเบียบวิจัยทางด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomusicology) ในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการวิจัยพบว่า

เครื่องดนตรีของชาวลาหู่มีหลายชนิด ได้แก่ หน่อเซะ หน่อกู่มา และตือ ไม่สามารถระบุได้แน่นอนว่าอยู่ในสังคมวัฒนธรรมลาหู่มานานมากเท่าไร ทั้งนี้เนื่องจากชาวลาหู่ไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเองจึงไม่มีการจดบันทึก บทบาทของดนตรีลาหู่ต่อสังคมเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้ ชาวลาหู่มีการสอดแทรกข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ข้อนิยมไปกับวัฒนธรรมดนตรีของตนเอง

เครื่องดนตรีของชาวลาหู่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติที่หาจากป่า เช่น ไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง และขี้ชันโรง เป็นต้น เครื่องดนตรีใช้ประกอบในพิธีต่างๆ คือ งานปีใหม่ เต้นจะคึ กินข้าวใหม่ ประเพณีเลี้ยงผีเรือน และประเพณีสงเคราะห์หมู่บ้าน

คำสำคัญ: ลาหู่ อ่างขาง ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา

ABSTRACT

Traditional Musical Instrument of the Lahu in the Angkang Royal Project, Fang District, Chiang Mai Province. This qualitative research of Lahu Musical Instruments data collects by using the Ethnomusicology research methodology and descriptive analysis presentation.

Music of the Lahu has many instruments such as, Nor-Ser, Nor-Kuma, and Tue. There is no writing or letters in Lahu language, so it is not recording songs. The roles of Lahu music for society are closely relationship with customs and practices. Lahu people have the procedure, rules, prohibition, regulation practices with music culture.

Lahu Musical Instruments are mostly made of natural materials deserving from the forest such as bamboo, hardwood, and stingless bee, that is the major materials of Lahu musical instruments. The instruments are used in many auspicious ceremony such as, New Year Ceremony, Ja-Kue Dance, New-Rice celebration, Worship House Spirit (Home-coming ceremony), and Village Merit Making Ceremony.

Keywords: Lahu, Angkang, Ethnomusicology

บทนำ

ประเทศไทยมีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ทั่วไปตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะแถบภูเขาในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งเป็นที่อาศัยของชนกลุ่มน้อยหลากหลายเชื้อชาติ เช่น อาข่า เย้า และลาหู่ เป็นต้น ชาวลาหู่อพยพเข้ามาในประเทศไทยราว 60 กว่าปีที่ผ่านมานี้ การอพยพนั้นเป็นไปในรูปแบบค่อยๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของไทย บริเวณในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และตอนใต้ของจังหวัดตาก ชาวลาหู่เป็นกลุ่มชนเผ่าหนึ่งที่มีวัฒนธรรมดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ดนตรีของชาวลาหู่สามารถแบ่งแยกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภท คือ (1) ดนตรีร้องแยกเป็นชนิดได้ คือ เพลงร้องในพิธีกรรม เพลงกล่อมลูก เพลงร้องเล่น เพลงเกี้ยวพาราสี เพลงร้องขณะทำงาน (2) ดนตรีบรรเลงแยกได้ตามการบรรเลงของแต่ละเครื่องดนตรี การรวมวงของเครื่องดนตรี และ (3) ดนตรีบรรเลงประกอบร้อง ซึ่งมีทั้งใช้ในพิธีกรรมสำคัญและใช้บรรเลงประกอบการร้องเพลงทั่วไป (โครงการพิพิธภัณฑ์ชนเผ่าออนไลน์, ม.ป.ป.)

ชาวลาหู่บ้านขอบด้ง ส่วนใหญ่เป็นลาหู่ดำและส่วนน้อยเป็นลาหู่แดง อพยพโยกย้ายมาจากพม่า ถิ่นฐานที่อยู่เดิมอาศัยบริเวณสันเขาบ้านหลวง ในงานประเพณีปีใหม่ มีการเต้นจะคึ ไปตามเสียงเครื่องเป่านอคะ (แคน) เสียงที่ได้จะได้ยินกันทั่วบริเวณเชิงเขาของอำเภออ่างขาง ต่อมาชาวลาหู่ต้องประสบกับโรคระบาด ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ประกอบกับถูกชาวจีนฮ่อ ว้า และไทยใหญ่รุกราน จึงจำต้องถอยร่นมาอยู่ที่บ้านคุ้ม บริเวณที่ตั้งสถานีเกษตรหลวงอ่างขางปัจจุบัน ชาวลาหู่ยังอพยพโยกย้ายหาถิ่นที่ตั้งใหม่อีกจากบริเวณบ้านคุ้มปัจจุบันไปยังดอยลุ๊จุลุ๊ หรือบ้านปางเปียงในปัจจุบันแต่ยังถูกรุกรานโดยคนพื้นราบ ประกอบกับความเห็นไม่ตรงกันในกลุ่ม เรื่องการเป็นผู้นำชนเผ่า จึงได้แยกออกกันเป็น 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านหนองเต่า หมู่บ้านป่าคา และหมู่บ้านขอบด้ง การตั้งถิ่นฐานของลาหู่ดำบ้านขอบด้ง ได้ตั้งรกรากก่อนการก่อตั้งโครงการหลวงอ่างขางประมาณ 15 ปี

ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขา สูงจากน้ำทะเล 1,350 เมตร มีลักษณะเป็นดินปนหิน มีป่าไม้และสัตว์ป่า สภาพอากาศในฤดูหนาวมีอากาศหนาวเย็น มีหมอกปกคลุมและมีฝนตกติดต่อกันหลายเดือน หมู่บ้านขอบด้งอยู่หมู่ที่ 14 ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, ม.ป.ป.) มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือติดต่อกับหมู่บ้านหนองเต่า หมู่ที่ 12 ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศใต้ติดกับสถานีเกษตรหลวงอ่างขางและบ้านคุ้ม หมู่ที่ 5 ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านป่าคา หมู่ที่ 11 ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านนอแล หมู่ที่ 14 ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

พื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรลาหู่อาศัยอยู่จำนวนมาก มีประเพณีและวัฒนธรรมหลายด้าน เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย การกิน การใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคภัย และวัฒนธรรมด้านดนตรี อันเป็นองค์ความรู้ตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านลาหู่ในเขตพื้นที่มานาน ดนตรีของชาวลาหู่นั้นใช้เพื่อประกอบพิธีสำคัญต่างๆ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของดนตรีลาหู่ที่ในพื้นที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ จึงทำการศึกษาแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนเลือกสรรดนตรีที่มีบทบาทหน้าที่ต่อวิถีชีวิต เช่น บทเพลง เครื่องดนตรี เพลงร้อง โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการเลือกสรร นำมาศึกษา รื้อฟื้นองค์ความรู้ ให้ถึงแก่นแท้ของดนตรี รวมถึงการปรับประยุกต์ใช้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยภูเขาเผ่าลาหู่ เพื่อเป็นสิ่งสืบทอดวัฒนธรรมดนตรี และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ระเบียบวิจัยทางด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก โดยการสัมภาษณ์ สังเกต ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการสำรวจพื้นที่พบว่า ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่บ้านขอบด้งที่อยู่ในบริเวณพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความนับถือ และนักดนตรีด้วยกันเอง มีประชากรที่เป็นนักดนตรี 5 คน ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญ 10 คน อีกทั้งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ข้อมูลด้านอื่นๆ จากบุคคลอีก 15 คน

เอกสารและแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษา ส่วนราชการ และหน่วยงานต่างๆ คือ

- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหิดล
- ห้องสมุดพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยมหิดล
- ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
- ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การศึกษาจากงานภาคสนามเป็นหลัก ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

- แบบบันทึกข้อมูลศิลปิน
- สายวัดใช้วัดลักษณะทางกายภาพเครื่องดนตรี
- กล้องถ่ายภาพนิ่ง
- กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว
- เครื่องบันทึกเสียงเอ็มพีสาม
- เครื่องบันทึกเสียงดิจิตอล

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมในการทำวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราว สถานที่ และสภาพการณ์ของแหล่งศึกษา โดยวิธีการเขียนโครงการทำงาน แผนการศึกษา ครอบคลุมเนื้อหาทั้งทางด้านดนตรี วัฒนธรรม สังคมของชาวลาหู่ รวมทั้งสถานที่ การเดินทาง บุคคลผู้ให้ข้อมูล ปัญหา และอุปสรรคที่พบ และทำการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการดังนี้

1. การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยสัมภาษณ์นักดนตรี 5 คน ซึ่งเป็นนักดนตรีอาวุโสของหมู่บ้าน โดยประเด็นการสัมภาษณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับเครื่องดนตรี บทเพลง ความหมายบทเพลง การผลิตเครื่องดนตรี การใช้เครื่องดนตรีหรือการนำเอาบทเพลงต่างๆ ของลาหู่ในการใช้บริบทต่างๆ ของชุมชน จากนั้นสัมภาษณ์ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลสำคัญ 10 คน เช่น ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน พ่อหลวงบ้าน หมอผี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล นักแสดง ครูโรงเรียนบ้านขอบด้ง เป็นต้น และสัมภาษณ์ข้อมูลด้านอื่นๆ จากผู้ให้ข้อมูลอีก 15 คน เช่น เยาวชนในหมู่บ้าน นักเรียน ชาวสวน แม่บ้าน เป็นต้น

2. การสังเกต

- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยทำการสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติตรงไปตรงมา ไม่ปรุงแต่งใดๆ
- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในชุมชนลาหู่ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จัดเวทีชุมชนเพื่อหาข้อมูลปัญหา สร้างความไว้วางใจกับผู้ให้ข้อมูล ในการนี้ยังรวมไปถึงการสัมภาษณ์ การจดบันทึกข้อมูล การถ่ายภาพ การบันทึกเสียง เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามประเด็นที่วางไว้

1) การบันทึกภาพ

ผู้วิจัยบันทึกภาพที่เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี บริบทที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมลาหู่ ดนตรีและการละเล่น วิธีการบรรเลง อุปกรณ์ที่ใช้บันทึกภาพ ได้แก่ กล้องถ่ายภาพนิ่งแบบดิจิตอล กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว

2) การบันทึกเสียง

ผู้วิจัยใช้การบันทึกเสียงที่เกี่ยวข้องกับบทเพลง การบรรเลง การตั้งเสียง ระบบเสียง และบันทึกเสียงสัมภาษณ์ อุปกรณ์ที่ใช้บันทึกเสียง ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียงเอ็มพีสาม เครื่องบันทึกเสียงดิจิตอล รวมทั้งใช้กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหวในการบันทึกเสียงอีกทางหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยแยกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- การศึกษาเครื่องดนตรีของชาวลาหู่ในพื้นที่ศึกษา
- การรื้อฟื้นความรู้ดนตรีของชาวลาหู่ในพื้นที่ศึกษา
- การปรับประยุกต์ใช้เครื่องดนตรีของชาวลาหู่

ผลการวิจัย

การศึกษาเครื่องดนตรีของชาวลาหู่ในพื้นที่ศึกษา พบว่า เครื่องดนตรีของชาวลาหู่มีหลายชนิด ได้แก่ หน่อเซะ หน่อกู่มา และตือ ไม่สามารถระบุได้แน่นอนว่าอยู่ในสังคมวัฒนธรรมลาหู่มานานมากเท่าไร ทั้งนี้เนื่องจากชาวลาหู่ไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง จึงไม่มีการจดบันทึก บทบาทของดนตรีลาหู่ต่อสังคมเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้ ชาวลาหู่มีการสอดแทรกข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ข้อนิยม ไปกับวัฒนธรรมดนตรีของตนเอง

เครื่องดนตรีของชาวลาหู่ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เครื่องดนตรีหน่อเซะ

หน่อเซะ เป็นแคนขนาดกลาง เป็นเครื่องดนตรีประเภทลม ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชาวลาหู่ เครื่องดนตรีชนิดนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะประจำของลาหู่ มีความสำคัญต่อกิจกรรมของชาวลาหู่มาก ทั้งนี้ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมต่างๆ หลังจากใช้หน่อโก่มาบรรเลงเสร็จสิ้นจึงให้หน่อเซะใช้ในช่วงเทศกาลปีใหม่ของลาหู่ กินข้าวใหม่ งานทำบุญหรือเลี้ยงผีเรือน และประเพณีสงเคราะห์หมู่บ้าน

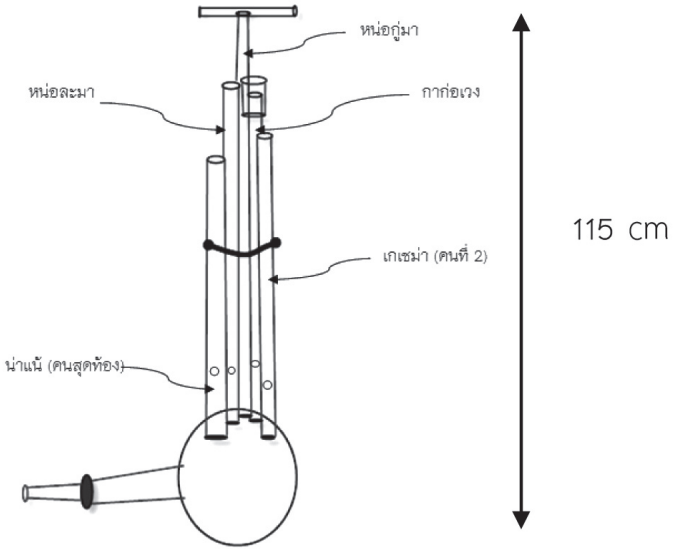

ภาพที่ 1 หน่อเซะ

ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของหน่อเซะ

หน่อเซะ เป็นเครื่องเป่าลมเข้าออกเพื่อให้เกิดเสียง ประกอบด้วย ไม้ไผ่ตรงยาวลดหลั่นกันจำนวน 5 ท่อเสียง เจาะรูเพื่อกดนิ้วทำให้เกิดเสียงและมีลิ้นอยู่ภายในท่อ ความยาวจากฐานถึงท่อบนสุดประมาณ 1.15 เมตร สอดเข้ากับน้ำเต้า น้ำเต้ามีข้อต่อออกมาให้ยาวขึ้นเพื่อความสะดวกเวลาเต้นบรรเลง มีกระบอกครอบแนวตั้งที่ท่อเสียง 1 อัน เพื่อให้เกิดเสียงดังกังวาน และกระบอกครอบแนวนอนอีกท่อหนึ่งให้เสียงดังกังวานเช่นกัน หน่อเซะผลิตจากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ ไม้ไผ่ตง น้ำเต้า ขี้ชันโรง และไม้ไผ่ซูวู ชนิดละเอียด สำหรับทำลิ้นของแต่ละท่อทำให้เกิดเสียง เป็นภูมิปัญญาตั้งแต่บรรพบุรุษที่สืบทอดการผลิตและการบรรเลง

ลักษณะกายภาพและระบบเสียงของหน่อเซะ ซึ่งเป็นชื่อเรียกเสียงของแต่ละท่อเสียง

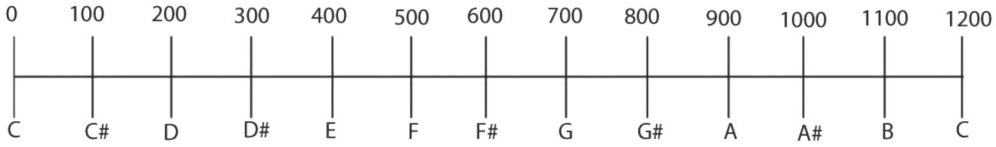

ภาพที่ 2 ลักษณะกายภาพและระบบเสียงของหน่อเซะ

การเรียกชื่อท่อเสียงต่างๆ ของหน่อเซะ ซึ่งมีความหมายเป็นครอบครัวที่มีแม่และลูกๆ มีดังนี้
น่าเน้ หรือคนสุดท้องและเสียงที่ได้คือ แน้ แน้
เกเซม่า หรือคนที่สอง
หน่อละมา
กาห่อเวง หรือคนแรก มีเสียง ก่อ ก่อ
หน่อกู่มา หรือแม่

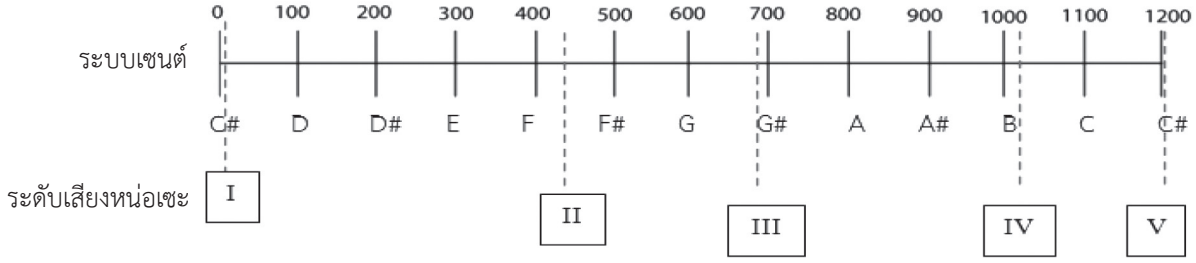
ระบบเสียงของหน่อเซะ

ผู้วิจัยทำการวัดระบบเสียงโดยการบันทึกเสียงจากการเป่าไล่เสียงหน่อเซะจากเสียงต่ำสุดไปถึงสูงสุด นำเสียงที่ได้มาประมวลผลด้วยโปรแกรมเวฟแลบ ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ใช้สำหรับจัดการเสียง เช่น ตัดต่อเสียง เพิ่มเสียง ลดเสียง อีกทั้งยังหาระดับเสียงเป็นค่าเซ็นต์ และนำค่าที่ได้มาใช้อ้างอิงทฤษฎีระบบแบ่งเท่าของ อเล็กซานเดอร์ เจ. เอลลิส (Alexander J. Ellis: 1885)[1] กับแผนภูมิแสดงค่าเซ็นต์ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 ระบบเสียงแบ่งเท่าของอาเล็กซานเดอร์ เจ. เอลลิส

ผู้วิจัยได้นำระดับเสียงของหน่อเซะมาเปรียบเทียบกับแผนภูมิระบบเสียงแบ่งเท่าตามที่เปรียบเทียบ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบระดับเสียงของหน่อเซะเมื่อเปรียบเทียบระบบแบ่งเท่า

ท่อเสียง 1 ท่อ จะได้ 1 ตัวโน้ต นำมาวิเคราะห์ระบบเสียง และหาค่าความถี่ ค่าเซ็นต์ ค่าเบี่ยงเบนจากระบบแบ่งเท่าและเสียงใกล้เคียงกับโน้ตสากล โดยสัญลักษณ์ I คือท่อเสียงที่ 1, II คือท่อเสียงที่ 2, III คือ ท่อเสียงที่ 3, IV คือท่อเสียงที่ 4 และ V คือท่อเสียงที่ 5

การประมวลผลโดยโปรแกรมเวปแลบ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าเซ็นต์ ค่าเบี่ยงเบนจากระบบแบ่งเท่า และเสียงใกล้เคียงกับโน้ตสากล ดังนี้

[1] นักฟิสิกส์และนักสัทศาสตร์ ผู้ค้นพบระบบเซนต์ (The cent system) ซึ่งใช้วัดระดับเสียงดนตรี The Cent system ทำให้เกิดแนวคิดแบบ Comparative Musicology ปรากฏผลดีเป็นรูปธรรมในงานของ Ellis ชื่อ “On the musical scales of various nations” (1885) ซึ่ง Ellis ได้ใช้ระบบเซนต์ในการวัดและวิเคราะห์บันไดเสียงของวัฒนธรรมดนตรี (non-Western) ผลงานดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญเปิดโลกทัศน์ให้กับนักวิชาการดนตรีอื่นได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาดนตรีวิทยาเชิงเปรียบเทียบในวัฒนธรรมอื่นต่อมา

I คือโน้ต C4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +11 Cents ความถี่เสียงที่ 139.5 Hz
II คือโน้ต F4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +43 Cents ความถี่เสียงที่ 179 Hz
III คือโน้ต G4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -14 Cents ความถี่เสียงที่ 206 Hz
IV คือโน้ต B4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +29 Cents ความถี่เสียงที่ 251.1 Hz
V คือโน้ต C5 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +4 Cents ความถี่เสียงที่ 272.7 Hz

ผู้วิจัยจัดลำดับเสียงของเครื่องดนตรีบนบรรทัด 5 เส้น โดยใช้ระบบบันทึกแบบไมโครโทน เพื่อกำหนดใช้เครื่องหมายแปลงเสียง (Accidental) ได้ดังนี้

ภาพที่ 3 แสดงลำดับเสียงของหน่อเซะบนบรรทัด 5 เส้น

ลำดับเสียงของหน่อเซะ พบว่า มีเสียง 5 เสียง คือ $C^{\sharp}$, $F^{\sharp}$, $G^{\sharp}$, $B^{\sharp}$ และ $C^{\sharp}$ โดยเสียงเหล่านี้เป็นเสียงที่ได้จากการเป่าไล่เสียงจากเสียงต่ำไปหาเสียงสูง สามารถวิเคราะห์ในทางดนตรีได้ว่า ลำดับเสียงเหล่านี้มีความคล้ายกับรูปของคอร์ดแบบ Dominant 7th นั่นคือ ลำดับเสียงของหน่อเซะมีความคล้ายคลึงกับเสียงในคอร์ด C# Dominant 7th หรือ C#7 นั่นเอง ถึงแม้เสียงที่ได้นั้นจะมี 5 เสียง มีความคล้ายคลึงบันไดเสียงแบบ 5 เสียง (Pentatonic Scales) ซึ่งไม่ตรงกับบันไดเสียงแบบ 5 เสียง ที่มีโน้ตตรงกับบันไดเสียงไดอะทอนิกที่ใช้กันทั่วไป

เครื่องดนตรีหน่อกู่มา

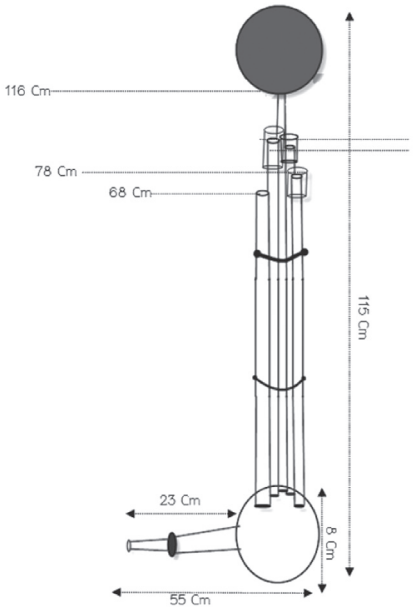
หน่อกู่มา เป็นแคนขนาดใหญ่ ใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชาวลาหู่ เครื่องดนตรีชนิดนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะประจำของลาหู่ ปัจจุบันหาดูได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้เชี่ยวชาญการบรรเลง หน่อกู่มามีความสำคัญต่อพิธีกรรมมาก พิธีกรรมที่ใช้หน่อกู่มาบรรเลงคือ เทศกาลปีใหม่ของลาหู่ กินข้าวใหม่ งานทำบุญหรือเลี้ยงผีเรือน และประเพณีสงเคราะห์หมู่บ้าน ชาวลาหู่เชื่อว่าถ้าไม่มีหน่อกู่มามาใช้บรรเลงก็จะไม่สามารถสื่อสารถึงเทพเจ้าให้รับรู้ และจึงจะให้พร หน่อกู่มายังใช้บรรเลงเพื่อประกอบการเต้นจะคี ซึ่งเป็นพิธีบวงสรวงแด่เทพเจ้า ในวันพิธีให้ไปเป่าที่บ้านปู่จารย์ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ว่าบ้านนั้นมีงาน เสร็จแล้วนำหน่อกู่มามายังลานเต้นจะคี

ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของหน่อกู่มา

หน่อกู่มา เป็นแคนขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาแคนของลาหู่ เป็นเครื่องดนตรีประเภทลม เป่าลมเข้าออกเพื่อให้เกิดเสียง ประกอบด้วยไม้ไผ่ตรงยาวลดหลั่นกันจำนวน 5 ท่อเสียง เจาะรูเพื่อกดนิ้วทำให้เกิดเสียงและมีลิ้นอยู่ภายในท่อ ความยาวจากฐานน้ำเต้าถึงท่อบนสุด 1.15 เมตร สอดเข้ากับน้ำเต้า น้ำเต้ามีข้อต่อออกมาให้ยาวขึ้นเพื่อความสะดวกเวลาเต้นบรรเลง มีกระบอกครอบแนวตั้งที่ท่อเสียง 1 อัน เพื่อให้เกิดเสียงดังกังวาน และกระบอกครอบแนวนอนอีกท่อหนึ่งให้เสียงดังกังวานเช่นกัน

ภาพที่ 4 หน่อกู่มา

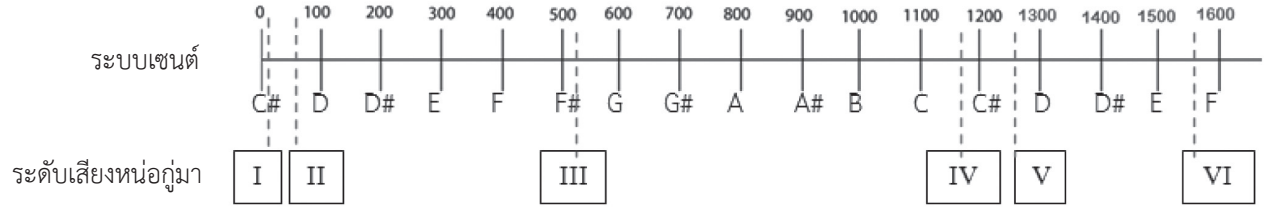

ภาพที่ 5 ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของหน่อกู่มา

หน่อกู่มาผลิตจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ตรง น้ำเต้า ขี้ซันโรง และไม้ไผ่ซูวู ชนิดเดียวกับผลิตหน่อเซะ แต่มีความแตกต่างตรงที่ท่อเสียงจะยาวกว่าและให้เสียงที่ต่ำกว่าหน่อเซะ มีลำโพงที่ครอบท่ออยู่ 3 อัน ลำโพงที่ครอบท่อยาวสุด คือ น้ำเต้าให้เสียงต่ำสุด

ระบบเสียงของหน่อกู่มา

ผู้วิจัยใช้กระบวนเดียวกันในการวัดระบบเสียงของเครื่องดนตรีหน่อเซะ โดยอ้างอิงทฤษฎีระบบแบ่งเท่าของอเล็กซานเดอร์ เจ. เอลลิส ซึ่งแต่ละท่อเสียงของหน่อกู่มามีเสียงเกิดจากการเป่าและดูด การกดบนท่อเสียงจะได้ 1 ตัวโน้ต ดังนั้นค่าความถี่ ค่าเซ็นต์ ค่าเบี่ยงเบนจากระบบแบ่งเท่า และเสียงใกล้เคียงกับโน้ตสากล ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบระดับเสียงของหน่อกู่มาเมื่อเปรียบเทียบระบบแบ่งเท่า

การประมวลผลโดยโปรแกรมเวปแลปเพื่อหาค่าความถี่ ค่าเซ็นต์ ค่าเบี่ยงเบนจากระบบแบ่งเท่า และเสียงใกล้เคียงกับโน้ตสากล ดังนี้

I คือ โน้ต C3 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +28 Cents ความถี่เสียงที่ 70.4 Hz
II คือ โน้ต D3 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -40 Cents ความถี่เสียงที่ 71.7 Hz
III คือ โน้ต F3 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +32 Cents ความถี่เสียงที่ 188.4 Hz
IV คือ โน้ต C4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -34 Cents ความถี่เสียงที่ 143 Hz
V คือ โน้ต D4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -28 Cents ความถี่เสียงที่ 144.5 Hz
VI คือ โน้ต F4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -41 Cents ความถี่เสียงที่ 170.5 Hz

ผู้วิจัยจัดลำดับเสียงของเครื่องดนตรีบนบรรทัด 5 เส้น โดยใช้ระบบบันทึกแบบไมโครโทน เพื่อกำหนดใช้เครื่องหมายแปลงเสียง (Accidental) ได้ดังนี้

ภาพที่ 6 แสดงลำดับเสียงของหน่อกู่มาบนบรรทัด 5 เส้น

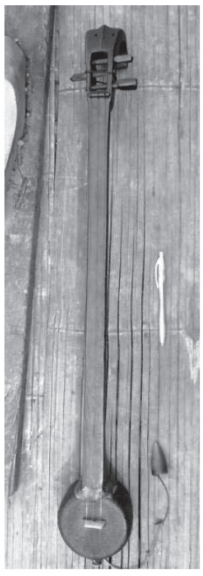
ลำดับเสียงของหน่อกู่มาจะพบว่ามีเสียงอยู่ 6 เสียง คือ C𝄲, D♭, F𝄲, C♯ , D♭ และ F♭ โดยเสียงเหล่านี้เป็นเสียงที่ได้จากการเป่าไล่เสียงจากเสียงต่ำไปหาเสียงสูง สามารถวิเคราะห์ในทางดนตรีได้ว่า ลำดับเสียงเหล่านี้เป็นเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะเครื่องดนตรีหน่อกู่มา สามารถบอกได้ว่าเป็นโหมดเสียงเฉพาะหน่อกู่มา

เครื่องดนตรีตือ

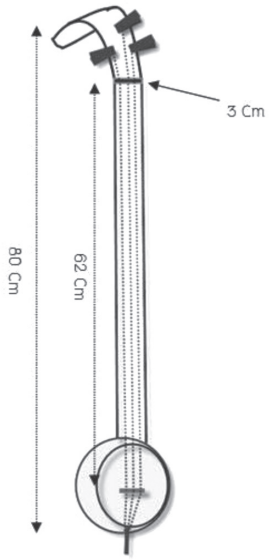
ตือ เป็นเครื่องดนตรีอีกชนิดหนึ่งที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ เครื่องดนตรีชนิดนี้จัดอยู่ในกลุ่มเพื่อให้ความสนุกสนาน เพื่องานเต้นจะคี เทศกาลปีใหม่ เทศกาลกินข้าวใหม่ ไม่สามารถใช้แทนพิธีกรรมอื่นได้ ตือจะใช้บรรเลงงานปีใหม่หลังพิธีกรรมทุกอย่างเสร็จ และหลังการเป่าหน่อกู่มาเสร็จ ประวัติศาสตร์ของตือนั้นนายจ๊ะบู โกศลไพรพนา อธิบายไว้ว่า “ตือเป็นเครื่องดนตรีโบราณ สมัยบรรพบุรุษ สมัยรุ่นพ่อก็ยังใช้ สมัยอยู่เมืองจีนก็ใช้ตือเล่นในงานเต้นจะคี”

ลักษณะกายภาพทั่วไปของตือ

ตือ เป็นเครื่องดนตรีในกลุ่มเครื่องสาย ผลิตเสียงโดยอาศัยการสั่นสะเทือนของสาย มีลักษณะคล้ายซึงของชาวล้านนาทางภาคเหนือของไทย และมีลักษณะใกล้เคียงซือบึ หรือซือบือของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ตือเป็นเครื่องดนตรีที่ทำมาจากไม้สัดส่วนไม่แน่นอน ขนาดแตกต่างกันไปตามความพอใจและความถนัดผู้บรรเลง ตือมีสาย 3 สาย ทำมาจากสายเบรครถจักรยาน ตัวของตือทำจากไม้เนื้อแข็งเจาะให้เป็นรูเพื่อเป็นโพรงเสียงและขึงด้วยหนังแลน (ตะกวด) บางครั้งใช้หนังวัวแทนได้ คอของตือทำจากไม้เนื้อแข็งต่อเข้ากับตัวตือต่อเชื่อมด้วยขี้ชันโรง ส่วนหัวตือ มีลูกบิด 3 อัน เพื่อขึ้นเสียงสูงต่ำของสาย และอีกด้านหนึ่งของสายมีสะพานสายรองสาย ตือใช้เขาสัตว์ทำเป็นที่ดีด

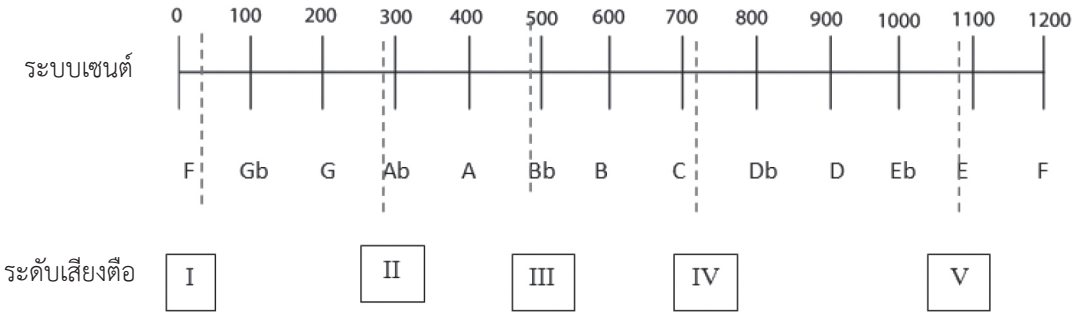
ภาพที่ 7 ตือ

ภาพที่ 8 ลักษณะกายภาพทั่วไปของตือ

ระบบเสียงของตือ

ผู้วิจัยใช้วิธีการเดียวกันในการวัดระบบเสียงของเครื่องดนตรีหน่อเซะ หน่อกู่มา โดยอ้างอิงทฤษฎีระบบแบ่งเท่าของอาเล็กซานเดอร์ เจ. เอลลิส โดยการดีดเสียงของตือจากลำดับเสียงต่ำไปหาเสียงสูง ได้ดังนี้

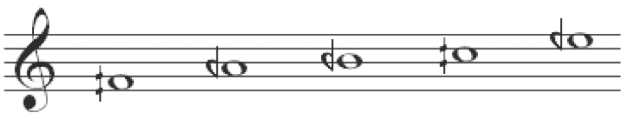

แผนภูมิที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบระดับเสียงของตือเมื่อเปรียบเทียบระบบแบ่งเท่า

การประมวลผลโดยโปรแกรมเวปแลปเพื่อหาค่าความถี่ ค่าเซ็นต์ ค่าเบี่ยงเบนจากระบบแบ่งเท่า และเสียงใกล้เคียงกับโน้ตสากล ดังนี้

I คือ โน้ต F4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +35 Cents ความถี่เสียงที่ 356.3 Hz
II คือ โน้ต A4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -14 Cents ความถี่เสียงที่ 429 Hz
III คือ โน้ต B4 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -20 Cents ความถี่เสียงที่ 480 Hz
IV คือ โน้ต C5 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ +23 Cents ความถี่เสียงที่ 530.3 Hz
V คือ โน้ต E5 วัดค่าเบี่ยงเบนได้ที่ -21 Cents ความถี่เสียงที่ 651.4 Hz

ผู้วิจัยจัดลำดับเสียงของเครื่องดนตรีบนบรรทัด 5 เส้น โดยใช้ระบบบันทึกแบบไมโครโทน เพื่อกำหนดใช้เครื่องหมายแปลงเสียง (Accidental) ได้ดังนี้

ภาพที่ 9 แสดงลำดับเสียงของตือบนบรรทัด 5 เส้น

การอภิปรายผล

การศึกษาเครื่องดนตรีของชาวลาหู่ พบว่า เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า คือ หน่อเซะ และหน่อกู่มา ส่วนเครื่องสาย คือ ตือ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าจะมีลำดับเสียง 5-6 เสียง หน่อเซะและหน่อกู่มาจะใช้ในกิจกรรมและพิธีกรรมในชุมชน ส่วนเครื่องสายจะใช้ในหลังพิธีกรรมและงานรื่นเริงต่างๆ มีบันไดเสียงแบบ เพนตาโทนิก

สังคมวัฒนธรรมลาหู่มีดนตรีเป็นส่วนสำคัญในการประกอบพิธีกรรม วิถีชีวิตชาวลาหู่ยังคงต้องมีดนตรีอยู่ ดนตรีลาหู่ยังเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอย่างแยกไม่ออก สามารถใช้ดนตรีเพื่อการผ่อนคลายจากการทำงานด้วยเพลงร้องลาหู่ หรือบทเพลงจากเครื่องดนตรี ดนตรีในสังคมลาหู่ยังเชื่อมโยงให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดความสามัคคีตามมา อีกทั้งยังช่วยขัดเกลาลูกหลาน เยาวชนลาหู่ให้เป็นคนดี มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ หากชาวลาหู่ไม่สืบทอดดนตรีของตนแล้วก็จะส่งผลกระทบกับพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ดนตรีมีส่วนสำคัญในทุกส่วนของพิธีกรรม โดยเฉพาะงานใหญ่ของลาหู่ เช่น

งานปีใหม่ งานกินข้าวใหม่ การเต้นจะคึ ทำบุญบ้าน และทำบุญหมู่บ้าน ซึ่งต้องมีเครื่องดนตรีหลักคือ หน่อกู่มา ใช้บรรเลงเพื่อสื่อสารกับผีฟ้าให้รับรู้ถึงพิธีกรรม อำนวยอวยพรให้งานนั้นๆ มีความราบรื่น ชาวบ้านในชุมชนมีแต่ความสุข นำสิ่งดีๆ มาในหมู่บ้าน นอกจากหน่อกู่มายังมีหน่อเซะ และตือที่บรรเลงสร้างความบันเทิงให้แก่ชาวบ้านผู้ร่วมงาน

ดนตรีลาหู่ยังเป็นศูนย์รวมความบันเทิง ทั้งนี้เกิดจากการที่ชาวบ้านเข้าร่วมพิธี เช่น งานปีใหม่ มีการเต้นจะคึ ดนตรีจะเป็นส่วนนำพาผู้คนเข้าเต้นร่วมกัน สร้างความสนุกสนาน และความสามัคคีแก่คนในหมู่บ้าน คนที่เหนื่อยจากการเต้นรำจะหยุดพักนั่งจิบน้ำชา ตั้งวงพูดคุยอย่างสนุกสนาน บ้างก็มีโอกาสได้ทดลองฝึกเป่าหน่อ ฝึกดีดตือ กลุ่มเยาวชนมีการจับกลุ่มเล่นประทัดและพูดคุยในบริเวณลานเต้นบ้าง ด้านนอกลานเต้นจะคึบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับ ปรานี วงศ์เทศ (2525 และ 2530) กล่าวว่า ดนตรีเป็นส่วนประกอบในการละเล่น และให้ความบันเทิง เป็นส่วนประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีการเกี่ยวกับชีวิต บทเพลงต่างๆ ของชาวลาหู่ที่บรรเลงออกมา และร้องออกมานั้น มีเนื้อหา หรือความหมายสอดแทรกขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่างๆ เข้าไว้ ทำให้ดนตรีลาหู่เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยขัดเกลา ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในสังคมลาหู่ไปในตัว ดนตรีเป็นส่วนประกอบหนึ่งของบริบทวัฒนธรรมของชาวลาหู่บ้านขอบด้ง ข้อปฏิบัติต่างๆ รวมถึงวรรณกรรมทางดนตรีของลาหู่นั้นถือเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมแบบ “มุขปาถะ” เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับหลายกลุ่มในภูมิภาคนี้ ผู้มีความสามารถเล่นเครื่องดนตรีได้จะเป็นผู้ได้รับความยกย่องจากชาวบ้าน เป็นที่น่านับถือของสังคม เนื้อหาของบทเพลงนั้นได้สอดแทรกการสั่งสอนลูกหลาน สอดแทรกความรู้เรื่องวิถีชีวิตจากอดีตที่ผ่านมา

ดนตรีของชาวลาหู่เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน สังคมวัฒนธรรมทั่วโลกล้วนมีเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ และเพลงลาหู่มีบทบาทสำคัญในทุกๆ สังคมมายาวนาน จากการศึกษาวิเคราะห์บทเพลงลาหู่ในสังคมและวัฒนธรรมลาหู่ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก และศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ พบว่า มีบทบาทสำคัญหลายประการ บทบาทในการใช้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนและต่างชุมชน บทเพลงอันเกิดจากการเล่นเครื่องดนตรีต่างๆ ของชาวลาหู่มีความเก่าแก่ที่สุด เป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์สำหรับสมาชิกในครอบครัว และสมาชิกของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมชุมชน การสื่อสารด้วยภาษาดนตรีเป็นสิ่งที่สังคมลาหู่ยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติกันอย่างแยกไม่ออกได้จากสังคม สำหรับผู้ที่มีหน้าที่ที่จะสื่อสารถ่ายทอดบทเพลงได้ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ เป็นผู้ทรงความรู้ หรือผู้อาวุโสประจำชุมชน หรืออาจเป็นเยาวชนผู้ใฝ่เรียนรู้ จึงจะเป็นคนสื่อสารแก่ชาวบ้านได้ ดังที่ ณรงค์ เส็งประชา (2537: 45) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี และการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้ในเรื่องพื้นฐานต่างๆ คือ ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของสังคม ในทางสังคมวิทยาถือว่าบุคคลทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ในระยะแรกของชีวิตจะได้รับการอบรมให้เรียนรู้เพื่อความอยู่รอด และเรียนรู้กฎข้อบังคับของสังคม เช่น การกินอยู่ การนอน ฯลฯ บทบาทของดนตรีลาหู่ก็เช่นกันมีส่วนช่วยขัดเกลาสังคมความเป็นชาวลาหู่ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมที่ฝังแน่นสืบทอดมายาวนาน ทำให้เกิดอัตลักษณ์ลาหู่ตราบจนทุกวันนี้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่น่าศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมดังนี้

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาเครื่องดนตรีของชาวลาหู่ในเขตพื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ควรทำการศึกษาดนตรีของชาวลาหู่ในพื้นที่อื่น อำเภออื่น หรือจังหวัดอื่น รวมไปถึงลาหู่ที่อยู่ต่างประเทศ

2. จากการบันทึกข้อมูลภาคสนามวิจัยผู้วิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมประจำจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

และโรงเรียนในเขตพื้นที่ เป็นต้น ควรเร่งรณรงค์ และส่งเสริมดนตรีของชาวลาหู่ โดยให้ทุกหน่วยงานมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนในการพัฒนาดนตรีลาหู่ มีการจัดการอบรม และถ่ายทอดเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ และคุณค่าของเพลงลาหู่ ควรใช้บทเพลงที่เป็นลักษณะเฉพาะ มีเอกลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นเพื่อความตระหนักรักท้องถิ่น และเป็นการพัฒนาด้านอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

โครงการพิพิธภัณฑ์ชนเผ่าออนไลน์. ม.ป.ป. **เครื่องดนตรีลาหู่.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.hilltribe.org/thai/saelae/music.php. (2 มิถุนายน 2557).

ณรงค์ เส็งประชา. 2537. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิทักษ์อักษร.

ปรานี วงษ์เทศ. 2525. **พื้นบ้านพื้นเมือง.** กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

_____. 2530. **การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมไทย.** ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย. ม.ป.ป. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://chiangmai.kapook.com/ฝาง. (2 มิถุนายน 2557)

Alexander J. Ellis. 1885. On the Musical Scales of Various Nations. **Journal of the Society of arts.** Columbia University.

การสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

HEALTHY NETWORKING FOR SELF-RELIANCE IN PREVENTION AND CONTROL DENGUE HEMORRHAGIC FEVER OF BAN-SANG HEALTH PROMOTING HOSPITAL, MAE RIM DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

ณฤชล รัญเสวะ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

HEALTHY NETWORKING FOR SELF-RELIANCE IN PREVENTION AND CONTROL DENGUE HEMORRHAGIC FEVER OF BAN-SANG HEALTH PROMOTING HOSPITAL, MAE RIM DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

ณฤชล รัญเสวะ
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง 2) เพื่อสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง 3) เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง รูปแบบวิจัยใช้การวิจัยแบบผสานวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ พื้นที่การวิจัย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยน้ำริน บ้านซาง และบ้านต้นขาม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างคือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 4 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 30 คน และประชาชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง 64 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 98 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ชนิด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสอบถาม และแนวทางการสนทนากลุ่ม ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา คือ ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง มีการระบาดของโรคไข้เลือดออกสูงเป็นอันดับที่ 3 ของจังหวัดเชียงใหม่ และมีพื้นที่ระบาดระดับ A คือ มีผู้ป่วยติดต่อกันเกินกว่า 4 สัปดาห์ใน 3 หมู่บ้าน ซึ่งหมายถึง กระบวนการควบคุมการระบาดของโรคที่ดำเนินการอยู่นั้นไม่ได้ผล หรือยังไม่เข้มแข็งพอ

2. การสร้างเครือข่ายสุขภาพพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง มี 3 ระยะคือ ระยะการวางแผนและวินิจฉัย ระยะดำเนินกิจกรรมเครือข่าย และระยะสรุปและประเมินผลเครือข่าย มีกิจกรรมทั้งหมด 8 กิจกรรม ได้แก่ การเตรียมชุมชน การวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดปัญหา การพัฒนาศักยภาพแกนนำ การกำหนดกิจกรรมเครือข่าย การประเมินสถานการณ์โรคและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุม การสะท้อนคิดและนำเสนอข้อมูล การสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง การหาความตรงและสะท้อนคิด

3. แนวทางการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ การรับรู้ร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วม การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การพึ่งพิงกัน และการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: เครือข่ายสุขภาพ การพึ่งตนเอง โรคไข้เลือดออก

ABSTRACT

This study aimed to 1) study the community context and behavior for prevention and control of dengue fever of the people in charge of Ban Sang Health Promotion Hospital 2) to develope a self-reliance healthy network for prevention and control of dengue fever in the Ban Sang Health Promotion Hospital 3) to establish guidelines for a self-reliance healthy network activity for prevention and control in the Ban Sang Health Promotion Hospital. This study used combine methods which were quantitative and qualitative research. Research areas include 3 villages in the Mae Rim District. The sample was health officer for 4 people volunteer village health of 30 people and the people who were in charge of the Ban Sang Health Promotion hospital 64 people total of 98 people were used in the study and 4 methods of In-Depth interview, insights Participatory observation, questionnaires and focus group approach. Qualitative data were used descriptive writing Quantitative data Statistics, the percentage and standard deviation. The results were showed that

1. The outbreak of the dengue fever in 3 research communities were classified into the number 3 ranging of entire Chiang Mai area and its remains class A category as the local people were continuously sickness symptom longer than 4 weeks in 3 villages. This result shown that the control process in this area were ineffectiveness.

2. The established of self-reliance health network had 3 phases: planning and diagnosis, implementation network activity and summarize and evaluate the network. The activities including the preparation of 8 community. Situation analysis and problem determination Developing leadership potential The activity network Assessment and disease prevention and control behavior. Reflective thinking and presentation. Creating a healthy network to self-reliance. To find the straight and reflection.

3. Conduct activities to foster the self-sufficient health network consists of 7 elements such as common perception, common vision, mutual interests and benefits, stakeholders participation, complementary relationship, interdependent, interaction.

Keywords: Healthy Networking, Self-reliance, DENGUE Hemorrhagic

บทนำ

ในประเทศไทยการควบคุมยุงลายที่เป็นพาหะของโรคไข้เลือดออกต้องดำเนินการทั้งสองชนิด ได้แก่ ยุงลายบ้าน (Aedes aegypti) ซึ่งเป็นพาหะสำคัญในแถบเอเชีย แต่มีถิ่นกำเนิดในทวีปแอฟริกา และยุงลายสวน (Aedes albopictus) ซึ่งเป็นพาหะรองลงมาและมีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชีย (อุษาวดี ถาวระ, 2544) และเนื่องจากยังไม่มียาที่จะกำจัดเชื้อไวรัสเดงกี่ได้ ความสำคัญในการป้องกันโรคไข้เลือดออก จึงอยู่ที่การควบคุมพาหะเป็นมาตรการหลัก จากสถานการณ์โรคไข้เลือดออกในประเทศไทย 4 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2549-2553) พบผู้ป่วย 46,829 ราย 65,581 ราย 89,626 ราย และ 56,651 ราย อัตราป่วย 74.78, 104.21, 142.18 และ 89.27 ต่อแสนประชากร จำนวนผู้ป่วยตาย 59, 95, 102 และ 50 ราย อัตราป่วยตาย 0.13, 0.14, 0.11 และ 0.08 ต่อประชากรแสนคน ตามลำดับ (สำนักโรคติดต่อนำโดยแมลง, 2554: 1)

สถานการณ์ไข้เลือดออกในชุมชนที่เป็นพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บ้านชาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน พบว่า พาหะของโรคไข้เลือดออกคือยุงลาย ซึ่งมีแหล่งเพาะพันธุ์มากที่สุดในแหล่งเก็บน้ำดื่ม น้ำใช้ตามบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในทุกสภาพพื้นที่ การป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกจึงอยู่ที่การทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุง และการป้องกันไม่ให้ยุงกัด พื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชาง เคยมีการระบาดของโรคไข้เลือดออกสูงถึง 14 ราย เมื่อปี 2551 ทางโรงพยาบาลจึงได้จัดทำนวัตกรรม Work rally เปิดบ้านเปิดใจป้องกันภัยไข้เลือดออกขึ้น ซึ่งได้ผลเกินคาด พบผู้ป่วยลดลงเหลือแค่ 7 ราย เมื่อปี 2552 และในปีงบประมาณ 2553 ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางได้จัดทำโครงการปฏิบัติการจัดเคอร์ฟิวยุงเพื่อแก้ไขปัญหาโรคไข้เลือดออก ทำให้พบผู้ป่วย 2 ราย ในปี 2554 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางจึงได้จัดทำนวัตกรรมนำชุมชนมุ่งพ้นภัยโรคติดต่อขึ้น และพบผู้ป่วยเพียง 1 ราย ส่งผลให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางได้เป็นหมู่บ้านปลอดลูกน้ำยุงลาย และได้รับรางวัลที่สาม เนื่องจากการสุ่มตรวจยังพบลูกน้ำยุงลายในครัวเรือนอยู่จำนวนหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าประชาชนบางส่วนยังไม่ให้ความร่วมมือและไม่สนใจดูแลตนเอง ยังต้องคอยให้เป็นหน้าที่ของสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในปี 2555 ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางได้จัดทำนวัตกรรมครอบครัวร่วมใจ ทุกวัยร่วมสร้าง “กระบวนการแก้ไขปัญหาโรคไข้เลือดออกด้วยกลวิธีทางสาธารณสุขมูลฐานโดยชุมชนมีส่วนร่วม” โครงการนี้ได้สร้างอาสาเตือนภัยสุขภาพขึ้น จำนวน 30 คน เพื่อคอยดูแลและเตือนภัยที่ใกล้ตัวและเขตรับผิดชอบ พร้อมทั้งมีการประชุมเสวนา การวางแผน การปฏิบัติและออกให้ความรู้แก่ประชาชนโดยใช้หน่วยเคลื่อนที่สุขภาพ

การดำเนินงานควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางที่ผ่านมา ได้มีการควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออก เพื่อให้ลดอัตราการป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกลง โดยการสนับสนุนด้านวิชาการ การจัดเตรียม จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นมาใช้ โดยเน้นการดำเนินการช่วงก่อนการระบาดของโรค เช่น การกำจัดลูกน้ำยุงลาย การทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย โดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านร่วมกับนักเรียน โดยเน้นในโรงเรียน วัดในครัวเรือน โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ปฏิบัติงานร่วมกับประชาชนในพื้นที่เพื่อช่วยในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย และเมื่อมีการเกิดโรคในพื้นที่ก็จะมีทีมสอบสวนและควบคุมโรคระดับอำเภอและตำบลคอยให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการภายใน 24 ชั่วโมง หลังจากที่ได้รับแจ้งเหตุมีการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในรูปของวัสดุ อุปกรณ์ เช่น ทรายเคมีกำจัดลูกน้ำยุงลาย น้ำยาพ่นหมอกควัน สำหรับการดำเนินงานควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออกในชุมชนเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางที่ผ่านมานั้น พบว่ายังขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสร้างเครือข่ายป้องกันโรคไข้เลือดออกที่มีประสิทธิภาพ การรับรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สามารถลดปัญหาโรคไข้เลือดออกไม่ให้เกินเกณฑ์ที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดได้

ผู้วิจัยซึ่งเป็นบุคลากรสาธารณสุข มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จึงเห็นความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ครั้งนี้ ใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed methodology) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) และเวทีเครือข่าย (Networking) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ใช้แบบสอบถามสำหรับเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่การวิจัย

ชุมชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยน้ำริน บ้านซาง และบ้านต้นขาม ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 2,200 ไร่ หรือ 4.06 ตารางกิโลเมตร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ เจ้าหน้าที่ของสาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และประชาชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง มีทั้งหมด 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยน้ำริน บ้านซาง และบ้านต้นขาม มีประชากรทั้งหมด 4,672 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ เจ้าหน้าที่ของสาธารณสุข จำนวน 4 คน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 30 คน และประชาชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 64 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 98 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการของยามาเน่ (Yamane, 1973: 886-887) ที่ขนาดความคลาดเคลื่อน ±5% จากประชากรทั้งสิ้น 4,672 คน จะได้ตัวอย่าง 98 คน โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% ยอมให้มีความผิดพลาดได้ 5%

ขั้นตอนการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการวิจัย 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก พร้อมสร้างกรอบในการสร้างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2

2. นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity Index = CVI) ค่าที่ยอมรับได้คือ 0.80 ขึ้นไป (Polit & Beck, 2012: 337) ได้ค่า CVI เท่ากับ 0.80 เมื่อได้รับคำแนะนำแล้ว ได้มาปรับปรุงแก้ไขเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยทดลองใช้สัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยอยู่บ้านห้วยน้ำรินที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.87 สามารถนำไปใช้ได้

4. รวบรวมข้อมูลโดยทำการสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และประชาชนในชุมชนที่เป็นเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนประเด็นการสอบถามและสัมภาษณ์ คือ 1) ประวัติการเป็นโรคไข้เลือดออกของประชาชนในชุมชน 2) พฤติกรรมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกของคนในชุมชน

5. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาจัดหมวดหมู่ เรียบเรียง แล้วเขียนอธิบายเชิงพรรณนาประกอบรูปภาพ

6. นำข้อมูลที่ได้ไปให้ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง นำข้อมูลที่แก้ไขแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

1. จัดประชุมเครือข่ายสุขภาพ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของสาธารณสุข 4 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 30 คน (หมู่บ้านละ 10 คน) ตัวแทนประชาชนทั้ง 3 หมู่บ้าน จำนวน 64 คน รวมทั้งหมด 98 คน

2. สมาชิกเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชน ได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อค้นหาพฤติกรรมการป้องกันและร่วมตัดสินใจในการหาวิธีการควบคุมโรคไข้เลือดออกที่เกิดขึ้นในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3. สมาชิกเครือข่ายและตัวแทนประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามที่เครือข่ายกำหนดขึ้น ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกที่เกิดขึ้นในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

4. สมาชิกเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชนได้ร่วมรับผลของการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกที่เกิดขึ้นในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

5. สมาชิกเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชนได้ร่วมกันตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลเครือข่ายสุขภาพและกิจกรรมที่ดำเนินการในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกที่เกิดขึ้นในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3 ชนิด ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview schedule) ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลจากบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และประชาชนในชุมชนที่เป็นเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยเนื้อหา ได้แก่ 1) สถานการณ์โรคไข้เลือดออก 2) พฤติกรรมการป้องกันโรคไข้เลือดออกของประชาชน และ 3) วิธีการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง

2. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้สำหรับการบันทึกข้อมูลเพิ่มเติมจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในชุมชนที่เป็นเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยเนื้อหาดังนี้ 1) สถานการณ์โรคไข้เลือดออก 2) พฤติกรรมการป้องกันโรคไข้เลือดออกของประชาชน และ 3) วิธีการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง

3. การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และกระบวนการสร้างเครือข่ายการสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยเชิงปริมาณ มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1 ชนิด ดังนี้

1. แบบสอบถาม ใช้สำหรับการสอบถามข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในชุมชนที่เป็นเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นแบบประมาณค่า 5 ระดับ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) สถานการณ์ของโรคไข้เลือดออก 3) พฤติกรรมการป้องกันโรคไข้เลือดออกของประชาชน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ตั้งแต่เดือนมกราคม-ธันวาคม พ.ศ.2557 เป็นระยะเวลา 12 เดือน

ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

1.1 บริบทชุมชนของพื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชน และประชาชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยน้ำริน บ้านซาง และบ้านต้นขาม ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,200 ไร่ หรือ 4.06 ตารางกิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งหมด 1,012 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 4,672 คน แบ่งเป็นเพศชาย 2,992 คน เพศหญิง 2,379 คน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพ เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ และอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน (ทำขนมจีน โรงบ่มยาสูบขนาดเล็ก รับจ้าง) รายได้เฉลี่ยประมาณ 3,000 บาท/คน/เดือน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในพื้นที่มีแม่น้ำปิงขนาดใหญ่ไหลผ่านขนาบข้างหมู่บ้านซาง มีคลองชลประทานไหลผ่าน ทั้งหมู่บ้านห้วยน้ำริน บ้านซาง และบ้านต้นขาม ชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่เป็นครอบครัวขนาดเล็ก คือ มีพ่อ แม่ ลูก อยู่ร่วมกัน ลูกๆ ไปเรียนหนังสือ และไปทำงานอยู่ในตัวเมืองบางครอบครัว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นพื้นที่ในการศึกษาพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก และสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง การศึกษาบริบทชุมชนให้เข้าใจ จะทำให้เข้าถึง และรับทราบสถานการณ์โรคไข้เลือดออกที่เป็นจริง เป็นปัจจุบัน และสามารถนำมาพัฒนาพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 พฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง มีการระบาดของโรคไข้เลือดออกสูงเป็นอันดับที่ 3 ของจังหวัดเชียงใหม่ และมีพื้นที่ระบาดระดับ A คือ มีผู้ป่วยติดต่อกันเกินกว่า 4 สัปดาห์ใน 3 หมู่บ้าน หมายถึง พฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนยังไม่ได้ผล หรือยังไม่เข้มแข็งพอ

2. การสร้างเครือข่ายสุขภาพในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2.1 ระยะการวางแผนและวินิจฉัย

สำหรับระยะนี้สามารถแบ่งเป็นขั้นตอนย่อยได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 การเตรียมชุมชน

ผู้วิจัยจัดให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนรับทราบการสร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก โดยชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการฯ ในการประชุมประจำเดือนของชุมชน มีการทบทวนแนวคิด และประสบการณ์การป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของชุมชนผ่านกิจกรรม “ต้นไม้แห่งสุขภาพพอเพียง” ที่ระบุภาวะสุขภาพที่พึงประสงค์และแนวทางคร่าวๆ ที่จะทำให้เกิดผลอย่างยั่งยืนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของสาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และประชาชนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดปัญหา

ผู้วิจัยเชิญภาคประชาสังคม ได้แก่ สมาชิกเครือข่ายสุขภาพ ตัวแทนประชาชนทั้ง 3 หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ได้ร่วมระบุปัญหาโรคไข้เลือดออกในชุมชน โดยเสนอข้อมูลกายภาพและสังคมเกี่ยวข้องกับสุขภาพ ซึ่งสำรวจเมื่อ พ.ศ.2555 โดยโรงพยาบาลสร้างเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง และร่วมกันวิเคราะห์และร่วมคิดหาทางออกร่วมกันโดยคำนึงถึงการดูแลสุขภาพภายใต้หลักการพึ่งพาตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกัน หลังจากนั้นมีการประชุมเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชนอีก 3 ครั้ง เพื่อค้นหาปัญหาและแนวทางป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ผลจากการประชุมร่วมกันมีโครงการที่ได้รับเลือกให้ดำเนินการในชุมชน จำนวน 6 โครงการย่อย ตามลำดับ ดังนี้ 1) โครงการเปิดบ้านเปิดใจป้องกันภัยไข้เลือดออก 2) โครงการปฏิบัติการเคอร์ฟิวยุงลาย 3) โครงการชุมชนมุ่งพ้นภัยโรคติดต่อ 4) โครงการครอบครัวร่วมใจทุกวัยร่วมสร้าง 5) โครงการอาสาเตือนภัยยุงลาย และ 6) โครงการรำวงย้อนยุค

2.1.3 พัฒนาศักยภาพแกนนำ

การสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของสมาชิกเครือข่ายสุขภาพพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง ผู้วิจัยจึงจัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก เพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้ความเข้าใจการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพด้านการดูแลสุขภาพ ณ บ้านเพียงนารีสอร์ท บ้านห้วยน้ำริน ตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ทุกเดือน

2.1.4 กำหนดกิจกรรมของเครือข่าย

จัดให้มีการประชุมสมาชิกเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชนอย่างต่อเนื่องร่วมกับผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และผู้แทนภาคประชาชน เพื่อกำหนดแผนการดำเนินการร่วมกันและกำหนดขั้นตอนการทำงาน ข้อตกลงร่วมในการทำงาน คณะกรรมการโครงการย่อยทั้ง 6 โครงการกำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรมของตน สร้างทีมเฝ้าระวังในวัยเรียน สร้างทีมเฝ้าระวังในวัยทำงาน สร้างทีมเฝ้าระวังในวัยสูงอายุ

2.1.5 ประเมินสถานการณ์ของโรคและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของชุมชน

การวิเคราะห์สถานการณ์รอบสองจากการรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกเพิ่มเติม จำนวน 1,012 ครัวเรือน มีการเก็บข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญของโรคไข้เลือดออกอีกครั้ง เพื่อให้ตระหนักปัญหาสุขภาพชุมชนมากขึ้น เช่น แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย และมาตรการการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกที่ดำเนินการตามโครงการทั้ง 6 โครงการ เมื่อดำเนินการระยะหนึ่ง พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาน้ำเสียในคลองเป็นปัญหาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับโครงการย่อยที่ชุมชนให้ความสำคัญมาก มีการวิเคราะห์และแปลผลรวมทั้งค้นหาข้อมูลแหล่งประโยชน์ภายในและภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแต่ละโครงการย่อยเพิ่มเติม

2.1.6 สะท้อนคิดและนำเสนอข้อมูล

นำข้อมูลจากโครงการย่อยที่ประเมินจากสมาชิกเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง มาวิเคราะห์นำเสนอในที่ประชุมคณะทำงานโครงการและผู้เกี่ยวข้อง รับฟังข้อคิดเห็นและสังเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการกำหนดแนวทางการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก เป็นการสื่อข้อมูลจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในเวทีเสวนาชุมชน

2.1.7 สร้างเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง

ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการทั้งหมดเพื่อสรุปแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (ฉบับร่าง) เป็นการดำเนินการร่างเอกสารเพื่อนำเสนอต้นแบบฯ แก่สมาชิก

2.1.8 หาความตรงและสะท้อนคิด

เนื่องจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ มีโจทย์เฉพาะในการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ดังนั้น จึงจะจัดให้มีการหาความตรงของกิจกรรมและแนวทางการป้องกันและควบคุม ดัชนีชี้วัดสุขภาพพอเพียง โดยการรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและด้านสุขภาพ จำนวน 2 ท่าน เป็นระยะๆ และสะท้อนคิดร่วมกับสมาชิกเครือข่ายสุขภาพ และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อหาบทสรุป

2.2 ระยะดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย

การดำเนินโครงการในระยะนี้ เป็นการนำรูปแบบที่พัฒนามาใช้ในชุมชน ประกอบด้วยโครงการย่อย 6 โครงการ ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนตุลาคม 2557 เพื่อพัฒนาความสามารถของชุมชนในการพึ่งตนเองด้านการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ในการวางแผนจัดการปัญหาสุขภาพอย่างมีเหตุผล มีการส่งเสริมให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกัน รับการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อสุขภาวะและคุณภาพชีวิต นอกจากนั้น ยังมีการพัฒนาศักยภาพสมาชิกเครือข่ายสุขภาพ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และประชาชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายสุขภาพ จำนวน 98 คน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นกลุ่มพันธกิจหลักในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ระยะนี้สมาชิกเครือเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชนร่วมกับทีมวิจัยดำเนินกิจกรรมในแต่ละโครงการย่อยเน้นให้นำหลักการ “สามห่วงสองเงื่อนไข” ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ สรุปกิจกรรมพอสังเขป ดังนี้

2.2.1 โครงการเปิดบ้านเปิดใจป้องกันภัยไข้เลือดออก เป็นโครงการที่เน้นการสำรวจบ้านเพื่อค้นหาแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย โดยอาศัยความร่วมมือของประชาชนในแต่ละชุมชน

2.2.2 โครงการปฏิบัติการเคอร์ฟิวยุงลาย เป็นความร่วมมือของประชาชนในชุมชนในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายตามบ้านเรือน และแหล่งน้ำในชุมชน

2.2.3 โครงการชุมชนมุ่งพ้นภัยโรคติดต่อ เน้นประชาชนที่เห็นความสำคัญของการสื่อสารและช่วยเหลือกันภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ เครือข่ายสุขภาพร่วมกันหาแนวทางพบปะประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึง จึงจัดโครงการประชุมสัญจร โดยแบ่งพื้นที่เป็น 5 พื้นที่ มีการนัดประชุมเพื่อสื่อสารและปรึกษาหารือเรื่องการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกตามจุดนัดพบในแต่ละพื้นที่ รวมประชุมสัญจร 5 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมการอบรมประมาณ 30-80 คน ในแต่ละครั้ง

2.2.4 โครงการครอบครัวร่วมใจทุกวัยร่วมสร้าง เป็นความร่วมมือระหว่างคน 3 วัย คือ วัยเรียน วัยทำงานและวัยสูงอายุในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก มีการทำกิจกรรมและเสวนา อบรมร่วมกัน 3 ครั้ง

2.2.5 โครงการอาสาเตือนภัยยุงลาย เมื่อสถานการณ์โรคไข้เลือดออกยังระบาดในชุมชน จึงเกิดโครงการนี้ขึ้นเพื่อร่วมกันกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย และกำจัดยุงลายโดยอาศัยจิตอาสาของคนในชุมชนร่วมกันทำลาย

2.2.6 โครงการรำวงย้อนยุค เพื่อเป็นการออกกำลังกายและรักษาทุนทางวัฒนธรรมจึงได้จัดโครงการนี้ขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมการออกกำลังกายเพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง

หลังจากดำเนินโครงการทั้ง 6 โครงการแล้ว มีการสะท้อนคิดและปรับปรุงกิจกรรมระหว่างการนำกิจกรรมไปใช้ จัดให้มีการประชุมคณะทำงานและผู้เกี่ยวข้องเป็นระยะทุกเดือน เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนสะท้อนคิดและประเมินผลเบื้องต้นจากการดำเนินการโครงการย่อยทั้ง 6 โครงการและภาพรวมของโครงการใหญ่ และทำการปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสม

2.3 ระยะการสรุปและประเมินผลเครือข่าย

2.3.1 การสรุปผลเครือข่าย เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินการที่กำหนดมีการเก็บข้อมูลเพื่อติดตามประเมินผลตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนตุลาคม 2557 โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม จัดประชุมเครือข่ายสุขภาพและตัวแทนประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อการสะท้อนคิดและถอดบทเรียน ผู้วิจัยและคณะทำงานสรุปรายงานโครงการทั้งหมด

2.3.2 การประเมินผลเครือข่าย การประเมินผลเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกนั้น นอกจากอาศัยสมาชิกเครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนักสังคมศาสตร์เพื่อให้คำชี้แนะ และสะท้อนผลของโครงการเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของเครือข่ายต่อไป

3. แนวทางการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการจัดโครงการเพื่อป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกทั้ง 6 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการเปิดบ้านเปิดใจป้องกันภัยไข้เลือดออก 2) โครงการปฏิบัติการเคอร์ฟิวยุงลาย 3) โครงการชุมชนมุ่งพ้นภัยโรคติดต่อ 4) โครงการครอบครัวร่วมใจทุกวัยร่วมสร้าง 5) โครงการอาสาเตือนภัยยุงลาย และ 6) โครงการรำวงย้อนยุค ผ่านการเสวนา ประชุม สนทนากลุ่มย่อย และการสะท้อนคิดในแต่ละโครงการ แต่ละประเด็น สามารถสรุปแนวทางการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสุขภาพพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านซาง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินโครงการ 7 ประเด็นดังนี้

3.1 การรับรู้ร่วมกัน สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเครือข่าย อาทิ ความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินโครงการร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาโรคไข้เลือดออกที่เกิดขึ้นในชุมชน การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่างยากลำบาก เพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองปัญหาคนละกรอบ ย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้สมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

3.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การดำเนินกิจกรรม “ต้นไม้แห่งความพอเพียง” ทำให้สมาชิกเครือข่ายได้มองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจในทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยทำให้ขบวนการขับเคลื่อนมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองความคิดที่แตกต่างกันได้ ในทางตรงข้าม เมื่อใดที่วิสัยทัศน์หรือเป้าหมายส่วนตัวขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมการปฏิบัติของสมาชิก ก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัวที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน

3.3 การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน เช่น เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข และความพึงพอใจ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่จะดึงใครเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการเครือข่ายจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม

3.4 การมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนและทุกกิจกรรม นับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในเครือข่าย (All stakeholders in network) ย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (Equal status) ในฐานะของ “หุ้นส่วน (Partner)” ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง (Vertical relationship) หมายความว่า หากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่ายมิใช่การวางตัวเป็นเจ้านายเหนือประชาชน อย่างไรก็ตามแม้จะยากในทางปฏิบัติในหลายๆ กรณีเพราะต้องอาศัยการเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายและการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบด้วย แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำหากต้องการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

3.5 การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเสริมจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่ ตัวอย่างเช่น นักวิชาการที่เข้าใจสภาพท้องถิ่นเข้าไปทำการวินิจฉัยร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น ก็จะช่วยให้เกิดการสะสมองค์ความรู้ของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นก็ให้ข้อมูลและความร่วมมือในการศึกษาวิจัย หรือการที่มูลนิธิขององค์กรธุรกิจช่วยสนับสนุนด้านการเงินแก่องค์กรประชาชน ขณะเดียวกันความสำเร็จขององค์กรประชาชนก็สร้างชื่อเสียงแก่องค์กรธุรกิจนั้นด้วย

3.6 การพึ่งพิงร่วมกัน เนื่องจากธรรมชาติความจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน หรือกำลังคน สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตัวเอง การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้นสมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคน จึงจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการพึ่งพิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

3.7 การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทางการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Reciprocal exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (Unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใด ก็จะยิ่งเกิดความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (Highly integrated) นอกจากนี้ การปฏิสัมพันธ์ ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น จะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง มีการระบาดของโรคไข้เลือดออกสูงเป็นอันดับที่ 3 ของจังหวัดเชียงใหม่ และมีพื้นที่ระบาดระดับ A คือ มีผู้ป่วยติดต่อกันเกินกว่า 4 สัปดาห์ใน 3 หมู่บ้าน ซึ่งหมายถึง กระบวนการควบคุมการระบาดของโรคที่ดำเนินการอยู่นั้นไม่ได้ผล หรือยังไม่เข้มแข็งพอ ซึ่งเกิดจากการขาดทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน สอดคล้องกับกุนนิดา ยารวง (2555) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชน มี 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ความเพียงพอของทรัพยากรในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก 2) ทักษะการใช้ทรัพยากรในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก 3) การได้รับการสนับสนุนกระตุ้นเตือนจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุข และบุคคลที่ใกล้ชิดการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก

2. การสร้างเครือข่ายสุขภาพพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง จะสำเร็จและมีประสิทธิภาพได้ต้องการอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับกฤษฎา โยธารักษ์ (2553) ที่ศึกษาการรับรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในหมู่บ้านที่พบอุบัติการณ์โรคสูงและอุบัติการณ์โรคต่ำ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในหมู่บ้านที่พบอุบัติการณ์ของโรคสูงอยู่ในระดับปานกลางและหมู่บ้านที่พบอุบัติการณ์ของโรคต่ำอยู่ในระดับสูง โดยหมู่บ้านที่พบอุบัติการณ์ของโรคต่ำจะมีการรับรู้ที่ถูกต้องและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกที่สูงกว่าหมู่บ้านที่พบอุบัติการณ์ของโรคสูง การสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมกำจัดลูกน้ำยุงลายและลดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย จะนำไปสู่การลดปัญหาโรคไข้เลือดออก เช่นเดียวกับ ยุทธพงศ์ ภามาส (2553) ได้ศึกษาการสร้างพลังประชาชนในการป้องกันโรคไข้เลือดออก อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ การสร้างพลังในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก กิจกรรมประกอบด้วย การระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยในการเกิดโรคไข้เลือดออก การรับรู้ความสามารถของตนเองในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก การเลือกกิจกรรมแก้ไขปัญหา การมอบหมายแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ การปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผล จะทำให้การสร้างพลังประชาชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกสามารถทำให้ประชาชนมีการรับรู้ความสามารถตนเองและการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกเพิ่มขึ้น

3. แนวทางการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง เพื่อการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านชางที่ประสบผลสำเร็จนั้น เนื่องจากอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สอดคล้องกับแนวคิดของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ที่ได้นำเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ การรับรู้ร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วม การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การพึ่งพิงกัน และการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

บทสรุป

ผลจากการรวบรวมความคิดเห็นชาวบ้านในเวทีเสวนาและกระบวนการกลุ่ม พบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมพื้นฐานที่ชาวบ้านใช้ในการดำเนินชีวิตได้ การปรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในด้านสุขภาพนั้นเป็นการประยุกต์จากแนวคิดพื้นฐานด้านพอประมาณมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันอย่างบูรณาการกับการดำเนินชีวิตประจำวัน แยกออกจากการพัฒนาด้านอื่นๆ ค่อนข้างยาก กระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ชุมชนสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเอง ก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชน นักวิจัย และผู้เกี่ยวข้อง ที่มุ่งเป้าไปที่การพัฒนาอย่างสอดคล้องและหลอมรวม เช่น ระบบช่วยเหลือดูแลในชุมชน เป็นการใช้ความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่ช่วยแก้ปัญหา ป้องกันปัญหาในชุมชน มีผลต่อคุณภาพชีวิตและการร่วมกันดูแลซึ่งกันและกัน เป็นต้น มีการสร้างสัมพันธภาพด้วยความจริงใจ มีการใช้กิจกรรมกลุ่ม นำชาวบ้านให้ร่วมกิจกรรม โดยมอบโจทย์ให้กลุ่มช่วยกันระดมสมอง กิจกรรมดังกล่าวปฏิบัติต่อเนื่องกันไป ทำให้เกิดโครงการย่อยตามความต้องการของชุมชน และนักวิจัยมีการสอบถามความต้องการของชุมชนสม่ำเสมอและจัดให้มีกิจกรรมพัฒนาบุคลากรและชาวบ้าน โดยที่นักวิจัยไม่ได้เป็นผู้กำหนดประเด็นหรือวัน เวลา แต่จะสอบถามความต้องการและความสะดวกของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อความสะดวกในการนัดหมาย

ข้อเสนอแนะ

การสร้างเครือข่ายสุขภาพพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองนั้น ต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาสุขภาพพอเพียงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างทัศนคติ ให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามทางสายกลางไม่หลงสู่การบริโภคนิยม ใช้หลักการสามห่วงสองเงื่อนไขที่พัฒนาการรู้คิดร่วมกับการมีคุณธรรม ในการปฏิบัติตนเน้นหลักการที่เหมาะสมในการบริโภคอย่างพอดี พอประมาณ มีเหตุผลในการตัดสินใจและมีการวางแผน มีภูมิคุ้มกันชีวิตในยามฉุกเฉินและป้องกันอันตราย สุดท้ายผู้วิจัยเสนอให้มีการดำเนินการต่อเนื่องและติดตามผลระยะยาว เพื่อประเมินผลกระทบโดยรวม

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขนิษฐา เสถียรพีระกุล ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง และรองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษาและแนะนำด้วยเมตตาจิต จนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กฤษฎา โยธารักษ์. 2553. **การรับรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในหมู่บ้านที่พบอุบัติการณ์โรคสูงและอุบัติการณ์โรคต่ำ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปี 2553.** วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

กุนนิดา ยารวง. 2555. **การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของประชาชนในตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.** การค้นคว้าแบบอิสระ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยพะเยา.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543. **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ซัคเซส มีเดีย.

ยุทธพงศ์ ภามาส. 2553. **การสร้างพลังประชาชนในการป้องกันโรคไข้เลือดออก อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์.** งานนิพนธ์ สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.

สำนักโรคติดต่อนำโดยแมลง. 2554. **สถานการณ์โรคไข้เลือดออกในประเทศไทย ปี 2553.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.thaivbd.org/dengue.php?id=93. (13 มีนาคม 2554)

อุษาวดี ถาวระ. 2544. ยุงลายพาหะโรคไข้เลือดออก และไข้ชิคุนกุนยา. ใน อุษาวดี ถาวระ (บรรณาธิการ), **ชีววิทยา นิเวศวิทยา และการควบคุมยุงในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.

Polit, D. F., & Beck, C. T. 2012. **Nursing Research: Generating and assessing evidence for nursing practice.** (9th ed). Philadelphia: PA: Lippincott Williams & Wilkins.

Yamane, T. 1973. **Statistics: An Introductory Analysis.** Third editio. Newyork: Harper and Row Publication.

การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโซ่อุปทานผักอินทรีย์ กรณีศึกษา: โครงการอาหารปลอดภัย โรงพยาบาลลำปาง

STRENGTHENING OF ORGANIC VEGETABLE SUPPLY CHAIN NETWORK: CASE STUDY OF FOOD SAFETY PROJECT, LAMPANG HOSPITAL

สุรยุทธ ทองคำ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโซ่อุปทานผักอินทรีย์ กรณีศึกษา: โครงการอาหารปลอดภัย โรงพยาบาลลำปาง

STRENGTHENING OF ORGANIC VEGETABLE SUPPLY CHAIN NETWORK: CASE STUDY OF FOOD SAFETY PROJECT, LAMPANG HOSPITAL

สุรยุทธ ทองคำ
สาขาทรัพยากรมนุษย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการจัดการโซ่อุปทานผักอินทรีย์โรงพยาบาลลำปาง 2) ศึกษากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโซ่อุปทานที่เกิดขึ้น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรประกอบด้วย นักโภชนาการชำนาญการ กระทรวงสาธารณสุข หัวหน้าฝ่ายโภชนาการ โรงพยาบาลลำปาง บุคลากรสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง จำนวน 2 คน เกษตรกรรายย่อยที่ส่งผักเข้าครัวของโรงพยาบาลจำนวน 1 คน ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรจำนวน 2 คนและผู้รวบรวมอิสระจำนวน 1 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการโซ่อุปทานผักอินทรีย์เข้าสู่ครัวของโรงพยาบาลเป็นลักษณะที่บูรณาการระหว่างฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด กลุ่มเกษตรกร และผู้รวบรวมอิสระ โดยทางโรงพยาบาลมีการวางแผนความต้องการวัตถุดิบล่วงหน้า เพื่อประสานไปสู่เกษตรกร ส่วนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายอยู่ที่การสร้างเครือข่ายของสำนักงานสาธารณสุข ความยืดหยุ่นในการดำเนินงานของโรงพยาบาลและความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร

คำสำคัญ: โซ่อุปทาน โรงพยาบาลลำปาง ผักอินทรีย์

ABSTRACT

The purposes of the research were 1) to study patterns of the Supply Chain of Organic Vegetable: Case Study of Lampang Hospital 2) to study the process of strengthened supply chain network. This was a qualitative research, The population is sampled consist of Nutritionist, Professional Level at Bureau of Health Administration Ministry of Public Health, Head of Nutrition Department of Lampang Hospital, 2 Lampang Provincial Public Health Office, Single farmers, 2 representative farmers groups who supply vegetables to hospitals and 1 collector. The research methods consisted of in-depth interviews and participatory observation.

Study results showed that the supply chain management of organic vegetables for hospital was the integration between nutrition department of the hospital, Lampang Provincial Public Health Office, farmers and collectors. The hospital had a plan in advance to select required vegetables for a specific time and they coordinated with the farmers. The network strengthening can be achieved via creating a network of Lampang Provincial Public Health Office, flexibility in the operations of the hospital and strengthened network of farmer groups.

Keywords: Supply Chain, Lampang Hospital, Organic-Vegetable

บทนำ

อาหารเป็นสิ่งสำคัญสำหรับร่างกาย ในแต่ละวันอาหารที่เราบริโภคจะมีส่วนประกอบต่างๆ มากมายที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย แต่ในปัจจุบันส่วนประกอบของอาหารมาจากระบบการผลิตที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น เป็นการผลิตแบบเน้นปริมาณ (Mass production) เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้ผู้ผลิตต้องเร่งการผลิตให้ปริมาณมากขึ้นและเร็วขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้สารเคมีในการผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะผักที่ใช้ทั้งปุ๋ยและยาฆ่าแมลงที่เป็นสารเคมี ซึ่งส่งผลเสียต่อร่างกายของเรา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผักอินทรีย์และผักปลอดสารพิษเป็นทิศทางที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นประโยชน์ต่อร่างกายและปลอดภัยจากสารเคมี โดยในปัจจุบันประเทศไทยแบ่งการรับรองมาตรฐานอาหารและสินค้าเกษตรได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (ก) เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน ที่เน้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ (ข) อาหารปลอดภัย ที่เน้นในเรื่องความปลอดภัยต่อผู้บริโภค สามารถจำแนกได้ตาม ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสินค้าอินทรีย์กับสินค้าเกษตรประเภทอื่น

ประเภท	ตัวอย่างมาตรฐาน	ปุ๋ยเคมี	สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	สารเคมีกำจัดวัชพืช
อาหารปลอดภัย	- ปลอดภัยจากสารพิษ - เกษตรดีที่เหมาะสม	อนุญาตให้ใช้	อนุญาตให้ใช้	อนุญาตให้ใช้
เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน	- เกษตรอินทรีย์ - เกษตรธรรมชาติ - กสิกรรมไร้สารพิษ	ไม่อนุญาตให้ใช้	ไม่อนุญาตให้ใช้	ไม่อนุญาตให้ใช้

ที่มา: กรีนเนท, www.greennet.or.th/article/1094, ตุลาคม 2555

สำหรับปริมาณสินค้าผักอินทรีย์และผักปลอดสารพิษมีเกษตรกรสนใจปลูกน้อย เพราะมีความยุ่งยากในการปลูกต้องดูแลใกล้ชิดเนื่องจากเสียหายได้ง่ายกว่าพืชผักที่ใช้สารเคมี ทำให้ราคาสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไป ซึ่งกลุ่มลูกค้าจะเป็นกลุ่มที่เข้าใจในกลไกราคาของสินค้า แต่กลุ่มลูกค้าจะมีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับกลุ่มลูกค้าของสินค้าเกษตรทั่วไป

ในด้านการปลูก ในการดำเนินงานของผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ปัญหาสำคัญที่พบจากงานของวิฑูรย์ ปัญญากุล (2546) การจัดการฟาร์มในช่วงระยะปรับเปลี่ยนก่อนที่ผู้ผลิตจะได้รับอนุญาตให้ใช้ตรารับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยสมบูรณ์ ระยะปรับเปลี่ยนนี้อาจกินเวลานานอย่างน้อย 3 ปี และขึ้นอยู่กับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ผู้ผลิตเลือก ส่วนงานของ Cranfield, Henson and Holliday (2010) พบว่า เกษตรกรในระยะปรับเปลี่ยนจะเผชิญกับปัญหาสำคัญสองประการคือ ปัญหาทางด้านเทคโนโลยีและปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในส่วนของปัญหาด้านพื้นที่การปลูกสำหรับเกษตรอินทรีย์จากงานวิจัยของ Blanc and Kledal (2012) ศึกษาถึงตลาดอาหารเกษตรอินทรีย์ในประเทศบราซิล โดยศึกษาเกี่ยวกับข้อจำกัดต่างๆ ของกลุ่มเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก พบว่าคล้ายคลึงกับสถานการณ์ในประเทศไทยคือ วิกฤตที่สำคัญคือการขาดการสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรในด้านการค้าจากภาครัฐ เช่น การขาดแคลนพื้นฐานด้านโซ่อุปทานต่างๆ ที่จะเข้าถึงระบบตลาด

สำหรับผลตอบแทนทางการเงินของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากงานของ Rattanasuteerakul and Thapa (2012) พบว่าเมื่อพิจารณาจากพื้นที่การปลูกผักทั้งหมด ผักอินทรีย์จะมีพื้นที่เพาะปลูกเป็นจำนวนน้อยกว่าผักทั่วไป เนื่องจากผลตอบแทนทางการเงินของผักอินทรีย์มีผลตอบแทนน้อยกว่าการปลูกผักธรรมดา เนื่องจากต้นทุนค่าแรงงานที่สูงกว่า ทำให้มีแรงดึงดูดในการปลูกผักอินทรีย์น้อยกว่า

ในด้านการตลาดที่ผ่านมาของผักอินทรีย์และผักปลอดสารพิษ เกษตรกรรายย่อยจะเริ่มจากการขายในตลาดนัดทั่วไป จนไปสู่ตลาดนัดสีเขียวในโรงพยาบาล สถาบันการศึกษา และอาจต่อยอดไปสู่ระบบสมาชิก ช่องทางการตลาดที่กล่าวมาจะเป็นช่องทางสำหรับลูกค้าที่ต้องการผักที่สะอาด ปลอดสารพิษและต้องการช่วยสนับสนุนเกษตรกรให้อยู่ได้ในระยะยาว แต่ยอดขายที่ไม่มากและต้นทุนค่าขนส่งในการไปขายตามตลาดนัดต่างๆ เป็นปัญหาใหญ่ที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงของเกษตรกร ทำให้ปัญหาทางการตลาดยังคงเป็นปัญหาใหญ่สำหรับเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป้าหมายสำคัญของเกษตรกรคือการมีตลาดที่แน่นอนและราคาที่เป็นธรรม ซึ่ง Falat (2011) เสนอว่าในห่วงโซ่อุปทานของผักในท้องถิ่น ผู้มีส่วนร่วมในแต่ละห่วงโซ่ควรมีความสัมพันธ์กันในแง่ของหุ้นส่วนเชิงกลยุทธ์ ในการขยายตัวต้องพึ่งพาองค์กรขนาดใหญ่ เพื่อก่อให้เกิดการค้าขายและความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับซัพพลายเออร์

โอกาสของเกษตรกรเริ่มมีมากขึ้น โดยในปี พ.ศ.2547 (ยรรยงค์ อินทร์ม่วง, 2550) รัฐบาลประกาศนโยบายความปลอดภัยด้านอาหารเป็นวาระแห่งชาติ จากนโยบายนี้ส่งผลให้โรงพยาบาลที่เข้าร่วมโครงการมีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอาหารปลอดภัยที่ชัดเจนคืออาหารต้องมาจากวัตถุดิบที่ปลอดภัย จึงเป็นการเปิดโอกาสให้กับกลุ่มเกษตรกรในท้องถิ่นได้ส่งผักอินทรีย์และผักปลอดสารพิษเข้าสู่โรงพยาบาลตามโครงการอาหารปลอดภัย โรงพยาบาลสามารถขยายเครือข่ายอาหารปลอดภัยไปสู่ชุมชน ได้แก่ โรงพยาบาลชุมชน โรงเรียน วัด เรือนจำ กลุ่มชุมชนอื่นๆ ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่สำคัญคือ โรงพยาบาลต้องมีการแนะนำ เชื่อมโยง สร้างเครือข่าย ทั้งฝ่ายเกษตรกร ผู้รวบรวม และมีการเตรียมตัวฝ่ายต่างๆ ภายในโรงพยาบาล เช่น ฝ่ายโภชนาการ ฝ่ายการเงิน ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามนิยามของโซ่อุปทานที่กำหนดโดยสภาวิชาชีพการจัดการโซ่อุปทาน (Council of Supply Chain Management Professionals, CSCMP) อ้างถึงใน Grant (2006) ระบุว่า การจัดการโซ่อุปทานประกอบด้วยการวางแผนและการจัดการในทุกๆ กิจกรรมตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การแปรรูปและกิจกรรมด้านโลจิสติกส์อื่นๆ รวมถึงการประสานงานและสร้างความร่วมมือกับคู่ค้าซึ่งอาจเป็นซัพพลายเออร์ ผู้ค้าคนกลาง ผู้ให้บริการโลจิสติกส์และลูกค้า โดยการจัดการโซ่อุปทานมุ่งเน้นบูรณาการการจัดการด้านอุปสงค์และอุปทานทั้งที่เกิดขึ้นภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงาน

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจะเห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่โรงพยาบาล กลุ่มผู้รวบรวมผักจนมาถึงกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก ซึ่งแต่ละฝ่ายต้องมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งในด้านความต้องการของโรงพยาบาล การวางแผนด้านการปลูก การเก็บเกี่ยว การขนส่ง รวมทั้งการตรวจสอบด้านความปลอดภัยของผัก ซึ่งโรงพยาบาลและเครือข่ายสามารถปรับตัวและกำหนดทางเลือกในการดำเนินงานเอง ประเด็นคำถามที่สำคัญคือ โรงพยาบาลและเครือข่ายมีกระบวนการอย่างไรที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของเครือข่าย ซึ่งคำตอบที่ได้จะนำไปสู่การเสนอทางเลือกในการสร้างความเข้มแข็งให้กับโรงพยาบาลอื่นๆ

ในการเลือกพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ นักโภชนาการชำนาญการ สำนักบริหารการสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข พบว่าโรงพยาบาลลำปางเริ่มดำเนินโครงการอาหารปลอดภัยในช่วงปี พ.ศ.2551-2552 มีการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายที่น่าสนใจเพราะสามารถสร้างความร่วมมือกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เกษตรรายย่อย กลุ่มเกษตรกรอย่างเข้มแข็งและเสมอภาค ส่งผลให้มีการดำเนินโครงการอาหารปลอดภัยอย่างต่อเนื่องและมีสมาชิกในเครือข่ายเพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการโซ่อุปทานผักอินทรีย์ของโรงพยาบาลลำปางตามโครงการอาหารปลอดภัย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโซ่อุปทานที่เกิดขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาการจัดการโซ่อุปทานผักอินทรีย์ ศึกษาการเชื่อมโยงของผลผลิตและข้อมูลตั้งแต่การวางแผนในโรงพยาบาล การเพาะปลูกจนถึงการขนส่งเข้าครัวของโรงพยาบาล

ประชากร

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในโซ่อุปทาน ประกอบด้วย นักโภชนาการชำนาญการ สำนักบริหารการสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการอาหารปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุข หัวหน้าฝ่ายโภชนาการ โรงพยาบาลลำปาง บุคลากรของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปางจำนวน 2 คน เกษตรกรรายย่อยที่ส่งผักเข้าครัวของโรงพยาบาลจำนวน 1 คน ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรฮักน้ำจางจำนวน 2 คน จากสมาชิกที่ดำเนินกิจกรรมอย่างจริงจังจำนวน 20 คน และผู้รวบรวมอิสระจำนวน 1 คน ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานโซ่อุปทาน เป็นผู้ที่มีความรู้และสามารถให้ข้อมูลตรงตามที่ต้องการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เกี่ยวกับโซ่อุปทานผักปลอดสารพิษและผักอินทรีย์ที่ครอบคลุมแนวคิดและการดำเนินงานทั้งฝ่ายผู้บริโภคและฝ่ายผู้ผลิต เพื่อให้เห็นภาพของโซ่อุปทานแบบบูรณาการที่สมบูรณ์

ผลการวิจัย

การเชื่อมโยงระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดทั้งโซ่อุปทาน เริ่มตั้งแต่การปลูก เก็บเกี่ยว คัดแยก รวบรวมและการขนส่งสู่โรงพยาบาล สามารถแบ่งได้ 3 ระดับ คือ 1) ระดับต้นน้ำ ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกผัก 2) ระดับกลางน้ำ ได้แก่ เกษตรกรผู้รวบรวมผลผลิตจากกลุ่ม ผู้รวบรวมอิสระ 3) ระดับปลายน้ำ ได้แก่ ฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาล โดยการดำเนินงานของโซ่อุปทานจะเริ่มจากฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาล ดังนี้

1. การดำเนินงานในส่วนของโรงพยาบาล

โรงพยาบาลเริ่มดำเนินโครงการอาหารปลอดภัยในปี พ.ศ.2551 จากนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข หลังจากนั้นผู้อำนวยการโรงพยาบาลจึงตั้งคณะกรรมการทำงานและทำการนัดกลุ่มเกษตรกรที่เป็นเครือข่ายกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด รวมทั้งเกษตรตำบลมาพบกับผู้บริหาร และคณะทำงาน เพื่อพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันถึงความต้องการของโรงพยาบาลในเรื่องชนิดของผัก ราคา ฯลฯ ซึ่งนโยบายสำคัญของโรงพยาบาล คือ เกษตรกรอยู่ได้และโรงพยาบาลอยู่ได้ โดยจะพิจารณาให้ราคาของผักอินทรีย์และผักปลอดสารพิษได้ราคาดีกว่าตลาด

สำหรับการสร้างและพัฒนาเครือข่าย โรงพยาบาลจะหาจากเกษตรกรที่อยู่ในเครือข่ายของสาธารณสุขจังหวัด โดยเกษตรกรจะอยู่ไม่ไกลจากโรงพยาบาลมากนัก ในการสร้างเครือข่ายนี้ฝ่ายโภชนาการอาจจะเป็นผู้ทำหน้าที่ออกไปสร้างเครือข่ายหรือใช้เครือข่ายที่มีอยู่แล้วของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเพราะเป็นหน่วยงานที่ทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนการดำเนินงานเริ่มที่ฝ่ายโภชนาการคือ ก่อนออกใบสั่งซื้อจะสอบถามเกษตรกรแต่ละกลุ่มว่าในช่วงเวลานี้มีผักอินทรีย์อะไรบ้าง เพราะเมนูของฝ่ายโภชนาการจะเป็นแบบ 20 วัน หมุนเวียน ซึ่งเป็นจำนวนเมนูที่ฝ่ายโภชนาการสามารถทำได้ ซึ่งเมนูแต่ละเดือนจะเหมือนกันทุกปีทำให้สามารถปรับเปลี่ยนเมนูตามผักที่ออกสู่ตลาดได้ ซึ่งผักของเกษตรกรจะเป็นการปลูกตามฤดูกาล ไม่เหมือนกับผักที่ขายในตลาดทั่วไป บางครั้งเมื่อผักของเกษตรกรใกล้ออกก็จะโทรมาแจ้งฝ่ายโภชนาการ ตกลงราคาและปริมาณก่อนออกใบสั่งซื้อ ซึ่งใบสั่งซื้อจะออกล่วงหน้าประมาณ 1 อาทิตย์

ในปัจจุบันแต่ละวันมีผักมาส่งเฉลี่ยวันละ 5-6 ชนิด ประมาณ 30-40 กิโลกรัม เกษตรกรที่มาส่งโรงพยาบาลจะขายในตลาดสดท้องถิ่นด้วย ทำให้บางครั้งผักมีปริมาณไม่เพียงพอสำหรับโรงพยาบาลถึงแม้ว่าโรงพยาบาลจะให้ราคาสูง เนื่องจากการขายให้กับแม่ค้าในตลาดสดท้องถิ่นจะได้เงินทันที ต่างจากโรงพยาบาลที่ต้องรอระเบียบการเบิกจ่ายในการตกลงราคากับเกษตรกร ใช้วิธีตกลงกันเพื่อไม่ให้เกษตรกรขาดทุนและเพื่อไม่ให้ราคามีการเปลี่ยนแปลงไปมามากนัก ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสนับสนุนให้ตั้งราคาสูงกว่าตลาดภายนอก โดยใช้ราคาของโครงการหลวงมาเทียบและเพิ่มราคาขึ้นไป เพื่อให้ปลูกผักส่งให้โรงพยาบาลอย่างต่อเนื่องถือเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งของโรงพยาบาล ซึ่งราคาผักในท้องตลาดจะถูกกว่าผักอินทรีย์ไม่มากนัก

ในการสุ่มตรวจในอดีต ส่วนใหญ่ฝ่ายโภชนาการจะไม่ไปสุ่มตรวจจากแปลงผัก แต่จะสุ่มตรวจจากผักที่มาส่ง ปัจจุบันสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดได้รับงบประมาณซื้อเครื่องมือตรวจและมีเจ้าหน้าที่เฉพาะในการตรวจ ทำให้โรงพยาบาลลำปางและโรงพยาบาลอื่นในจังหวัดที่เข้าร่วมโครงการจะส่งผักให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้ตรวจ ซึ่งทางสาธารณสุขจังหวัดมีตารางในการตรวจ ซึ่งการตรวจจะตรวจสารปนเปื้อน ยาฆ่าแมลง ส่วนอาหารประเภทอื่นจะตรวจสารกันเชื้อราฟอร์มาลิน บอแรกซ์ อะฟลาทอกซิน ฯลฯ การที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นศูนย์กลางในการตรวจ โดยมีเครื่องมือและเจ้าหน้าที่ที่พร้อม ส่งผลให้ฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาลลำปางและโรงพยาบาลอื่นๆ สามารถประหยัดงบประมาณและเวลาในการตรวจได้มากขึ้น ทำให้ไม่มีการทำงานซ้ำซ้อน

ในด้านการจ่ายเงิน โรงพยาบาลมีช่องทางพิเศษให้โดยฝ่ายโภชนาการจะยืมเงินจากฝ่ายการเงินมาเป็นเงินทุนสำรองเป็นวงเงินสดย่อย ทำให้เกษตรกรมาส่งผักแล้วสามารถรับเงินสดได้ทันที โดยโรงพยาบาลจะเป็นผู้ดูแลวงเงินสดย่อยและการเบิกจ่ายเอง แล้วนำเงินนี้มาใช้หมุนเวียนต่อไป แต่ถ้าเป็นการซื้อผักจากตลาดสด โรงพยาบาลจะจ่ายเป็นเงินเชื่อ

นอกจากให้เกษตรกรส่งผักเข้าครัวของโรงพยาบาลแล้ว ทางโรงพยาบาลยังจัดให้มีแผงขายผักอินทรีย์ให้บริเวณทางเข้าโรงอาหาร เป็นการเปิดช่องทางการขายให้กับเกษตรกรที่มาส่งผักให้ฝ่ายโภชนาการ เป็นการเพิ่มรายได้เพื่อให้คุ้มค่ากับค่าขนส่ง แต่ราคาถูกกว่าส่งให้โรงพยาบาล สัดส่วนผักที่เข้าครัวโรงพยาบาลจะเป็นผักจากเกษตรกรประมาณ 40% เป็นผักตลาดประมาณ 60%

สำหรับเครือข่ายกับส่วนราชการอื่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจะเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายอาหารปลอดภัย ระหว่างโรงพยาบาลต่างๆ กับกลุ่มเกษตรกร และหน่วยงานของรัฐ เช่น เกษตรและสหกรณ์จังหวัด พัฒนาที่ดิน ฯลฯ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจะเป็นหน่วยงานหลักในการเสาะหาเกษตรกรเข้ามาร่วมเครือข่าย และแนะนำเกษตรกรให้มาประสานงานกับโรงพยาบาลและเป็นศูนย์กลางให้ทุกๆ โรงพยาบาลในการตรวจสารปนเปื้อนต่างๆ

ปัญหาที่ทางฝ่ายโภชนาการพบ คือ ผักมีจำนวนไม่เพียงพอ การสื่อสารและความไม่เข้าใจของเกษตรกรในด้านปริมาณและความตรงต่อเวลา ดังนั้นฝ่ายโภชนาการจึงมีการพูดคุยทำความตกลงกับกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรรายย่อย เกี่ยวกับการทำงานต้องเป็นระบบมากขึ้น มีการวางแผนการปลูก การเก็บเกี่ยวและการจัดส่งล่วงหน้า

2. รูปแบบการดำเนินงานของโซ่อุปทาน

ในส่วนของโรงพยาบาลลำปาง เครือข่ายเกษตรกรและผู้รวบรวมแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ เกษตรกรรายย่อย กลุ่มเกษตรกรรายใหญ่และผู้รวบรวม ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ตัวแทนหลักจากแต่ละกลุ่มตามข้อเสนอแนะของฝ่ายโภชนาการโรงพยาบาลลำปาง แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปได้ดังนี้

1) เกษตรกรรายย่อย เกษตรกรรายย่อยที่ปลูกและส่งผักอย่างต่อเนื่องคือ กลุ่มผลิตพืชผักปลอดสารพิษบ้านต้นต้อง อำเภอเมือง โดยตัวแทนเกษตรกร ป้าสมจิตต์ กาตาสาย เล่าว่าเมื่อก่อนมีการปลูกเหมือนเกษตรกรคนอื่น คือใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง จนปี พ.ศ.2545 หน่วยงานต่างๆ มาสนับสนุนให้เข้าอบรมเกี่ยวกับผักปลอดสารพิษ ซึ่งเกษตรอำเภอเป็นผู้มาอบรมให้ประชาชนในหมู่บ้าน มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยดูแล เช่น กรมวิชาการเกษตรมาดูแปลงผัก เก็บผักไปตรวจก่อนออกหนังสือรับรองมาตรฐาน Q (เครื่องหมายรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร) ให้มีการตรวจซ้ำและอบรมก่อนต่ออายุหนังสือรับรองและจากการอบรมทำให้ได้คุยกับฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาลลำปางและได้รับการชักชวนให้ส่งเข้าครัวโรงพยาบาลประมาณปี พ.ศ.2552

ในช่วงเปลี่ยนการปลูกจากปลูกผักแบบธรรมดามาเป็นปลูกแบบปลอดสารพิษใช้เวลาปรับสภาพดินประมาณ 1 ปี การปลูกผักจะใส่ปุ๋ยเคมีน้อยลงจาก 10 ถุงเหลือประมาณครึ่งถุง ส่วนยาฆ่าแมลงจะเลิกใช้เลย ผลผลิตที่ได้เมื่อเทียบกับการปลูกแบบในอดีตพบว่า ปลูกแบบปลอดสารพิษได้ผลผลิตน้อยกว่าปลูกแบบธรรมดาและการปลูกแบบธรรมดาคุ้มค่ากว่าทั้งผลผลิตและราคา แต่ไม่ดีต่อสุขภาพ ในปัจจุบันทางโรงพยาบาลขอให้ลองทำแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งโรงพยาบาลจะสนับสนุนในด้านราคา ซึ่งกำลังตกลงกันในกลุ่ม

ฝ่ายโภชนาการจะติดต่อกับเกษตรกรให้จัดหาผักในปริมาณและราคาที่ต้องการ โดยจะตั้งราคาผักบางชนิดให้สูงกว่าราคาตลาด เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรให้สามารถปลูกผักอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง เมื่อทำการตกลงราคาและปริมาณได้แล้วก็จะออกใบสั่งซื้อล่วงหน้าประมาณ 1-2 สัปดาห์ เพื่อให้ผู้ปลูก/ผู้รวบรวมจัดหาผักมาตามคำสั่งซื้อที่สั่งไป

การรับใบสั่งซื้อและการขนส่งไปยังโรงพยาบาลจะใช้วิธีฝากเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลที่อยู่บ้านบริเวณใกล้เคียงกันเป็นผู้ติดต่อ เพราะทำงานอยู่ที่โรงพยาบาลอยู่แล้วจะประหยัดค่าขนส่ง ถ้าผักไม่พอ ต้องแจ้งโรงพยาบาลล่วงหน้า เพื่อฝ่ายโภชนาการจะหาจากแหล่งอื่น ส่วนวันพุธกับวันศุกร์จะนำผักเข้าไปขายที่หน้าโรงอาหารในโรงพยาบาล ผักบางส่วนจะไปขายที่ตลาด บางครั้งจะติดต่อให้แม่ค้ามารับผักไปขายที่ตลาดสด

ปกติเมื่อส่งผักแล้วจะได้รับเงินอีกประมาณ 1-2 อาทิตย์ แต่ถ้าเอาผักเข้าไปส่งเองสามารถรับเงินสดได้ทันที แต่ถ้าไม่ได้ไปทางฝ่ายโภชนาการจะฝากเจ้าหน้าที่มาให้ การได้รับเงินช้าจะมีการใช้เงินทุนเดิมไปก่อน ทำให้บางครั้งต้องขายให้แม่ค้าตลาดสดเพื่อเป็นทุนมาหมุนเวียน แต่การขายให้โรงพยาบาลได้ราคาดีกว่าแต่ต้องมีเงินสำรองไว้

เกษตรกรกลุ่มนี้มีความคิดที่จะปลูกผักอินทรีย์มากขึ้นเพราะตลาดยังมีน้อย แต่ต้องของบประมาณจากเกษตรอำเภอ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ปัญหาอีกประการ คือ การรวมตัวของเกษตรกรซึ่งยังไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจน ขาดแคลนแรงงานและค่าแรง 300 บาทต่อวัน ถือว่าเป็นต้นทุนที่สูงมาก

2) กลุ่มเกษตรกรรายใหญ่ คือ กลุ่มฮักน้ำจาง ตำบลบ้านกิ่ว อำเภอแม่ทะ เป็นกลุ่มที่ได้การรับรองจากคณะกรรมการเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ จากการสัมภาษณ์ คุณรุ่งสุรีย์ สุริวงศ์ไยชัยศร ผู้นำกลุ่ม ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปได้ดังนี้

ในกลุ่มเริ่มปลูกผักอินทรีย์ประมาณปลายปี พ.ศ.2552 สาเหตุที่เริ่มปลูกเพราะสมาชิกในชุมชนเกิดเจ็บป่วยจากโรคมะเร็งมากขึ้น จึงคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แกนนำกลุ่มได้ไปดูงานที่ศูนย์การเรียนชุมชนสวนแสงประทีป จังหวัดน่าน ของอาจารย์ประทีป อินแสง ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สมาชิกสนใจและคิดว่าทำได้จริง หลังจากนั้นทางกลุ่มเริ่มคิดว่าต้องหาองค์ความรู้เพิ่มเติมและไปเรียนรู้ที่สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (ISAC) ที่เชียงใหม่ แล้วมาจัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่ม เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับตลาด

สมาชิกกลุ่มมีประมาณ 70 คน แต่ที่ขับเคลื่อนมีประมาณ 20 คน ส่วนใหญ่อายุ 40 ปีขึ้นไปและเป็นคนสูงอายุ ปัจจุบันกลุ่มเริ่มดึงเด็กรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ในการปลูกผักจะเน้นปลูกผักไว้ที่บริโภคในบ้านก่อน ถ้าเหลือถึงจะนำมาขาย พื้นที่เพาะปลูกของกลุ่มฮักน้ำจางแบ่งเป็นแปลงส่วนตัวกับแปลงรวม ทางกลุ่มไม่ได้มีการสำรวจข้อมูลอย่างชัดเจนว่ามีขนาดพื้นที่การปลูกจำนวนเท่าไร เพราะแต่ละบ้านมีการปลูกริมรั้ว แปลงครัวหลังบ้าน ส่วนความหลากหลายของผักในอดีตจะเป็นการปลูกตามฤดูกาลของแต่ละบ้าน ในปัจจุบันมีการจัดการมากขึ้น เพราะถ้าปลูกเหมือนกัน ตลาดก็จะมีจำกัด อีกเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนให้ปลูกหลากหลายชนิดเพราะเกษตรอินทรีย์ หัวใจคือความหลากหลาย

ในการปรับสภาพดินใช้เวลาประมาณ 3 ปี สภาพดินถึงกลับมาสมบูรณ์ ส่วนแปลงส่วนตัวตามบ้านไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลง และปุ๋ยเคมี เพราะเป็นสวนครัวหลังบ้านปลูกไว้กินเอง จึงไม่มีปัญหาเรื่องการปรับสภาพดินมากนัก ทางกลุ่มมีการลงแรงช่วยกันทำปุ๋ย และน้ำหมัก นำมาทำรวมกันเป็นของกลุ่ม ร่วมลงแรงแล้วแบ่งผลผลิต

เมล็ดพันธุ์ในการปลูกจะมีทั้งซื้อและเก็บเอาไว้จากการปลูกงวดที่แล้ว ต้นทุนจะสูงในแง่ของการดูแล แต่เกษตรกรใช้แรงงานตัวเองจึงไม่ได้คิดต้นทุนค่าแรง เพราะฉะนั้นต้นทุนหลักๆ จะมาจากเมล็ดพันธุ์ และค่าบรรจุภัณฑ์

การจัดการภายในกลุ่ม ตามแนวคิดของผู้นำกลุ่มเน้นกับสมาชิกว่าต้องทำเอง ไม่ใช่รอจากภาครัฐนำมาให้ ภาคประชาชนต้องเข้มแข็ง ซึ่งในปัจจุบันทางกลุ่มเริ่มมีชื่อเสียงทำให้หน่วยงานภาครัฐบางหน่วยงานเริ่มเข้ามาช่วยเหลือมากขึ้น

ในช่วงแรกสมาชิกจะมาขายที่ศาลากลางจังหวัดก่อน โดยขนมากับรถของผู้นำกลุ่ม การขายเริ่มแรกจะมาฝากแม่ค้าที่มีแผงขายอยู่แล้วโดยจะแบ่งส่วนแบ่งให้จากยอดขาย ต่อมาขอตั้งแผงขาย สมาชิกในกลุ่มจึงมาขายเอง ดังนั้นส่วนแบ่งที่เคยให้แม่ค้าก็จะให้กับสมาชิกกลุ่มที่มาขายและพยายามหาช่องทางการจำหน่ายไปเรื่อยๆ

ในการประสานงานกับทางโรงพยาบาล ฝ่ายโภชนาการจะไม่สั่งโดยตรงกับชาวบ้าน เพราะฉะนั้นจะมีคนกลางในการประสานงาน โดยฝ่ายโภชนาการจะให้ใบสั่งซื้ออาทิตย์ละครั้ง ส่งให้คนกลางและคนกลางจะส่งต่อให้กรรมการกลุ่มไปดำเนินการรวบรวมสมาชิกในกลุ่ม โดยถัวเฉลี่ยแต่ละบ้าน เพื่อให้ขายผักได้เท่ากัน ซึ่งตามหลักของเกษตรอินทรีย์ต้องกินตามกาล (ฤดูกาล) ฝ่ายโภชนาการจะเอาผักของกลุ่มเป็นหลักแล้วค่อยปรับเมนู โดยเฉพาะผักตามฤดูกาล โรงพยาบาลจะเอื้อต่อเกษตรกรมากและกลุ่มก็จะทำผักอย่างที่โรงพยาบาลต้องการ ทำให้ราคาผักของกลุ่มสูงกว่าตลาดเพราะ (1) การขนส่ง และ (2) การจัดการ การตัด การเด็ด

การสุ่มตรวจสอบผัก ตัวแทนทั้งจากโรงพยาบาลและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด มีการลงไปสุ่มตรวจด้วย ในการตรวจจะไปเก็บผักตามบ้านใส่ถุงส่งให้โรงพยาบาล ส่วนการจ่ายเงินต้องรอประมาณ 2-3 อาทิตย์ ชาวบ้านรับได้เพราะมีทางเลือกคือ ถ้าต้องการมีรายได้รายวันก็จะส่งขายศาลากลาง ถ้าต้องการรายได้เป็นเดือนส่งโรงพยาบาล ถ้าสมาชิกรอไม่ไหวก็จะเอาเงินกลุ่มออกมาให้ก่อน แต่ตอนนี้ชาวบ้านยอมรับได้ ทางกลุ่มมีแผนที่จะตกลงกับทางโรงพยาบาลว่าจ่ายเงินเป็นรายเดือน แต่โรงพยาบาลต้องสั่งสม่ำเสมอ ทางกลุ่มจะเอาเงินสำรองของกลุ่มออกให้ชาวบ้านก่อน

สำหรับแนวคิดของผู้นำกลุ่มต่อการทำเกษตรอินทรีย์

“ในการทำเกษตรอินทรีย์ต้องทำด้วยใจ ต้องพิถีพิถัน ต้องถอนหญ้าเอง ชาวบ้านเรียนรู้ได้เอง เช่น ใช้มดแดงมากินแมลง มีการลองผิดลองถูกกัน ต้องค่อยๆ ทำ”

“ส่วนเรื่องมาตรฐานถ้าเอาหลักเกษตรอินทรีย์ เอามาตรฐาน มอก. มาจับจริงๆ มันยากที่จะให้ชาวบ้านเดินเค้าก็ไม่ทำ ดังนั้นไม่สามารถเอาหลักเกษตรอินทรีย์มาใช้ได้ 100% ไม่งั้นชาวบ้านเกิดไม่ได้ หลักการของอินทรีย์บางอย่างมันไม่สามารถเป๊ะได้ เช่น น้ำฝน เมล็ดพันธุ์ ดังนั้นการทำผักอินทรีย์ทำเยอะไม่ได้ ถ้าทำเยอะต้องพึ่งสารเคมี ส่วนคนที่ทำเกษตรอินทรีย์เยอะๆ ได้ คือคนที่มีทุนเยอะหรืออาจทำเพื่อการส่งออกด้วย ปัจจุบันต้องคิดถึง AEC ด้วย เพราะผักของจีนราคาถูก แต่มีการใช้ยาฆ่าแมลงมาก เกษตรอินทรีย์ของบ้านเรา ผักพื้นบ้าน กินผักเป็นยา ถึงจะสู้ผักจากประเทศอื่นได้ ต้องหาจุดแข็ง จุดต่าง หัวใจสำคัญคือความเข้มแข็งของกลุ่ม การบริการกลุ่ม”

สรุปความคิดเห็นของผู้นำกลุ่มได้ว่าความเข้มแข็งต้องเกิดจากในชุมชนเอง กรรมการยิ่งมากยิ่งเข้มแข็งในการสร้างเครือข่าย แต่ทางกลุ่มยอมรับว่าถ้าองค์กรจะเข้มแข็งในระยะยาว ต้องมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมมือแต่ต้องใช้เวลา กลุ่มเติบโตตามธรรมชาติจะดีที่สุด สรุปแล้วกลุ่มเกษตรกรกลุ่มนี้ไม่ได้ทำแต่ผักอินทรีย์แต่ทำกลุ่มให้ยั่งยืนในระยะยาวด้วย โดยการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านการปลูก การรวบรวมและการขนส่ง มีการดึงเยาวชนรุ่นใหม่ภายในหมู่บ้านเข้ามาเรียนรู้ทั้งในห้องประชุมและการลงมือทำจริง ที่สำคัญคือมีการเริ่มต้นจัดทำกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นการออมเงินของสมาชิกกลุ่มและเป็นเงินทุนหมุนเวียนในอนาคต

ปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานของกลุ่มอยู่ที่ภัยธรรมชาติ เพราะจังหวัดลำปางค่อนข้างแล้ง อากาศแปรปรวนและต้นทุนการผลิตสูงเพราะเป็นเรื่องของความใส่ใจของคนปลูก ความพิถีพิถัน

3) ผู้รวบรวมผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ เป็นผู้รวบรวมอิสระสร้างเครือข่ายกับโรงพยาบาลลำปางจากการแนะนำของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โดยตกลงกับโรงพยาบาลว่ามีผักปลอดสารพิษ จึงส่งเข้าครัวทั้งโรงพยาบาลลำปางและโรงพยาบาลเกาะคา เริ่มส่งประมาณเดือนพฤษภาคม 2556 ส่งครั้งละประมาณ 10 กิโลกรัม

ในการรวบรวมผักจากเครือข่าย (ลูกข่าย) ผู้รวบรวมจะติดต่อกับเกษตรกรที่รู้จักกันในอำเภอต่างๆ เช่น แม่เมาะ แจ้ห่ม แม่ทะ เกาะคา ห้างฉัตร ฯลฯ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละที่จะไม่ไกลมาก ผักที่ได้มาต้องมีคุณภาพ พยายามสร้างเกษตรกรกลุ่มใหม่ๆ ให้มีมากขึ้น มีการสนับสนุนให้ปลูกให้หลากหลาย ไม่ซ้ำกันมาก ถ้าผลผลิตมากเกินให้จำหน่ายในตลาดสด

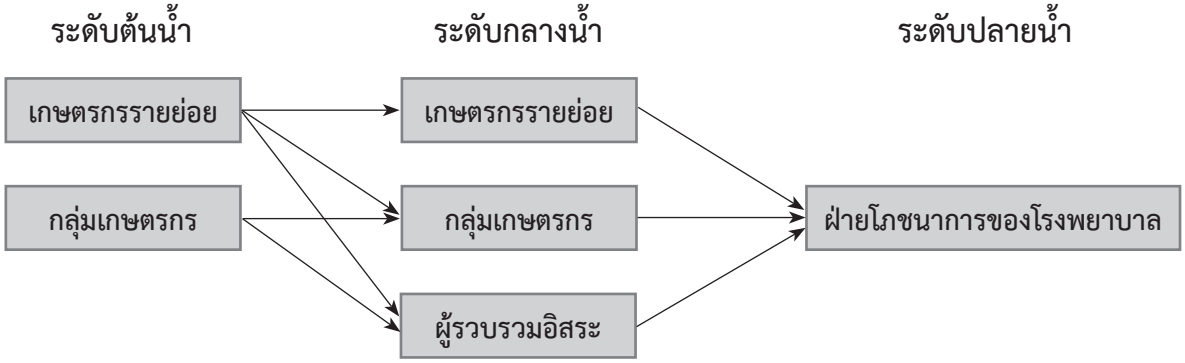
ในส่วนของราคาที่ตั้งให้กับชาวบ้าน จะใช้วิธีประกันราคาให้ตลอดทั้งปีไม่ว่าผักชนิดนั้นในตลาดจะราคาเท่าไร ถ้าผักในตลาดมีราคาสูงขึ้น ชาวบ้านสามารถนำผักไปขายที่ตลาดสดได้ ถ้าราคาในตลาดลดลงชาวบ้านก็ยังสามารถส่งให้ได้ในราคาที่รับประกัน การตั้งราคาแบบนี้ได้ต้องรู้ราคาที่โรงพยาบาลจะรับซื้อก่อนถึงไปตกลงกับชาวบ้านต่อไป ซึ่งวิธีนี้ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นใจในด้านของราคาที่จะไม่เปลี่ยนแปลง

สำหรับการรับใบสั่งซื้อจากโรงพยาบาลนั้น ขั้นตอนจะเริ่มจากฝ่ายโภชนาการให้ใบสั่งซื้อ 3 วันต่อครั้ง โดยมีการสอบถามถึงผักที่กำลังจะออกสู่ตลาด ฝ่ายโภชนาการจะเอาเมนูของโรงพยาบาลเป็นหลักแล้วสั่งผักที่ต้องการ เพราะโรงพยาบาลมีการสั่งผักจากหลายๆ กลุ่มเฉลี่ยกัน หลังจากรับใบสั่งซื้อจากโรงพยาบาลแล้วผู้รวบรวมจะรู้ว่าลูกข่ายแต่ละจุดปลูกผักอะไร ไม่เหมือนกัน โดยจะสั่งให้ลูกข่ายเตรียมผักไว้ แล้วขับรถไปรับจ่ายเงินสด ต้นทุนค่าน้ำมันไม่สูง เพราะเป็นทางผ่านไปรับตอนเย็น ส่วนตอนเช้าจะเอาไปส่งที่โรงพยาบาล การจ่ายเงินของโรงพยาบาล ประมาณ 3-4 รอบการส่งถึงจะเคลียร์เงิน ใช้เวลาประมาณ 10 วัน

ปัญหาที่เจอเช่น เกษตรกรส่งผักไม่ตรงเวลาที่นัด พื้นที่ปลูกบางแห่งน้ำท่วม ต้องหาแหล่งสำรอง ในส่วนนี้ผู้รวบรวมอิสระจะต้องมีลูกไร่ (เกษตรกรที่ส่งผักให้กับผู้รวบรวมแต่ไม่ได้ทำสัญญาผูกพัน) เพื่อให้ฝ่ายโภชนาการมั่นใจในปริมาณผักที่มีและขอรับคำสั่งซื้อจากโรงพยาบาล

ในระบบนี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รวบรวมอิสระและลูกไร่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ เนื่องจากผู้รวบรวมไม่มีสัญญาอย่างเป็นทางการแต่จะใช้วิธีเสนอราคาผักให้เกษตรกรคงที่ตลอดปี ถ้าราคาตลาดสูงกว่าที่ผู้รวบรวมเสนอ เกษตรกรก็มีสิทธิ์ที่จะนำไปขายในตลาดสดแทน แต่ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงราคาของผักที่ผู้รวบรวมเสนอให้เกษตรกรจะเป็นราคาที่สูงกว่าตลาดสดเป็นส่วนใหญ่ จะมีบางช่วงที่ราคาในตลาดสดสูงกว่าจะเป็นระยะเวลาสั้นๆ เพียงแค่ 1-2 เดือน ทำให้เกษตรกรเลือกที่จะขายผักให้ผู้รวบรวมอิสระมากกว่าบทบาทของผู้รวบรวมอิสระถือว่ามีความสำคัญต่อโซ่อุปทานนี้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้คอยจัดหาผักในกรณีที่กลุ่มเกษตรกรและผู้ปลูกผักรายย่อยมีผักส่งโรงพยาบาลไม่เพียงพอตามที่ฝ่ายโภชนาการวางแผนไว้

จากการศึกษาโซ่อุปทานผักปลอดสารพิษของโรงพยาบาลสรุปได้ดังภาพ

การอภิปรายผล

ข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการโซ่อุปทานผักปลอดสารพิษของโรงพยาบาลลำปาง มีกระบวนการในการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายดังนี้

1. ระดับนโยบาย ผู้บริหารของโรงพยาบาลเห็นด้วยกับโครงการและผลักดันโครงการให้ดำเนินต่อไป พยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตั้งราคาผักอินทรีย์/ผักปลอดสารพิษให้สูงกว่าราคาตลาดทั่วไป เพื่อเป็นการดึงดูดเกษตรกรให้ปลูกผักอินทรีย์เพื่อนำส่งโรงพยาบาล เป็นการแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา และมีระบบการจ่ายเงินที่ยืดหยุ่นจากระเบียบของภาครัฐ

2. ในระดับปฏิบัติการฝ่ายโภชนาการจะเป็นผู้ประสานงานกับสาธารณสุขจังหวัดในการหาเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษและผักอินทรีย์ ประสานงานกับเกษตรกรทุกส่วนในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่การวางแผนการปลูกร่วมกันกับเกษตรกรทั้งในด้านประเภทของผัก ปริมาณ ราคา ฯลฯ การประสานงานกับผู้รวบรวมในการวางแผนการจัดส่งและการชำระเงิน รวมทั้งการร่วมมือในการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้กับเกษตรกร หัวใจสำคัญคือฝ่ายโภชนาการมีความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน การรองรับความไม่แน่นอนต่างๆ

3. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง มีการแสวงหาและสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษอยู่ตลอดเวลาทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของโครงการในการสร้างเครือข่าย รวมทั้งเป็นหน่วยสนับสนุนโรงพยาบาลต่างๆ ในการสุ่มตรวจผัก ในส่วนนี้เป็นการลดภาระงานของฝ่ายโภชนาการไปได้อย่างมาก

4. กลุ่มเกษตรกรฮักน้ำจางที่มีการจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่มให้อยู่ได้ในระยะยาว หัวใจสำคัญอยู่ที่ผู้นำกลุ่ม เพราะเป็นผู้นำทางความคิดและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มาสู่กลุ่มอย่างสม่ำเสมอ และมีแนวคิดในการสร้างเครือข่ายกับภาครัฐในสถานะของความเท่าเทียมกัน ไม่ใช่การรับความช่วยเหลือฝ่ายเดียว ซึ่งจะเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้กลุ่มอยู่รอดได้ในระยะยาว

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของการจัดการโซ่อุปทานนี้คือความร่วมมือของเครือข่ายในการบูรณาการและแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในเครือข่าย จุดสำคัญอยู่ที่แนวคิดความยืดหยุ่นในการดำเนินงานของฝ่ายโภชนาการในการติดต่อกับเกษตรกรในเครือข่าย

ข้อจำกัดของงานวิจัย

- เนื่องมาจากโรงพยาบาลลำปางยังมีเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกผักไม่มากนัก ทำให้การสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรและผู้รวบรวม มีเพียงอย่างละ 1-2 ราย ทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่หลากหลายเพียงพอ

- สาเหตุที่เก็บข้อมูลจากเกษตรรายย่อย คือกลุ่มเกษตรกรบ้านต้นต้อง ซึ่งในปัจจุบันเป็นการปลูกผักปลอดสารพิษ ทำให้มีผลต่อการเป็นตัวแทนของประชากรที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากทางกลุ่มกำลังทดลองปลูกแบบผักอินทรีย์ควบคู่ไปด้วย ซึ่งจะมีผลต่อปริมาณผลผลิตที่ลดลงบ้างและต้องใช้แรงงานเพิ่มในการดูแลผัก แต่ในด้านกระบวนการของโซ่อุปทานผักเข้าโรงพยาบาลไม่มีความแตกต่างกันระหว่างผักปลอดสารพิษและผักอินทรีย์ และกลุ่มเกษตรกรบ้านต้นต้อง เป็นกลุ่มเกษตรกรรายย่อยเพียงกลุ่มเดียวที่ส่งผักให้กับโรงพยาบาล ผู้วิจัยจึงนำเสนอกระบวนการดำเนินงานของเกษตรกรบ้านต้นต้องในห่วงโซ่อุปทาน

เอกสารอ้างอิง

กรีนเนท. ม.ป.ป. **ตรารับรองสินค้าเกษตรในประเทศไทย.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.greennet.or.th/article/1094. (14 ตุลาคม 2555)

ยรรยงค์ อินทร์ม่วง. 2550. **การศึกษาเครือข่ายอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาล.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://kb.hsri.or.th/dspace/handle/123456789/648. (20 ตุลาคม 2555)

วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2546. **สถานการณ์เกษตรอินทรีย์ไทย เกษตรอินทรีย์โลก.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.

Blanc, J., and Kledal, P.R. 2012. The Brazilian organic food sector: Prospects and constraints of facilitating the inclusion of smallholders. **Journal of Rural Studies.** 28(1): 142-154.

Cranfield, J., Henson, S., and Holliday, J. 2010. The motives, benefits, and problems of conversion to organic production. **Agriculture and Human Values.** 27(3): 291-306.

Falat, S. M. 2011. **Scaling up "Buy Local, Sell Fresh:" Lessons from Michigan growers, suppliers and sysco.** (M.S.). Michigan State University. (online). Retrieved from http://search.proquest.com/dissertations/docview/866724264/abstract/13C5695E1E95928709C/1? Accountid=32115.

Grant, D. B. 2006. **Fundamentals of logistics management: european edition.** London; New York: McGraw-Hill.

Rattanasuteerakul, K., and Thapa, G. B. 2012. Status and financial performance of organic vegetable farming in northeast Thailand. **Land Use Policy.** 29(2): 456-463.

การพัฒนาประสิทธิภาพบริการของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่

SERVICE EFFICIENCY DEVELOPMENT OF HANDICRAFT RETAIL STORE IN CHIANG MAI PROVINCE

ดรุชา รัตนดำรงอักษร

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การพัฒนาประสิทธิภาพบริการของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรม ในจังหวัดเชียงใหม่

SERVICE EFFICIENCY DEVELOPMENT OF HANDICRAFT RETAIL STORE IN CHIANG MAI PROVINCE

ดรุชา รัตนดำรงอักษร
สาขาการจัดการธุรกิจบริการระหว่างประเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในย่านท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาเยี่ยมเยือน ซึ่งจะก่อให้เกิดรายได้แก่กิจการได้ตลอดทั้งปี ด้วยการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ และนำปัจจัยเหล่านั้นมาสร้างแบบจำลองรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทย

ลักษณะการวิจัยเป็นแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ สอดแทรกด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ประเภทการวิจัยเชิงสำรวจ โดยอาศัยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตัวอย่างจากธุรกิจค้าปลีกสินค้าที่ระลึก จำนวน 12 ราย และจากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 ราย ด้วยการเลือกแบบเจาะจงมาเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาสร้างแบบสอบถาม สำหรับใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 804 ราย ซึ่งได้จากการกำหนดโควตา

แบบจำลองรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมถูกสร้างขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากนักท่องเที่ยวชาวไทย และใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติขั้นสูงวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรซึ่งสามารถจัดกลุ่มตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันได้ 7 กลุ่ม ได้แก่ 1. การสร้างความจงรักภักดีต่อตราสินค้า 2. การนำเอาสื่อประสมต่างๆ มาสร้างบรรยากาศภายในร้าน 3. ย่านการค้าสินค้าหัตถกรรมที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว 4. งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ประจำชาติ 5. การจัดแสดงสินค้า 6. เจ้าหน้าที่ทุกระดับ พนักงานทุกส่วน และ 7. การออกแบบ ตกแต่งและจัดการด้านสถานที่ภายในอาคาร ซึ่งผลจากการทดสอบยืนยันว่าตัวแปรทั้ง 7 กลุ่ม ที่นำมาสร้างแบบจำลองนั้นมีผลและสามารถสะท้อนความเป็นปัจจัยได้จริงในพื้นที่ที่ศึกษา

คำสำคัญ: การพัฒนาบริการ ร้านค้าปลีกงานหัตถกรรม สินค้าที่ระลึก นักท่องเที่ยวชาวไทย เชียงใหม่

ABSTRACT

The objectives of the study were to determine the factors that influence the decision of Thai tourists to choose Chiang Mai handicraft retailer in the tourist district and explore the problems in Chiang Mai handicraft retailer store. And create a distribution model for handicraft retailer store that attracts Thai tourists. This can increase revenue for the business throughout the year.

The study was a mixed methods research and there were combination between qualitative researches which use interviewing as a research instrument and quantitative research which survey research questionnaires were used to collect data. For qualitative, samples were drawn from 12 Chiang Mai handicraft retailer business samples, and 5 key informants from Government departments and agencies that have a role in supporting the business, by purposive sampling method. With quota sampling method, questionnaires were used for the quantitative data collected from the 804 Thai tourists.

The advanced statistical software is processed and analyzed data from the questionnaire. And factor analysis was used to explore the relationship of variables within the structure and group as interrelated variables. Finally, confirmatory factor analysis technique was used to create service business development model. The results showed that there were 7 groups, 1. Brand loyalty 2. Atmosphere multimedia creation 3. Ribbon 4. National local handicrafts 5. Merchandise display 6. Officer and personal, and 7. Design of Interior of factors were affected to Thai tourists in choosing Chiang Mai handicrafts retailer. With property management, the handicrafts retailer could more attractive for Thai tourists.
Keywords: Service Development, Handicraft Retailer Store, Souvenir, Thai Tourist, Chiang Mai

บทนำ

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้นำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยปีละหลายแสนล้านบาท และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทุกปี ส่งผลให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างมาก โดยในปี 2553 ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ 18 ของโลก และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ 12 ของโลก (กรมการท่องเที่ยว, 2553) กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการลงทุนอย่างต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) ที่กล่าวถึงการปรับโครงสร้างภาคการบริการให้เป็นรายได้หลักของประเทศ โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสในด้านอาชีพบริการและธุรกิจบริการ ซึ่งการท่องเที่ยวก็เป็นธุรกิจบริการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการกระจายรายได้ให้แก่คนไทยจำนวนมาก

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยคือจังหวัดเชียงใหม่ (สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่, 2553) ทำให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจสินค้าที่ระลึกของจังหวัดเชียงใหม่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับความต้องการที่เพิ่มขึ้นในย่านการท่องเที่ยวต่างๆ (ราณี อิสิชัยกุล และคณะ, 2545) อาทิเช่น ย่านสันกำแพง ย่านหางดง ย่านวัดเกต ย่านถนนวัวลาย เป็นต้น สินค้าที่ระลึกที่นำมาจำหน่ายในย่านท่องเที่ยวเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นงานหัตถกรรมซึ่งแสดงออกถึงฝีมือ ความชำนาญ และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาของชาวเชียงใหม่ ซึ่งสำนักงานส่งเสริมการส่งออกจังหวัดเชียงใหม่ได้ระบุไว้ว่า จังหวัดเชียงใหม่มีสินค้าที่ระลึกประเภทงานหัตถกรรมที่มีศักยภาพสูงอยู่ 5 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ผ้าทอมือ งานไม้แกะสลัก เครื่องเงิน งานกระดาษสา และศิลาดล

แต่จากการสำรวจย่านธุรกิจสินค้าที่ระลึกในเขตจังหวัดเชียงใหม่ กลับพบว่า ปัจจุบันร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมหลายแห่งปิดกิจการลง ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ค้าปลีกสินค้าที่ระลึกตามย่านเหล่านี้พอสรุปได้ว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ผู้ประกอบธุรกิจขาดความรู้ด้านการตลาด ตลอดจนขาดการนำหลักการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจค้าปลีกมาใช้อย่างเหมาะสม ประกอบกับผู้ค้าปลีกสินค้าที่ระลึกส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากเป็นพิเศษ และมักจะละเลยนักท่องเที่ยวชาวไทย ทำให้เสียโอกาสสร้างรายได้ส่วนหนึ่งไป ซึ่งพาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่ (2552) ก็ได้แสดงข้อมูลให้เห็นว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเองก็มีค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าที่ระลึกอยู่ในระดับสูง ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงสัดส่วนค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวันของผู้เดินทางท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในจังหวัดเชียงใหม่ ปี 2552 จำแนกตามประเภทค่าใช้จ่าย

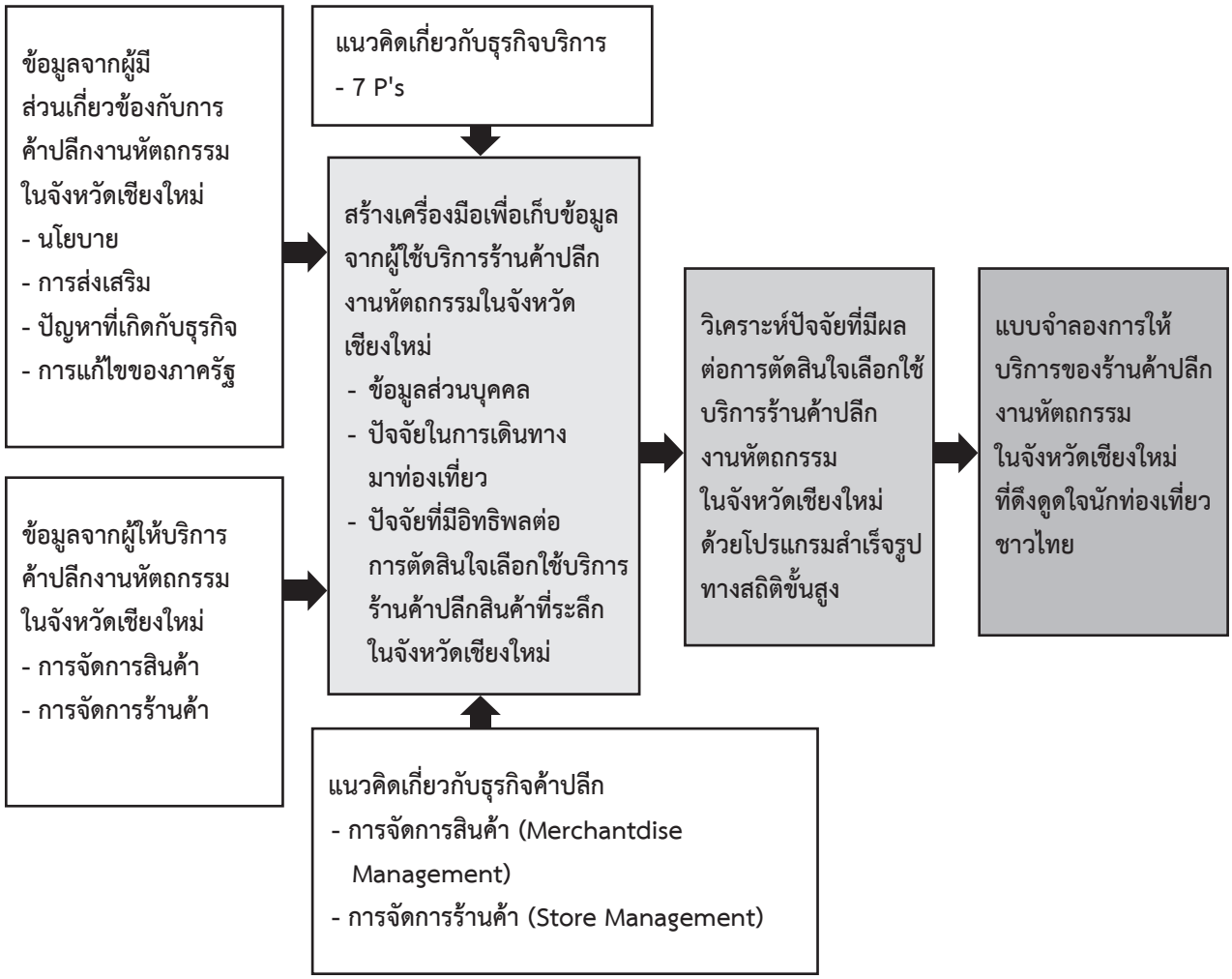
ประเภทค่าใช้จ่าย	ผู้เดินทางท่องเที่ยวชาวไทย				ผู้เดินทางท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ			
	นักทัศนาจร		นักท่องเที่ยว		นักทัศนาจร		นักท่องเที่ยว	
	ผ่านบริษัทนำเที่ยว	เดินทางเอง	ผ่านบริษัทนำเที่ยว	เดินทางเอง	ผ่านบริษัทนำเที่ยว	เดินทางเอง	ผ่านบริษัทนำเที่ยว	เดินทางเอง
ที่พัก	-	-	32.6	21.8	-	-	25	24.6
ซื้อสินค้า/ที่ระลึก	-	41.4	23.7	26.1	18.8	34.4	23.5	21.1
อาหาร/เครื่องดื่ม	-	18.4	19.5	17	19.8	21.7	17.2	19.7
พาหนะ	-	9.2	10.6	12.2	18.4	12.6	6.7	10.8
เพื่อความบันเทิง	-	14.1	5.6	11.7	8.7	10.4	14.3	11.7
ค่าบริการต่างๆ	-	10.4	4.2	5.4	14.3	13.9	7.5	4.2
ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	-	6.5	3.8	5.8	5.2	1.7	2.8	3.1
เสื้อผ้า/อุปกรณ์	-	-	-	-	14.9	5.3	3	4.8
รวม	-	100	100	100	100	100	100	100
เฉลี่ย/คน/วัน (บาท)	**-**	**2,061.07**	**2,699.76**	**2,215.93**	**1,683.33**	**2,155.90**	**4,851.02**	**3,079.48**

ที่มา: ดัดแปลงมาจาก พาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่ (2552) หน่วย: คน (ร้อยละ)

ขณะเดียวกัน ในช่วงหลายปีที่ผ่านมารัฐบาลก็พยายามส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนภายในประเทศ ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.2555-2559) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) หรือแม้แต่การประกาศให้มีช่วงวันหยุดติดต่อกันหลายวัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น ดังนั้นผู้ประกอบการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมจึงไม่ควรมองข้ามความสำคัญของนักท่องเที่ยวชาวไทย อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี ซึ่งมีผลต่อปริมาณการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี หากสามารถจูงใจนักท่องเที่ยวชาวไทยให้เพิ่มการใช้จ่ายเกี่ยวกับการซื้อสินค้าที่ระลึก นักท่องเที่ยวชาวไทยน่าจะเป็นกลุ่มลูกค้าที่มีความสำคัญต่อธุรกิจสินค้าที่ระลึก และร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในย่านธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึกจังหวัดเชียงใหม่ โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการบริการและธุรกิจบริการและแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจการค้าปลีกมาใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์

ข้อมูล เพื่อจัดทำรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทยให้เข้ามาใช้บริการมากยิ่งขึ้น โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาพฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกประเภทงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยี่ยมเยือนจังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาลักษณะ จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และปัญหาที่เกิดขึ้นในร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ตามแนวคิดเกี่ยวกับการบริการ และแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจการค้าปลีก

4. เพื่อจัดทำรูปแบบการจัดจำหน่ายสินค้าที่ระลึกของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทย ตามหลักการบริหารร้านค้าปลีก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีลักษณะเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่ผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สอดแทรกด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประเภทการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research Method) โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ตัวอย่างจากธุรกิจค้าปลีกสินค้าที่ระลึก 5 กลุ่มและตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทในการสนับสนุนธุรกิจสินค้าที่ระลึกด้วยการเลือกแบบเจาะจงมาเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในส่วนของการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 804 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการกำหนดโควตา จาก 12 เขตพื้นที่ ได้แก่ ย่านชุมชนบ้านวัวลาย ย่านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ถนนท่าแพ ย่านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกตลาดไนท์บาซาร์ ถนนช้างคลาน ย่านชุมชนวัดเกต ย่านถนนนิมมานเหมินทร์ ย่านถนนราชดำเนิน ย่านชุมชนบ้านถวาย ย่านหัตถกรรมสันกำแพง แหล่งท่องเที่ยวดอยสุเทพ-ปุย อำเภอแม่ริม ชุมชนเวียงกุมกาม และอำเภอจอมทอง ในช่วงเดือนกันยายน 2555 ถึง กุมภาพันธ์ 2556

ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกประมวล วิเคราะห์ และแยกแยะตามหลักแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจบริการ และการบริหารธุรกิจการค้าปลีก เพื่อสร้างแบบสอบถามสำหรับใช้เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว โดยแบบสอบถามนี้จะผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และนำไปทดลองเก็บข้อมูลจำนวน 45 ชุด แล้วจึงแก้ไขข้อบกพร่องก่อนนำไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายต่อไป

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อนำมาสร้างแบบสอบถามสำหรับใช้เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทย ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจค้าปลีกสินค้าที่ระลึก โดยเลือกจากธุรกิจค้าปลีกสินค้าที่ระลึก 5 กลุ่ม เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มกระดาษสา ประกอบด้วย ศูนย์หัตถกรรมกระดาษสาและร่ม และร้านไซเคิ่ลซอร์ส กลุ่มเซรามิก ประกอบด้วย บ้านศิลาดล และร้านเอสบี โพรดักท์ กลุ่มงานไม้แกะสลัก ประกอบด้วย ร้านสล่าแกะสลักล้านนา และร้านวีช๊อบ กลุ่มผ้าทอมือ ประกอบด้วยร้านสบเมย อาร์ต และร้านเฮือนฝ้ายด้ายงาม กลุ่มเครื่องเงิน ประกอบด้วย ร้านวัวลายศิลป์ ร้านวัวลายซูวีเนียร์ ร้านดำรงค์ศิลป์ และร้านเงินทองยนต์ เชียงใหม่ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกจากร้านค้าของผู้ประกอบธุรกิจสินค้าที่ระลึกที่เน้นมีตราสินค้า ผลิตสินค้าเอง มีการจัดแสดงสินค้า สินค้าผลิตด้วยมือเป็นหลัก มีการสาธิตกระบวนการผลิตและมีที่ตั้งร้านค้าอยู่ในย่านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกในเขตจังหวัดเชียงใหม่

2. ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทในการสนับสนุนธุรกิจสินค้าที่ระลึก ซึ่งมีทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักวิชาการ ประกอบด้วย นายทัศนัย บูรณุปกรณ์ นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัติ ศรีแก้ว ผู้อำนวยการวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดร.สุรพิชย์ พรหมสิทธิ์ ที่ปรึกษากระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา คุณยุวดี นิรัตน์ตระกูล ผู้อำนวยการกองวิจัยการตลาด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นายมานพ แซ่เจีย ประธานชมรมมัคคุเทศก์รักษ์ล้านนา รวมถึงเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลขุนคง และครูประนอม ทาแปง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์-ศิลปะผ้าทอ)

ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยี่ยมชมหรือซื้อสินค้าที่ระลึก โดยการหาจากจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยี่ยมชมหรือซื้อสินค้าที่ระลึกในย่านธุรกิจสินค้าที่ระลึกที่กำหนดไว้ในช่วงเดือนกันยายน 2555 ถึง กุมภาพันธ์ 2556 แต่เนื่องจากในงานวิจัยครั้งนี้ ได้นำเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบและแบบจำลองสมการโครงสร้างมาใช้งานร่วมด้วย ซึ่งโปรแกรมที่นำมาใช้งานมีข้อกำหนดว่า ควรมีขนาดของตัวอย่าง 10-20 เท่าของจำนวนตัวแปรเชิงสังเกตที่จะนำไปคำนวณโดยโปรแกรม (Hair, *et al.,* 2010 อ้างถึงใน ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555: 554-555) ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรสังเกตที่ต้องกำหนดไว้ในโปรแกรมจำนวน 40 ตัวแปร ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดตัวอย่างไว้ 804 ตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลพื้นที่ละ 67 ตัวอย่างจาก 12 เขตพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ประกอบการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยดำเนินการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Individual Interview) และใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งเนื้อหาของการสัมภาษณ์เป็นเรื่องของกระบวนการตัดสินใจบริหารจัดการด้านค้าปลีก (The retail management decision process) ประกอบด้วย การจัดการสินค้า (Merchandise management) และการจัดการร้านค้า (Store management) อันจะนำไปสู่การบริหารร้านค้าปลีกให้มีศักยภาพสูงต่อไป (Levy and Weitz, 2012)

2. การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Individual Interview) และการเข้าร่วมสัมมนา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เกี่ยวกับนโยบาย การส่งเสริม ปัญหาที่เกิดกับธุรกิจ การแก้ไขปัญหาของภาครัฐ ที่มีต่อร้านค้าปลีกงานหัตถกรรม

3. การรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยวชาวไทย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมตามย่านท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 เป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist) สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบ ประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา และที่อยู่

ตอนที่ 2 เป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist) เพื่อสำรวจข้อมูลด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาเยี่ยมเยือนจังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้

ตอนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scales) ใช้สำรวจข้อมูลด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดเชียงใหม่

การประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จะถูกนำมาจัดกลุ่มข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนของข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมด เรียบเรียงข้อมูลจัดลำดับตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา เมื่อวิเคราะห์และผนวกข้อมูลนั้นกับแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วสังเคราะห์ เพื่อหาปัจจัยทางการตลาดที่ส่งผลต่อธุรกิจในสภาพแวดล้อมการจัดการธุรกิจสินค้าที่ระลึก

2. ข้อมูลที่ได้จากการเก็บด้วยแบบสอบถามจะถูกนำมาตรวจสอบความถูกต้อง แล้วแปลงข้อมูลเป็นรหัสตัวเลขเพื่อบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติ เพื่อประมวลผลในรูปของสถิติเชิงพรรณนา ซึ่งได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA)

3. วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติขั้นสูง ประกอบการศึกษาหาความสัมพันธ์ของตัวแปรภายในโครงสร้าง เพื่อนำมาจัดกลุ่มตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ร่วมกับการหมุนแกนองค์ประกอบแบบ Varimax เพื่อสกัดแยกตัวแปรที่มีความสัมพันธ์น้อย หรือไม่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มออก

4. วิเคราะห์องค์ประกอบร่วม (Common Factor Analysis: CFA) แบบการหาองค์ประกอบมุขสำคัญ (Principle Axis Factoring: PAF) เพื่อสร้างแบบจำลอง และจัดทำรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทย

ผลการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถมองเห็นปัญหาได้หลายด้าน และพบว่าแม้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยจะเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ประกอบการค้าปลีกงานหัตถกรรมหลายรายกลับต้องปิดกิจการลงเนื่องจากไม่สามารถขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ทำให้ขาดสภาพคล่องทางการเงินในการดำเนินธุรกิจ อันมีสาเหตุที่หลากหลาย เช่น การมุ่งเน้นแต่นักท่องเที่ยวต่างชาติ การขาดความสามารถในการแข่งขัน การขาดความรู้ด้านการตลาด เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 804 ราย พบว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว เป็นเพศหญิง อายุ 22-30 ปี เป็นผู้มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี ประกอบธุรกิจส่วนตัว มีรายได้ต่ำกว่า 12,000 บาท มีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคเหนือ และอยู่ร่วมกับครอบครัว ญาติ หรือผู้อื่น

ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วัตถุประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นการเดินทางมาเพื่อพักผ่อน โดยนำรถยนต์มาเอง มีค่าใช้จ่ายท่องเที่ยวอยู่ในช่วง 5,000-9,999 บาท ความเห็นเกี่ยวกับสินค้าหัตถกรรมที่เหมาะจะเป็นของที่ระลึกของจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เห็นว่าควรเป็นสินค้าประเภทผ้าทอมือ และได้ตั้งงบประมาณสำหรับค่าของที่ระลึก ไว้ในช่วง 2,000-4,999 บาท

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ตามแนวคิดด้านธุรกิจบริการและการบริหารร้านค้าปลีก โดยแบ่งปัจจัยเหล่านี้ออกเป็น 10 ด้านด้วยกัน โดยกำหนดคะแนนเฉลี่ย 1.00 มีผลต่อการเลือกใช้บริการน้อยที่สุด และคะแนนเฉลี่ย 5.00 มีผลต่อการเลือกใช้บริการมากที่สุด ซึ่งผลปรากฏว่าต่างก็อยู่ในระดับที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการมาก ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1. ทำเลที่ตั้ง	3.92	0.73
2. บรรยากาศและการตกแต่งภายนอก	3.95	0.70
3. บรรยากาศและการตกแต่งภายใน	3.90	0.70
4. การจัดวางสินค้า	3.91	0.71
5. การบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาและคุณค่าของสินค้าที่ระลึก	3.70	0.77
6. ด้านผลิตภัณฑ์	3.92	0.68
7. ด้านราคา	3.84	0.75
8. ด้านการส่งเสริมการขาย	3.72	0.85
9. ด้านตราสินค้า	3.76	0.78
10. ด้านพนักงานผู้ให้บริการ	3.88	0.72

3. การสร้างแบบจำลองรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทยโดยวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ หาความสัมพันธ์ของตัวแปรภายในโครงสร้าง จากปัจจัยทั้ง 10 ด้าน ซึ่งแบ่งเป็นองค์ประกอบย่อยอีก 40 องค์ประกอบดังนี้

ด้านทำเลที่ตั้ง ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1. การตั้งอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว 2. การตั้งอยู่ในทำเลที่มีความสะดวกในการเดินทาง 3. การอยู่ในย่านขายสินค้าที่ระลึกประเภทเดียวกัน 4. การอยู่ในย่านขายสินค้าที่ระลึกที่มีความหลากหลาย

ด้านบรรยากาศและการตกแต่งภายนอก ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1. การออกแบบภายนอกที่หรูหรา สวยงาม ดึงดูดสายตา 2. การออกแบบภายนอกที่สื่อถึงเอกลักษณ์ล้านนา 3. มีจุดสังเกตที่เด่นชัด เช่น ป้ายหน้าร้าน 4. มีการจัดแสดงสินค้าที่น่าสนใจ บริเวณตู้โชว์หน้าร้านค้า

ด้านบรรยากาศและการตกแต่งภายใน ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1. การออกแบบตกแต่งภายในที่สื่อถึงเอกลักษณ์ล้านนา 2. มีความสะดวกสบายในการเลือกชมสินค้า ทางเดินไม่คับแคบ 3. มีการจัดแสงสว่างที่เหมาะสมภายในร้าน ทำให้เห็นสภาพที่แท้จริงของสินค้า 4. การสร้างบรรยากาศภายในร้านด้วยสื่อประเภทต่างๆ เช่น รูปภาพ เสียงดนตรี เป็นต้น

ด้านการจัดวางสินค้า ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1. จัดวางแยกหมวดหมู่อย่างเหมาะสมเป็นระเบียบเรียบร้อย 2. สามารถสัมผัสสินค้า หรือเห็นพิจารณาได้อย่างชัดเจน 3. มีการจัดวางที่แสดงให้เห็นลักษณะการนำสินค้าไปใช้งาน 4. การจัดวางเป็นสินค้าที่เกี่ยวเนื่องกันไว้เป็นชุด

ด้านการบอกเล่าเรื่องราวและคุณค่าของสินค้าที่ระลึก ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ 1. การจัดตกแต่งสถานที่ด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตสินค้า หรือตัวสินค้า 2. การจัดแสดงโดยใช้แสง สี เสียง วีดิทัศน์ รูปภาพ หรือป้ายบอกรายละเอียด 3. โดยพนักงานเป็นผู้สาธิต หรือเล่าเรื่อง

ด้านผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ 1. เป็นสินค้าที่มีความร่วมสมัย นำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน 2. เป็นงานฝีมือของชาวเชียงใหม่ที่สื่อถึงเอกลักษณ์ล้านนา 3. เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในท้องถิ่น หรือใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น 4. มีลวดลายสีสันที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสินค้า 5. บรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับภาพลักษณ์ของสินค้า

ด้านการส่งเสริมการขาย ประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ 1. การจัดหาสินค้าที่ผลิตขึ้นพิเศษที่มีจำนวนจำกัดมาจำหน่าย 2. การเป็นสมาชิกเพื่อรับสิทธิพิเศษต่างๆ 3. สินค้าที่จำหน่ายเป็นชุดในราคาที่คุ้มค่ากว่าการซื้อแยกชิ้น 4. การรับประกันคุณภาพสินค้า 5. มีส่วนลดตามมูลค่าหรือจำนวนสินค้า

ด้านราคา ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1. มีป้ายแสดงราคาที่ชัดเจน 2. ราคาที่คุ้มค่ากว่าการซื้อจากแหล่งจำหน่ายอื่นๆ นอกพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ 3. สามารถชำระค่าสินค้าด้วยบัตรเครดิต 4. สามารถต่อรองราคาได้

ด้านตราสินค้า ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ 1. การมีตราสินค้าเป็นของตนเองและใช้กับสินค้าทุกชิ้นที่วางจำหน่ายภายในร้าน 2. ตราสินค้าที่มีลักษณะสื่อถึงความเป็นล้านนา 3. ตราสินค้าเป็นที่รู้จัก

ด้านพนักงานผู้ให้บริการ ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1. มีความรู้เกี่ยวกับสินค้าทั้งด้านคุณค่า และเรื่องราวความเป็นมา 2. ใช้ภาษาท้องถิ่นสื่อสารกับลูกค้า 3. เครื่องแต่งกายดูดี เข้ากับรูปแบบการตกแต่งร้าน 4. กระตือรือร้นที่จะอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าด้วยความเต็มใจ

ก่อนนำองค์ประกอบย่อย ทั้ง 40 องค์ประกอบไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ผู้วิจัยได้นำมาทดสอบหาค่าความเหมาะสมของกลุ่มตัวอย่าง (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: KMO) พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.953 มากกว่าที่โปรแกรมกำหนดไว้ว่า ต้องมากกว่า 0.5 ซึ่งหมายความว่า ข้อมูลที่จะนำมาสร้างแบบจำลองดังกล่าวมีความเหมาะสมที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA)

ในขณะที่การทดสอบแบบ Bartlett's Test of Sphericity ก็แสดงค่า Significant เท่ากับ 0.000 จึงสามารถสรุปได้ว่า การทดสอบความเหมาะสมขององค์ประกอบย่อยทั้ง 40 องค์ประกอบนั้น มีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจได้ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงค่า KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0.953
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	17,684.866
	df	780
	Sig.	0.000

* มีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจเพื่อพิสูจน์ความสัมพันธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกการใช้การหมุนแกนหาความสัมพันธ์ด้วยวิธี Orthogonal แบบ Varimax โดยหมุนแกนไปในลักษณะที่ปัจจัยต่างๆ ยังคงทำมุมฉากกัน ดังนั้นปัจจัยแต่ละตัวต่างเป็นอิสระต่อกันซึ่งในตารางที่ 4 ได้แสดงค่า Total Variance Explained และในช่อง Initial Eigen Values แสดงความแปรปรวนทั้งหมดในตัวแปรเดิม ซึ่งจะไม่พิจารณา Factor ที่มีค่า Eigen Values น้อยกว่า 1.00 พบว่า มีกลุ่มปัจจัย (Factors) หรือองค์ประกอบ (Component) อยู่ 7 กลุ่ม มีค่า Eigen Values สูงกว่า 1.00

ดังนั้น ในการสร้างแบบจำลอง จึงจัดกลุ่มตัวแปรปัจจัยต่างๆ จัดเข้าเป็นกลุ่มปัจจัยเดียวกันได้ทั้งหมด 7 กลุ่ม ในช่อง Cumulative แสดงให้ทราบว่า กลุ่มปัจจัยทั้ง 7 กลุ่ม สามารถอธิบายค่าความแปรปรวนได้ร้อยละ 60.005 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

ตารางที่ 4 แสดงค่า Total Variance Explained: Method for Extraction (Principal Axis Factoring)

Component	Initial EigenValues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	15.345	38.362	38.362	14.882	37.206	37.206	4.401	11.002	11.002
2	2.029	5.072	43.435	1.584	3.961	41.167	4.046	10.115	21.117
3	1.852	4.629	48.064	1.374	3.434	44.601	3.459	8.647	29.764
4	1.334	3.334	51.398	0.907	2.269	46.870	2.899	7.248	37.012
5	1.302	3.255	54.653	0.832	2.080	48.949	2.367	5.917	42.930
6	1.134	2.835	57.488	0.706	1.765	50.715	2.030	5.075	48.004
7	1.007	2.517	60.005	0.553	1.382	52.097	1.637	4.092	52.097

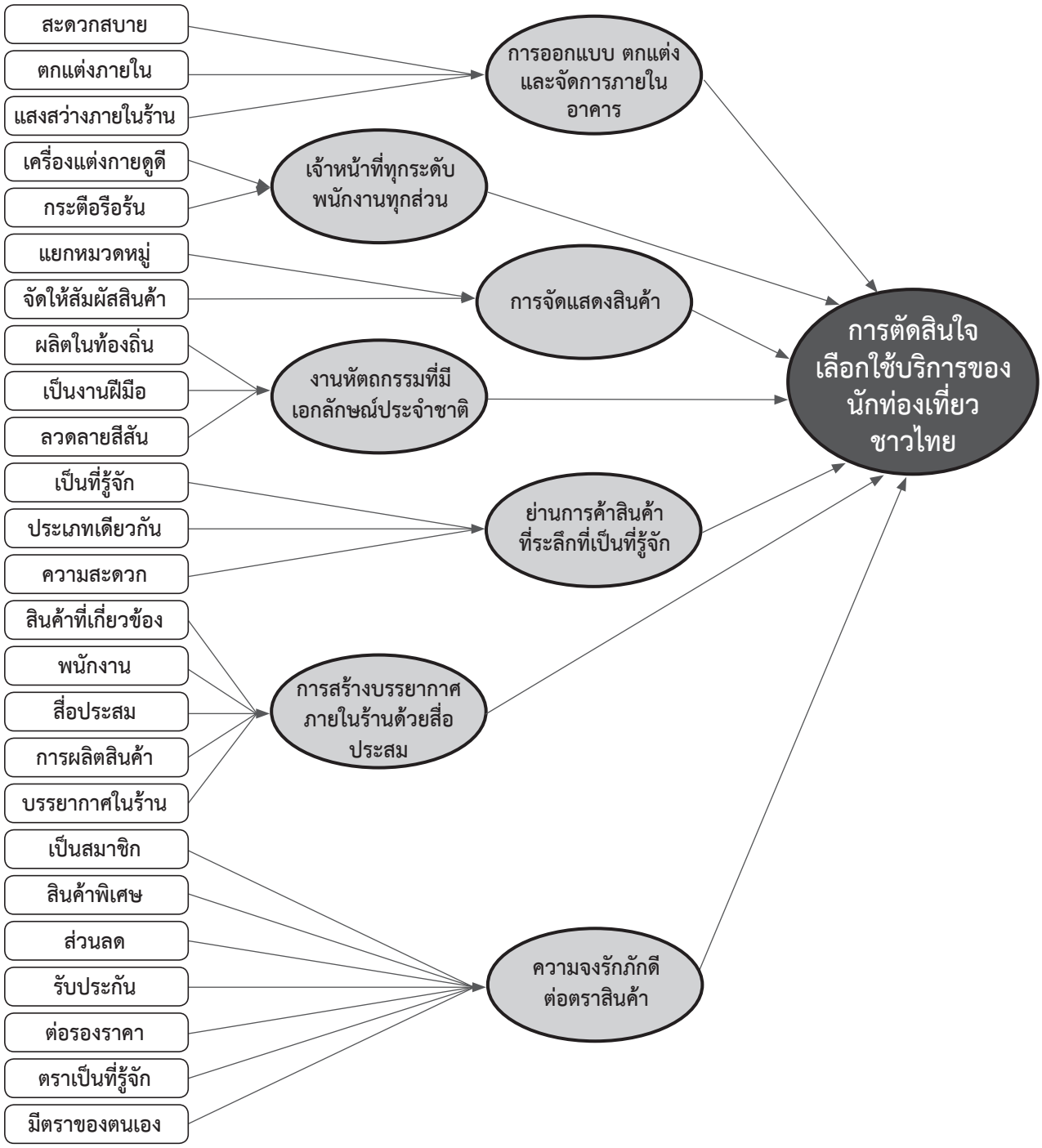
ในการทดสอบหาความสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้กำหนดให้โปรแกรมแสดงค่าน้ำหนักองค์ประกอบของแต่ละกลุ่มปัจจัยภายหลังการหมุนแกน โดยให้แสดงเฉพาะปัจจัยที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากกว่า 0.50 ขึ้นไป ซึ่งหมายถึง ปัจจัยดังกล่าวต้องมีความสัมพันธ์กับกลุ่มปัจจัยไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 จึงจะถูกนำมารวมไว้ในกลุ่มปัจจัยได้ ดังแสดงในตารางที่ 5

ในลำดับต่อมา กลุ่มปัจจัยที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ จะถูกนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) โดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของแบบจำลอง (Component Fit Measure) ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับที่สอง (Second-Order Confirmatory Factor Analysis) และใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบแบบจำลองเชิงยืนยันแบบหลายชั้น (Higher-Order Factor Model) เนื่องจากแบบจำลองที่สร้างขึ้นในครั้งนี้ มีปัจจัยแฝงมากกว่า 1 ปัจจัย ซึ่งต้องวิเคราะห์ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มปัจจัยและวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อย

ตารางที่ 5 ตารางแสดงกลุ่มปัจจัย โดยให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ

ปัจจัย	กลุ่มปัจจัยที่						
	1	2	3	4	5	6	7
เป็นสมาชิก	0.711						
ส่วนลด	0.590						
สินค้าพิเศษ	0.569						
ต่อรองราคา	0.567						
ตราเป็นที่รู้จัก	0.547						
รับประกัน	0.537						
มีตราของตนเอง	0.504						
สื่อประสม		0.707					
การผลิตสินค้า		0.576					
พนักงาน		0.565					
บรรยากาศภายในร้าน		0.550					
สินค้าที่เกี่ยวข้อง		0.528					
ความสะดวก			0.686				
เป็นที่รู้จัก			0.675				
ประเภทเดียวกัน			0.562				
ผลิตในท้องถิ่น				0.676			
เป็นงานฝีมือ				0.658			
ลวดลายสีสัน				0.591			
สัมผัสสินค้า					0.601		
แยกหมวดหมู่					0.594		
เครื่องแต่งกายดูดี						0.626	
กระตือรือร้น						0.545	
สะดวกสบาย							0.597
ตกแต่งภายใน							0.522
แสงสว่างภายในร้าน							0.511

เมื่อปรับค่า Modification Indices และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่าความคลาดเคลื่อนของแต่ละตัวแปรในกลุ่มปัจจัยแฝงจนมีค่าความสัมพันธ์ที่ยอมรับได้แล้ว แบบจำลองทางการตลาด และรูปแบบการจัดจำหน่ายของร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเป็นดังที่แสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงกลุ่มปัจจัยต่างๆ ในแบบจำลอง

ในแบบจำลองข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดชื่อเรียกว่า BARNMOD โดยมาจากตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของชื่อกลุ่มปัจจัย (Factor) ทั้ง 7 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มปัจจัยที่ 1 **Brand loyalty** หมายถึง การสร้างความจงรักภักดีต่อตราสินค้า ด้วยการส่งเสริมการขายในรูปแบบต่างๆ สำหรับผู้เป็นสมาชิกของร้าน การรับประกันสินค้า เป็นต้น

กลุ่มปัจจัยที่ 2 **Atmosphere Multimedia creation** หมายถึง การนำเอาสื่อประสมต่างๆ มาสร้างบรรยากาศภายในร้าน เช่น การใช้สื่อต่างๆ แสดงขั้นตอนการผลิตสินค้า หรือการใช้พนักงานที่แต่งกายเข้ากับบรรยากาศร้านเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา เป็นต้น

กลุ่มปัจจัยที่ 3 **Ribbon** หมายถึง ย่านการค้าสินค้าหัตถกรรมที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว เช่น บ่อสร้าง วัวลาย เป็นต้น

กลุ่มปัจจัยที่ 4 **National local handicrafts** หมายถึง งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ประจำชาติโดยมีลวดลาย สีสัน ลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติไทย

กลุ่มปัจจัยที่ 5 **Merchandise display** หมายถึง การจัดแสดงสินค้าที่นอกจากจะสร้างความตื่นตาตื่นใจแล้ว ยังต้องทำให้ลูกค้าสามารถ ชม พิจารณา หรือสัมผัสสินค้าได้อย่างเหมาะสม

กลุ่มปัจจัยที่ 6 **Officer and personal** หมายถึง เจ้าหน้าที่ทุกระดับ พนักงานทุกส่วน ทุกหน้าที่ ต้องมีความกระตือรือร้นที่จะให้บริการแก่ลูกค้า พร้อมทั้งต้องมีบทบาทในการส่งเสริมบรรยากาศภายในร้าน เช่น การพูด การแต่งกาย เป็นต้น

กลุ่มปัจจัยที่ 7 **Designof Interior** หมายถึง การออกแบบ ตกแต่งและจัดการด้านสถานที่ภายในอาคาร ที่นอกจากจะมีความสวยงามแล้ว จะต้องคำนึงถึงการสร้างบรรยากาศที่เข้ากันแล้ว และการอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการภายในร้านค้าด้วย

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า องค์ประกอบด้านการสร้างความจงรักภักดีต่อตราสินค้า (Brand loyalty) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องผลการวิจัยของ Stephen and Danielle (2013: 7) ในหัวข้อเรื่อง Store Sense, Reclaiming the four walls with sensory engagement ซึ่งกล่าวว่า ตราสินค้าเป็นสิ่งที่ทำให้ลูกค้าเกิดความรู้สึก การรับรู้ และมีการตอบสนองต่อการถูกเร้า โดยตราสินค้าที่ตนรู้จัก หรือคุ้นเคย ดังนั้นร้านค้าปลีกที่มีตราสินค้าเป็นของตนเองจึงมักจะเป็นร้านค้าปลีกที่มีศักยภาพสูง เน้นชื่อเสียงของร้านในเรื่องความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นพิเศษ ทั้งยังจัดให้มีการบริการระดับสูงสำหรับกลุ่มลูกค้าของตนที่มีลักษณะเฉพาะ (Levy and Weitz, 2012: 42-44)

องค์ประกอบด้านการสร้างบรรยากาศภายในร้านด้วยสื่อประสม (Atmosphere Multimedia creation) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องกับ Holly, Bastow-Shoop, Dale, Zetocha and Gregory (1991: 40-41) เรื่อง Visual Merchandising A Guide for Small Retailers ซึ่งกล่าวว่า เมื่อลูกค้าเดินเข้ามาภายในร้านค้า สื่อต่างๆ ภายในร้าน จะสร้างการรับรู้แก่ลูกค้า เช่น ที่มาของผลิตภัณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการผลิต การนำไปใช้งาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นบรรยากาศภายในร้านค้าที่ทำให้ลูกค้าเกิดการรับรู้ทั้งตำแหน่งทางการตลาด คุณภาพ และความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่น (Baker, Grewal and Parasuraman, 1994) แล้วจึงเกิดความต้องการซื้อสินค้าในที่สุด (Kotler, 1974: 42-49)

องค์ประกอบด้านย่านการค้าสินค้าที่ระลึกที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว (Ribbon) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ปณิศา มีจินดา ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และณักษ์ กุลิสร์ (2551) เรื่อง โครงการความจงรักภักดีของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติต่อแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดภูเก็ต เนื่องจากย่านในจังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านสินค้าที่ระลึกที่วางจำหน่าย ทำเลที่ตั้ง ประเภทของธุรกิจ และลักษณะการจัดร้านทั้งภายในและภายนอก จึงทำให้เข้าใจได้ว่า ลักษณะของย่านที่แตกต่างกันย่อมส่งผลให้แต่ละย่านมีความดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมเยือน ตลอดจนการเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกมีความต่างกัน (Cohen, 2000)

องค์ประกอบด้านงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ประจำชาติ (National local handicrafts) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณุมาศ มาอุ่น (2553: 11) เรื่อง การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งกล่าวว่า สินค้าที่ระลึกประเภทงานหัตถกรรม เป็นสิ่งแสดงถึงภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งต่างก็มีเอกลักษณ์เฉพาะ และคุณค่าในตัวเอง นักท่องเที่ยวจึงมักนิยมซื้อสินค้าที่ระลึกเหล่านี้กลับไปด้วย เพื่อจะได้ระลึกถึงการมาเยี่ยมเยือนสถานที่ต่างๆ ในภายหลัง (Cohen, 2000: 11-12)

องค์ประกอบด้านการจัดแสดงสินค้า (Merchandise display) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ภาวิณี กาญจนาภา (2554: 53-54) เรื่อง การบริหารส่วนประสมการค้าปลีก และการจัดการเชิงกลยุทธ์การตลาดของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม ซึ่งกล่าวว่า ร้านค้าที่ดีต้องมีการจัดบรรยากาศร้านค้าให้เชิญชวนลูกค้าเข้าร้าน และการจัดแสดงสินค้า ก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับผู้จัดการร้านค้าปลีกที่จะต้องเอาใจใส่ (Kotler, 2003: 700)

องค์ประกอบด้านเจ้าหน้าที่ทุกระดับ พนักงานทุกส่วน (Officer and personal) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องกับที่ เลิศพร ภาระสกุล (2556: 490) ได้กล่าวว่า การบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นการบริการที่มีข้อผูกมัดสูง และการบริการก็ขึ้นอยู่กับเฉพาะบุคคล ต้องมีการฝึกฝน แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน จึงจะทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ลูกค้าแต่ละรายได้ ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างความแตกต่างด้วยตัวผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์ถูกลอกเลียนแบบได้ง่าย ร้านค้าต่างๆ จึงมีผลิตภัณฑ์ที่เหมือน หรือคล้ายกันมาวางจำหน่ายเสมอ ดังนั้นร้านค้าปลีกจึงต้องสร้างความแตกต่างด้วยบริการของพนักงาน (Kotler, 2003: 573-574) ซึ่งหากร้านค้าปลีกสามารถออกแบบให้พนักงานสามารถให้การบริการได้สูงกว่าความคาดหวังของลูกค้าแต่ละราย ก็จะทำให้เกิดความพึงพอใจ และมีผลต่อการตัดสินใจซื้อในที่สุด (Lovelock and Wright, 2003: 83)

องค์ประกอบด้านการออกแบบ ตกแต่งและจัดการภายในอาคาร (Design of Interior) มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของผู้บริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกยูร ใยบัวกลิ่น (2553: 111-122) เรื่อง ผลกระทบของการขยายตัวร้านค้าปลีกสมัยใหม่ที่มีผลต่อการดำเนินงานของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม (โชห่วย): ความคิดเห็นของผู้ประกอบการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม ซึ่งกล่าวว่า การออกแบบ ตกแต่งและจัดการภายในอาคาร นอกจากจะสามารถเรียกร้องความสนใจ โน้มน้าวให้เข้าชมสินค้าภายในร้าน ยังช่วยยืดเวลาที่ลูกค้าอยู่ในร้าน ตลอดจนเพิ่มจำนวนสินค้าที่ลูกค้าซื้อในแต่ละครั้ง และผลที่ได้ในระยะยาวคือการจงรักภักดีของลูกค้า และความถี่ในการกลับมาเยือน (Levy and Weitz, 2012: 110-125)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

แม้ว่าแบบจำลองนี้จะเหมาะสมสำหรับธุรกิจที่ตั้งอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวก็ตาม แต่บางธุรกิจอาจมีงบประมาณที่จำกัด ดังนั้นการนำไปประกอบการวางกลยุทธ์อาจพิจารณาจัดสรรงบประมาณการลงทุนไล่เรียงไปตามลำดับความสำคัญของกลุ่มปัจจัย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ พบว่ากลุ่มปัจจัยด้านการจัดแสดงสินค้า (Merchandise display) มีค่าสถิติแสดงความสำคัญขององค์ประกอบ (Factor Loading) เท่ากับ 0.924 และสามารถอธิบายค่าความผันแปรร่วมกันได้ ร้อยละ 85.38 จึงเป็นกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านค้าปลีกงานหัตถกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยสูงสุด ดังนั้น ควรจะกำหนดสัดส่วนงบประมาณสำหรับปรับปรุงกลุ่มปัจจัยด้านดังกล่าวไว้มากที่สุด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

• งานวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษากลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป อาจจะเลือกนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นเพื่อศึกษาลักษณะการซื้อสินค้าที่ระลึกประเภทงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่

• ในการวิจัยครั้งต่อไป อาจจะมุ่งเน้นความสนใจไปที่สินค้าที่ระลึกประเภทใดประเภทหนึ่งเท่านั้น เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาศักยภาพสินค้าที่ระลึกชนิดนั้นให้โดดเด่นหรือศึกษาปัญหาเฉพาะผลิตภัณฑ์ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

• งานวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาร้านค้าปลีกงานหัตถกรรม ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในการศึกษาครั้งต่อไปอาจจะศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการเพิ่มศักยภาพร้านค้าปลีกเหล่านี้ เพื่อการส่งออกสินค้าที่ระลึก และสินค้าที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้พบว่าร้านค้าปลีกส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถในการจัดการด้านต่างๆ เช่น แหล่งเงินทุน แหล่งผลิตสินค้า แหล่งรับซื้อสินค้า เป็นต้น ดังนั้นหากมีการวิจัยในเรื่องดังกล่าว ก็น่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาสินค้าเหล่านี้ให้มีศักยภาพในการนำรายได้เข้าสู่ประเทศมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. 2553. **สถิตินักท่องเที่ยวรายจังหวัด**. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://tourism.go.th. (19 มกราคม 2554).

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2554. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.2555-2559)**. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

เกยูร ใยบัวกลิ่น. 2553. ผลกระทบของการขยายตัวร้านค้าปลีกสมัยใหม่ที่มีผลต่อการดำเนินงานของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม (โชห่วย): ความคิดเห็นของผู้ประกอบการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม. **วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.** ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-สิงหาคม 2553: 101-113.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณุมาศ มาอุ่น. 2553. การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย. **วารสารเทคโนโลยีภาคใต้.** ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2553: 1-16.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2555. **การวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญบิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.

ปณิศา มีจินดา ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และณักษ์ กุลิสร์. 2551. **โครงการความจงรักภักดีของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติต่อแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดภูเก็ต: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ (Destination Loyalty of Domestic and International Tourists toward Chiang Mai/Phuket)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาวิณี กาญจนาภา. 2554. การบริหารส่วนประสมการค้าปลีก และการจัดการเชิงกลยุทธ์การตลาดของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม. **วารสารบริหารธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. ปีที่ 24 ฉบับที่ 132 ตุลาคม-ธันวาคม 2554: 37-57.

พาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่. 2552. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: www.moc.go.th/opscenter/cm/. (17 กุมภาพันธ์ 2554).

ราณี อิสิชัยกุล และคณะ. 2545. **การจัดการธุรกิจในแหล่งท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เลิศพร ภาระสกุล. 2556. **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่. 2553. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: www.chiangmaitourism.org. (21 มกราคม 2554).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Baker, J., Grewal, D. and Parasuraman, A. 1994. The influence of store environment on quality inference and store image. **Journal of Academy of Marketing Science.** 22: 328-339.

Cohen, E. 2000. Souvenir. In J. Jafari (Ed.). **Encyclopedia of tourism**. London. Routledge: 547-548

Holly, E., Bastow-Shoop., Dale, F., Zetocha and Gregory P. 1991. **Visual Merchandising: A Guide for Small Retailers**. North Central Regional Center for Rural Development. Iowa State University of Science and Technology.

Kolter, P. 1974. Atmospherics as a marketing tool. **Journal of Retailing.** 49 (4): 48-64.

_____. 2003. **Marketing Management**. 11th ed. Singapore: Prentice-Hall.

Levy, M. and Weitz, B.A. 2012. **Retailing Management.** 8th ed. New York: McGraw-Hill/Irwin. 110-125.

Lovelock, C. and Wright, L. 2003. **Services: marketing and management**. Sao Paulo: Saraiva. 83.

Stephen, O. and Danielle, B. 2013. **Store Sense, Reclaiming the four walls with sensory engagement.** The Retail Acumen series. Deakin University Australia. 7.

ความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืช และคุณภาพน้ำในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

DIVERSITY OF PHYTOPLANKTON AND WATER QUALITY IN MAE NGAT DAM, MAE TAENG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

จิรวัฒน์ กนกพันจิรวัฒน์

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

ความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชและคุณภาพน้ำ ในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

DIVERSITY OF PHYTOPLANKTON AND WATER QUALITY IN MAE NGAT DAM, MAE TAENG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

จิรวัฒน์ กนกพันจิรวัฒน์
สาขาวิชาเทคโนโลยีชีวภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชและคุณภาพน้ำทางด้านกายภาพและเคมี ในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้ระยะเวลาการเก็บตัวอย่างน้ำ 3 ครั้ง ใน 1 ปี ได้แก่ เดือนมิถุนายน เดือนกันยายน ปี พ.ศ.2557 และเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2558 โดยศึกษาคุณภาพน้ำทางด้านกายภาพ เคมี และแพลงก์ตอนพืช ตามระดับความลึก คือ ระดับผิวน้ำ และลึกลงไปตามระดับ 5, 10, 15, 20, 25, 30 และ 35 เมตร พบความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชทั้งหมด 5 ดิวิชั่น 54 สปีชีส์ แพลงก์ตอนพืชชนิดเด่น คือ *Spondylosium* sp.1, *Staurastrum smithii* Teiling, *Tetraedran incus* (Teiling) G.M. Smith, *Staurastrum* sp.1 และ *Oocystis* sp.1

คุณภาพน้ำทางด้านกายภาพและเคมี พบว่า ความลึกของน้ำในแต่ละระดับมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของแพลงก์ตอนพืช เนื่องจากมีปัจจัยทางกายภาพและเคมีแตกต่างกันในแต่ละช่วงฤดู จากการใช้ AARL-Physical and Chemical Score มาประเมินคุณภาพน้ำ พบว่า น้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลจัดอยู่ในระดับคุณภาพน้ำปานกลาง

คำสำคัญ: ความหลากหลาย แพลงก์ตอนพืช คุณภาพน้ำ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล

ABSTRACT

The study on diversity of phytoplankton and water quality as the physical and chemical properties in Mae Nage Somboonchol Dam, Mae Taeng District, Chiang Mai Province were investigated 3 times a year, on June and September 2014 and February 2015, At deepest points reservoirs, the samples were taken every 5 meter in depth as 0, 5, 10, 15, 20, 25, 30 and 35 maters under the surface. All phytoplankton sample were classified in to 5 Division, 54 species were The dominant species were *Spondylosium* sp.1, *Staurastrum smithii* Teiling, *Tetraedran incus* (Teiling) G.M. Smith, *Staurastrum* sp.1 and *Oocystis* sp.1

The water quality parameter studied were shown that the depth of reservoir were impact to the changes of phytoplankton distributions due to the differences of physical and chemical. The using AARL - Physical and Chemical Score to assess the water quality was classified to Mesotrophic - eutrophic status. However, the overall water quality were classified to the mesotrophic status.

Keywords: Diversity, Phytoplankton, Water Quality, Mae Ngat Dam

บทนำ

เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล เป็นเขื่อนที่สร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นเขื่อนดินสร้างปิดกั้นลำน้ำแม่งัดที่บ้านใหม่ ตำบลช่อแล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ สูง 59 เมตร ยาว 1,950 เมตร อ่างเก็บน้ำมีพื้นที่ 16 ตารางกิโลเมตร สามารถเก็บกักน้ำได้สูงสุด 26.5 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นเขื่อนที่สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนทั้งใกล้และไกลบริเวณเป็นอย่างมาก เช่น ด้านการชลประทาน สามารถส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกในเขตโครงการได้ประมาณ 30,000 ไร่ และช่วยส่งน้ำสนับสนุนพื้นที่เพาะปลูกของฝายสินธุกิจปรีชา (ฝายแฝก) จังหวัดเชียงใหม่ โครงการแม่ปิงเก่า จังหวัดลำพูน และพื้นที่เพาะปลูกโดยฝายของราษฎรอีกด้วย รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 188,000 ไร่ ด้านการประมง เป็นแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่ เป็นแหล่งผลิตสัตว์น้ำที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ทางด้านการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เขื่อนแม่งัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นน้ำที่เก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ยังจะให้ประโยชน์ในด้านพลังงานไฟฟ้า ซึ่งเขื่อนสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ประมาณ 24.50 ล้านกิโลวัตต์ อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภค แต่ต้องผ่านกระบวนการบำบัดก่อนนำมาใช้

จากความสำคัญ ประโยชน์ และลักษณะของแหล่งน้ำดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาคุณภาพน้ำในบริเวณเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล โดยศึกษาการกระจายตัวของแพลงก์ตอนพืชซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่จัดเป็นผู้ผลิตในห่วงโซ่อาหารในระบบนิเวศแหล่งน้ำ และสามารถใช้เป็นดัชนีบ่งชี้คุณภาพน้ำอีกด้วย ข้อดีของการให้แพลงก์ตอนพืชเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพน้ำ คือ สะดวก ไม่ต้องใช้เครื่องมือและสารเคมีราคาแพง สามารถทราบผลได้ทันที สามารถตรวจสอบสภาวะแวดล้อมก่อนวันศึกษา ซึ่งกระบวนการทางเคมีทำไม่ได้ แต่ยังมีข้อเสียคือ ผู้ศึกษาต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เพราะในบางกรณีอาจต้องทำการศึกษาถึงระดับชนิด โดยมีหลักการง่ายๆ ว่าในแหล่งน้ำปกติที่น้ำมีคุณภาพน้ำที่ค่อนข้างไม่ดี จัดอยู่ในช่วงสารอาหารสูง จะพบจำนวนชนิดของแพลงก์ตอนพืชน้อย แต่พบในปริมาณปานกลาง ส่วนในน้ำที่มีคุณภาพดี จัดอยู่ในช่วงสารอาหารน้อย จะพบชนิดของแพลงก์ตอนพืชน้อยกว่า และปริมาณในแต่ละชนิดไม่มาก

ดังนั้นคุณภาพน้ำในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำ รวมถึงการกระจายตัวของแพลงก์ตอนพืชที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพน้ำทางด้านกายภาพและเคมี โดยศึกษาตามระดับความลึกของแหล่งน้ำ ซึ่งข้อมูลที่ได้สามารถจะบ่งชี้คุณภาพน้ำตามระดับความลึกของแหล่งน้ำได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ เพื่อทราบถึงสถานภาพของแหล่งน้ำในปัจจุบัน ปัญหาหรือแนวโน้มของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้ว จะนำไปสู่การสร้างแนวทางปฏิบัติในการวางแผนจัดการคุณภาพน้ำ การแก้ไขและป้องกันผลกระทบที่เกิดจากมลพิษแหล่งน้ำได้ทันท่วงทีก่อนที่แหล่งน้ำนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปหรือก่อให้เกิดอันตรายแก่ประชาชนที่นำไปใช้ประโยชน์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชตามระดับความลึกในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาคุณภาพน้ำบางประการที่มีผลต่อการกระจายของแพลงก์ตอนพืชในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการวิจัย

1. เลือกแหล่งสำรวจและเก็บตัวอย่าง

1.1 การเลือกจุดเก็บตัวอย่าง

สำรวจสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำ เช่น ทางน้ำเข้า ทางน้ำออก บริเวณที่กำหนดเป็นจุดเก็บตัวอย่างของแหล่งน้ำที่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมรอบๆ อ่างเก็บน้ำ

1.2 การเก็บตัวอย่างน้ำ

จากจุดเก็บตัวอย่างในแหล่งน้ำที่กำหนด ทำการเก็บตัวอย่างบริเวณผิวน้ำ และที่ระดับความลึกทุกๆ 5 เมตร จากผิวน้ำ จนถึงพื้นท้องน้ำ เก็บตัวอย่างในแต่ละจุด โดยใช้ Ruttner water sampler นำตัวอย่างมาใส่ในขวดโพลีเอธิลีน ปริมาตร 2 ลิตร แล้วเก็บในถังน้ำแข็งเพื่อเป็นการลดอัตราเร็วของการเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและเคมีของน้ำตัวอย่าง

1.3 การเก็บตัวอย่างแพลงก์ตอนพืช

เก็บแพลงก์ตอนพืชโดยใช้ขวดสีชาเก็บน้ำที่กรองผ่านการกรองจากตาข่ายแพลงก์ตอนที่มีความถี่ 10 ไมโครเมตร ที่บริเวณผิวน้ำ และระดับความลึกทุกๆ 5 เมตร จากผิวน้ำจนถึงพื้นท้องน้ำ โดยใช้น้ำตัวอย่าง ตัวอย่างละ 10 ลิตร แล้วเก็บรักษาตัวอย่างแพลงก์ตอนพืชด้วยน้ำยาลูกอล 0.7 มิลลิลิตรต่อตัวอย่างน้ำ 100 มิลลิลิตร

2. การวัดคุณภาพน้ำทางกายภาพและเคมีบางประการ ณ จุดเก็บตัวอย่าง

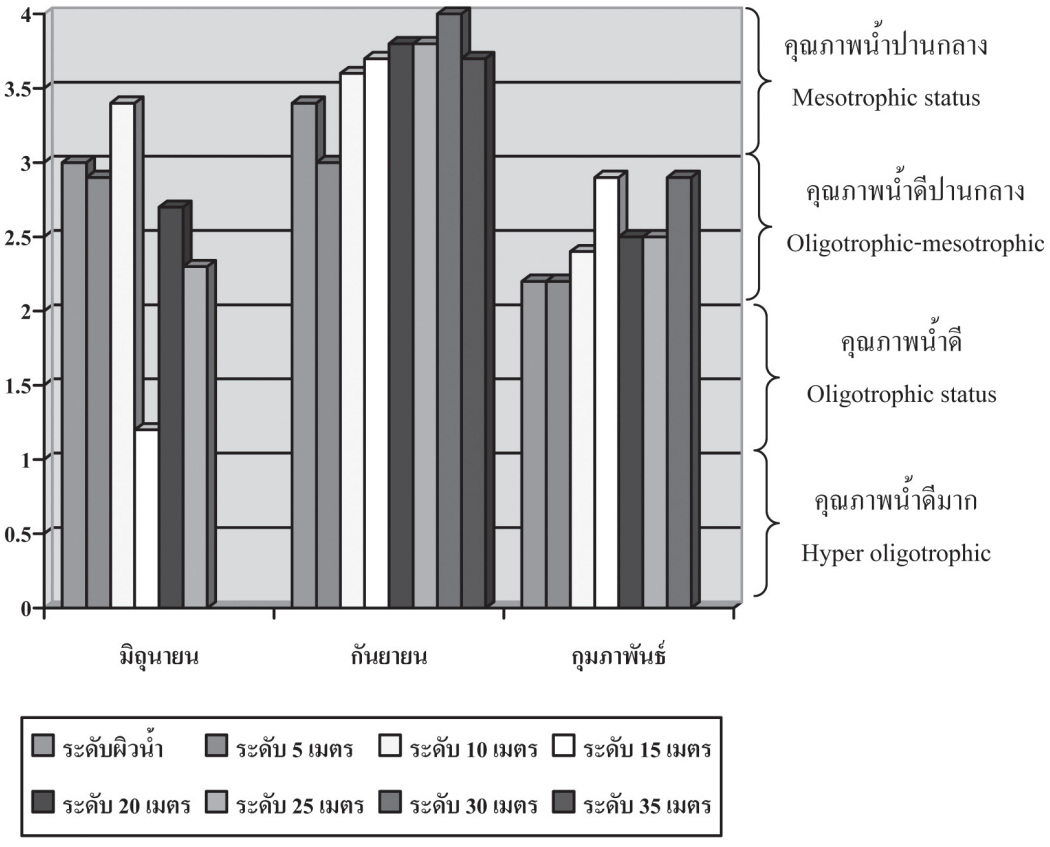
ทำการวัดความลึกของจุดเก็บตัวอย่างน้ำโดยใช้ลูกตุ้มและสายวัด จากนั้นสังเกตสีและกลิ่นของน้ำ ทำการวัดความลึกของน้ำที่แสงส่องถึง โดยใช้ Secchi disc หย่อนลงไปในน้ำจนมองไม่เห็นความแตกต่างของแถบขาวดำบนจาน ทำการวัดอุณหภูมิของน้ำและอากาศโดยใช้เทอร์โมมิเตอร์ วัดค่าการนำไฟฟ้าโดยใช้ conducticity meter วัด pH ของน้ำโดยใช้ pH meter และวัดปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำ (Dissolved oxygen: DO) ด้วยการไตเตรต โดยวิธี Iodometric แบบ Azide modification (Eaton, Clesceri, Rice and Greenberg, 2005)

3. การวัดคุณภาพน้ำทางกายภาพ เคมี และชีวภาพบางประการในห้องปฏิบัติการ

วัดปริมาณออกซิเจนที่จุลินทรีย์ต้องการใช้ในการย่อยสลายอินทรีย์ (Biochemical oxygen demand: BOD) ตามวิธี iodometric แบบ Azide modification วัดปริมาณสารอาหาร ได้แก่ ไนเตรท ไนโตรเจน แอมโมเนีย ไนโตรเจน และ soluble reactive phosphorus (SRP) หรือออร์โธฟอสเฟต จากนั้นหาปริมาณคลอโรฟิลล์ เอ โดยวิธี ISO 10260 ศึกษาแพลงก์ตอนพืชโดยใช้กล้องจุลทรรศน์ชนิดเลนส์ประกอบ วินิจฉัยชนิดของแพลงก์ตอนพืชจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ Presscott (1970) Huber (1983) Komarek and Anagnostidis (1999) John, Whitton and Brook (2002) และ Rott (1995) และทำการหาปริมาตรชีวภาพของแพลงก์ตอนพืชโดยใช้วิธีของ Rott (1995) ด้วยการเก็บตัวอย่างน้ำจากแหล่งน้ำโดยไม่ผ่านการกรองด้วยตาข่ายแพลงก์ตอน แล้วเก็บรักษาตัวอย่างแพลงก์ตอนพืชด้วยน้ำยาลูกอล จากนั้นนำมาตกตะกอนและศึกษาปริมาณของแพลงก์ตอนพืชโดยวิธีของ Ultermöhl (1958)

ผลการวิจัย

การศึกษาลักษณะทางกายภาพทั่วไปของเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล พบว่า สภาพน้ำโดยทั่วไปของเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลจะเป็นไปตามฤดูกาล มีฝนตกในเดือนพฤษภาคม และจะตกชุกตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ปลายเดือนสิงหาคมจะมีอากาศที่ค่อนข้างเย็น อุณหภูมิจะลดต่ำลงไปจนถึงเดือนมกราคม หลังจากนั้นจะเริ่มมีอุณหภูมิที่สูงขึ้นตามฤดูกาล สภาพน้ำในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลโดยรวมจะค่อนข้างใส ไม่มีกลิ่น แต่จะพบขยะปนเปื้อนจากการทำกิจกรรมทางน้ำอยู่บ้างเป็นบางจุด และภายในเขื่อนจะมีการเดินเรือและล่องแพตลอดทั้งปี ในการเก็บตัวอย่างเดือนมิถุนายน มีระดับน้ำในแนวดิ่งตามระดับความลึกระดับผิวน้ำ และลึกลงไปตามระดับ 5, 10, 15, 20, 25 และ 30 เมตร ความลึกที่แสงส่องถึงมีค่าที่ 1.60 เมตร ส่วนในเดือนกันยายน แหล่งน้ำมีระดับลึกเพิ่มขึ้น จึงสามารถเก็บตัวอย่างได้อีกระดับ คือ 35 เมตร ความลึกที่แสงส่องถึงมีค่าที่ 2.3 เมตร และเดือนกุมภาพันธ์ ได้ทำการเก็บตัวอย่างน้ำจากระดับความลึกผิวน้ำถึงระยะ 30 เมตร และน้ำมีความใสกว่าครั้งอื่น จึงมีความลึกที่แสงส่องถึงมีค่าที่ 3.50 เมตร พบว่า ค่าการนำไฟฟ้าของน้ำในอ่างเก็บน้ำของเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อยู่ในช่วง 97-258 $\mu S.cm^{-1}$ มีค่าสูงสุดของการนำไฟฟ้าอยู่ที่ 258 $\mu S.cm^{-1}$ ในช่วงเดือนมิถุนายน ระดับความลึกที่ MG5 20 เมตร มีค่าต่ำสุดอยู่ที่ 97 $\mu S.cm^{-1}$ ในช่วงเดือนกันยายน pH ในเดือนกุมภาพันธ์ พบว่า pH ของน้ำที่ระดับความลึกระดับผิวน้ำ มีค่า pH สูงสุด (13.18) และมีค่า pH ต่ำสุดอยู่ที่ระดับความลึก 15 เมตร (4.63) เดือนกันยายน สำหรับค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (DO) พบว่า บริเวณระดับผิวน้ำจะมีค่าสูงกว่าบริเวณระดับที่ลึกลงไป ปริมาณสารอาหาร พบว่า เดือนมิถุนายน และเดือนกันยายน มีฝนตกสูง ค่าไนเตรท ไนโตรเจนมีค่าระหว่าง 0-1.5 mg/l โดยจะมีค่าต่ำที่สุด 0.0 mg/l ในเดือนกุมภาพันธ์ และมีค่าสูงที่สุด 1.5 mg/l ในเดือนกันยายน ค่าออร์โธฟอสเฟต (PO_4-P) soluble reactive phosphorus (SRP) มีค่าต่ำสุด 0.11 mg/l ในเดือนมิถุนายน และสูงสุด 1.42 mg/l ในเดือนกันยายน (ภาพที่ 1 และตารางที่ 1)

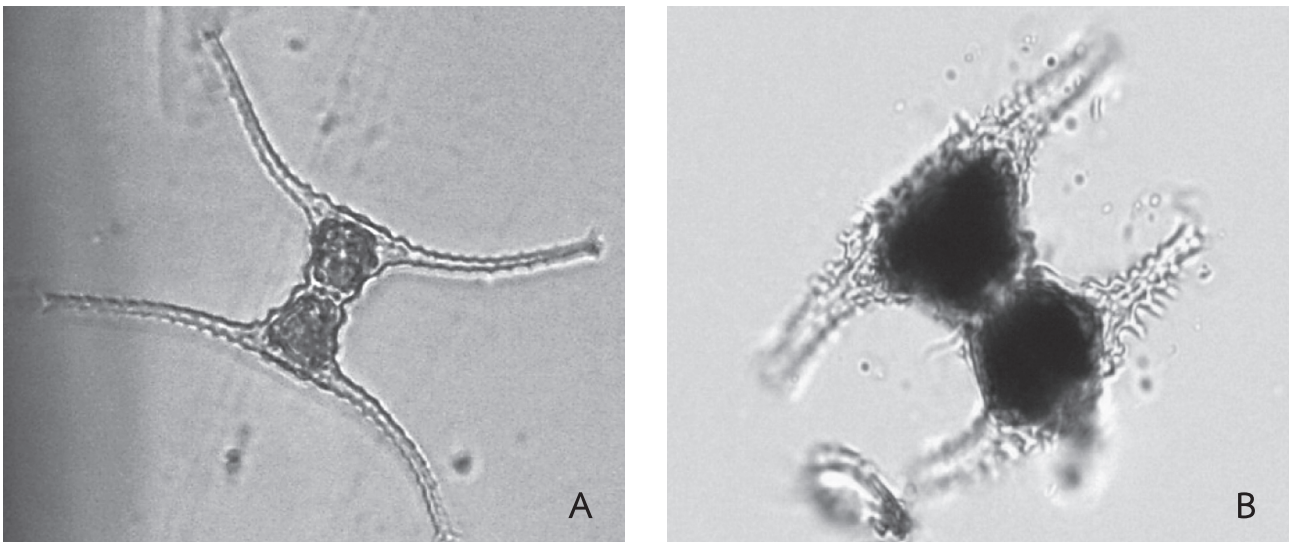

ภาพที่ 1 การประเมินคุณภาพน้ำโดยใช้ AARL-PC Score ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลตามระดับความลึก

ตารางที่ 1 แสดงคุณภาพน้ำเฉลี่ยในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ระหว่างเดือนมิถุนายน 2557-กุมภาพันธ์ 2558

ระดับความลึก (m.)	อุณหภูมิ (°C)	ค่าการนำไฟฟ้า ($\mu S.cm^{-1}$)	pH	DO ($mg.l^{-1}$)	BOD ($mg.l^{-1}$)	แอมโมเนียไนโตรเจน ($\mu g.l^{-1}$)	ไนเตรทไนโตรเจน ($\mu g.l^{-1}$)	SRP ($\mu g.l^{-1}$)	ค่าความขุ่น FTU
ระดับผิวน้ำ	31	130.6	6.8	6.8	2.1	0.23	0.9	0.45	3
5	30	129.9	6.8	6.6	1.9	0.20	0.2	0.43	3
10	28	141.0	6.4	6.0	1.9	0.30	0.8	0.96	7
15	28	128.9	6.34	4.0	2.5	0.39	0.8	1.03	16
20	26	111.3	6.2	3.2	1.2	0.37	1.5	0.73	45
25	25	141.7	6.6	2.8	1.0	0.61	1.1	0.66	63
30	23	157.8	6.8	1.8	1.3	1.42	1.5	0.35	16
35	24	151.1	6.8	0.3	1.1	1.39	1.2	0.35	14

จากการศึกษาความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชและคุณภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล โดยศึกษาตามระดับความลึกต่างๆ คือ ระดับผิวน้ำ และลึกลงไปตามระดับ 5, 10, 15, 20, 25, 30 และ 35 เมตร พบแพลงก์ตอนพืชทั้งหมด 5 ดิวิชั่น 54 สปีชีส์ แพลงก์ตอนพืชที่พบส่วนใหญ่อยู่ใน Division Chlorophyta พบแพลงก์ตอนพืชชนิดเด่น คือ มีการกระจายตัวมากที่สุดในแต่ละระดับความลึก ได้แก่ *Spondylosium* sp.1, *Staurastrum smithii* Teiling, *Tetraedran incus* (Teiling) G.M. Smith, *Staurastrum* sp.1 และ *Oocystis* sp.1 (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 แพลงก์ตอนพืชชนิดเด่นบางชนิดที่พบ (Division Chlorophyta)
(A) *Starastrum smithii* Teiling (B) *Starastrum* sp.1

การอภิปรายผล

จากการศึกษาคุณภาพน้ำทางกายภาพและเคมีบางประการในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล พบว่า ความลึกของน้ำในแต่ละระดับมีผลต่อการเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงของแพลงก์ตอนพืช เนื่องจากมีปัจจัยทางกายภาพและเคมีแตกต่างกันในแต่ละช่วงฤดู ซึ่งในเดือนมิถุนายน เป็นช่วงกลางฤดูฝนแพลงก์ตอนพืชพบมากที่สุดในระดับความลึก 15 เมตร เนื่องจากเกิดการหมุนเวียนของน้ำนำเอาแร่ธาตุอาหารมาให้แพลงก์ตอนพืชใช้ได้ตลอดฤดู แพลงก์ตอนพืชจึงมีปริมาณมาก เดือนกันยายนเป็นช่วงฤดูฝนต่อฤดูหนาวพบแพลงก์ตอนพืชมากที่สุดในระดับความลึก 20 เมตร เนื่องจากอยู่ในช่วงปลายฤดูฝนอ่างเก็บน้ำถูกปนเปื้อนของเสียและสารเคมีไหลลงสู่แหล่งน้ำ สารเคมีของเสียบางชนิดเกิดการตกตะกอนและสะสมอยู่บริเวณก้นอ่างเก็บน้ำและบางชนิดลอยอยู่บริเวณด้านบนของน้ำส่งผลให้แพลงก์ตอนพืชเจริญเติบโตได้ดีในช่วงระดับความลึก 20 เมตร และเดือนกุมภาพันธ์ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวต่อฤดูร้อนแพลงก์ตอนพืชพบมากที่สุดในระดับความลึก 5 เมตร เนื่องจากน้ำในอ่างเก็บน้ำไม่เกิดการหมุนเวียนทำให้เกิดการแบ่งชั้นของระดับน้ำ สารอาหารส่วนใหญ่จะถูกสะสมอยู่บริเวณชั้นบน ซึ่งเป็นผลทำให้แพลงก์ตอนพืชในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลเจริญเติบโตได้ดีในระดับความลึก 5 เมตร

โดยภาพรวมของลักษณะน้ำทางด้านกายภาพและเคมี พบว่า คุณภาพของน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลอยู่ในระดับคุณภาพน้ำปานกลาง (mesotrophic status) อย่างไรก็ตามในบางจุดเก็บตัวอย่างยังพบแพลงก์ตอนพืชที่มีแนวโน้มเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพน้ำเสีย หรือน้ำที่มีสารอาหารมาก ได้แก่ *Eudorine* sp., *Oscillatoria* sp. และ *Phacus ranvla.* ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ Wetzel (1983) และ Palmer (1969) ซึ่งเป็นแพลงก์ตอนที่พบในบริเวณน้ำที่มีสารอาหารสูง แต่อาจพบในแหล่งน้ำอื่นที่มีสารอาหารปานกลางได้เช่นกัน ดังนั้นถึงแม้ว่าในการศึกษานี้จะพบแพลงก์ตอนพืชที่มีแนวโน้มจะเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพน้ำเสีย แต่เมื่อตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำแล้วอยู่ในระดับคุณภาพน้ำปานกลาง (Mesotrophic status)

จากการศึกษาแพลงก์ตอนพืชในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ ในเดือนมิถุนายน เดือนกันยายน และเดือนกุมภาพันธ์ พบแพลงก์ตอนพืชทั้งหมด 5 ดิวิชั่น 54 สปีชีส์ แพลงก์ตอนพืชที่พบส่วนใหญ่อยู่ใน Division Chlorophyta 33 สปีชีส์ ซึ่งพบมากถึงร้อยละ 61 ของแพลงก์ตอนทั้งหมด Division Cyanophyta 10 สปีชีส์ คิดเป็นร้อยละ 18 รองลงมาอีกคือ Division Bacillariophyta 5 สปีชีส์ คิดเป็นร้อยละ 9 Division Euglenophyta 4 สปีชีส์ คิดเป็นร้อยละ 7 และ Division Phyrhophyta 2 สปีชีส์ คิดเป็นร้อยละ 5 ของแพลงก์ตอนพืชทั้งหมดตามลำดับ โดยสอดคล้องกับ ยุวดี พีรพรพิศาล (2549) ที่กล่าวว่าในแหล่งน้ำขนาดใหญ่จะมีแพลงก์ตอนพืชหลายชนิดที่เจริญอยู่ได้ เช่นเดียวกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัด จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีปริมาณน้ำมาก ลักษณะทางกายภาพ เคมี และชีวภาพทำให้จุดเก็บตัวอย่างในแต่ละฤดูกาลมีสภาพน้ำที่แตกต่างกัน อันมีผลทำให้ปริมาณแพลงก์ตอนพืชเปลี่ยนแปลง ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพ เคมี และชีวภาพของแหล่งน้ำ จึงมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงชนิดของแพลงก์ตอนพืช ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าแพลงก์ตอนพืชที่พบมากที่สุดในทุกระดับความลึกและทุกฤดูที่ทำการศึกษา ได้แก่ Division Chlorophyta ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ลานทอง ธิติสุทธิ (2549) และธนิษฐา มาลัยวรรณ (2553) ที่พบแพลงก์ตอนพืชใน Division Chlorophyta ในอ่างเก็บน้ำดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ และอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก มากที่สุดในทุกระดับความลึกและทุกฤดูกาล แพลงก์ตอนพืชชนิดเด่น คือ *Spondylosium* sp.1, *Staurastrum smithii* Teiling, *Tetraedran incus* (Teiling) G.M. Smith, *Staurastrum* sp.1 และ *Oocystis* sp.1

สำหรับอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญต่อชุมชนบริเวณใกล้เคียงที่มีการใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคโดยตรง เช่น การชลประทาน การเพาะปลูก การประมง การประปา และการท่องเที่ยว รวมถึงการผลิตกระแสไฟฟ้าจากเขื่อน คุณภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำ และจากผลการศึกษาพบว่า สามารถนำน้ำมาใช้เพื่อการอุปโภคได้ ส่วนการนำน้ำมาใช้เพื่อการบริโภคนั้น ควรต้องมีการนำไปผ่านขั้นตอนการบำบัดหรือผ่านระบบประปาให้น้ำมีความสะอาดมากกว่านี้เสียก่อน และเนื่องจากปัญหาการเสื่อมโทรม

ของแหล่งน้ำสะอาด สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่เกิดจาก “คน” ฉะนั้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องแก้ไขที่ “คน” โดยการปลูกฝังความรู้เข้าความใจ เกิดความตระหนัก และมีพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรน้ำที่ไม่ทำลายล้าง มีการจัดการดูแลรักษา ฟื้นฟู และใช้อย่างยั่งยืน ซึ่งที่ผ่านมาเยาวชนมีบทบาทและมีพลังในการรักษาร่วมกับชุมชนได้ดี ปัจจุบันมีเยาวชนทั้งในโรงเรียนและในชุมชนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมดูแลรักษาและฟื้นฟูเป็นจำนวนมากทั่วประเทศ จะทำให้เยาวชนได้รับการฝึกฝนหล่อหลอมให้เกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น จนกระทั่งนำมาสู่การมีวิถีการดำรงชีวิตที่ใส่ใจและไม่ทำลาย ตลอดจนมีแนวทางที่ถูกต้องสำหรับการดูแลรักษา ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาเยาวชนให้มีความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เข้มแข็ง เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีสำนึกสาธารณะ ให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีบทบาทในการดูแลรักษาแหล่งน้ำ และเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมอนาคต โดยผ่านการฝึกฝนหล่อหลอมและการเสริมสร้างศักยภาพ ท่ามกลางการทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้สามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยการนำไปเผยแพร่ให้เยาวชนได้รับข้อมูลโดยเฉพาะเยาวชนในท้องถิ่นที่ได้รับประโยชน์จากเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลโดยตรง การนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือการนำไปเผยแพร่แก่ชุมชน เพื่อเป็นการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักและรักษาทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่า เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไป ผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาคุณภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ควรเก็บตัวอย่างน้ำให้มีความถี่มากขึ้นและมีระยะเวลาที่นานขึ้น เช่น ทำการเก็บตัวอย่างน้ำอย่างน้อยทุกเดือน เป็นระยะเวลา 2 ปี เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และทางเคมี เพื่อให้ทราบถึงผลการเปลี่ยนแปลงและคุณภาพน้ำอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกฤดูกาล

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 33 ที่มอบทุนการศึกษาและให้โอกาสทำการวิจัยนี้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ธนิษฐา มาลัยวรรณ. 2553. **ความหลากหลายของแพลงก์ตอนพืชและคุณภาพน้ำเขื่อนภูมิพล ประเทศไทย และอ่างเก็บน้ำเขื่อนน้ำงึม ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยุวดี พีรพรพิศาล. 2549. **สาหร่ายวิทยา**. เชียงใหม่: โชตนา พริ้นติ้ง.

ลานทอง ธิติสุทธิ. 2549. **ความหลากหลาย การกระจายในแนวดิ่งและนิเวศวิทยาเชิงประชากรของแพลงก์ตอน เพื่อการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Eaton, A.D., Clesceri, L.S., Rice, E.W. and Greenberg, A.E. 2005. **Standard Methods for the Examination of Water and Wastewater**. Washington DC: American Public Health Association.

Huber P.G. 1983. **Das Phytoplankton des Süßwassers: Blaualgen, Bakterien, Pilze. 1. Teil. E.** Stuttgart: Schweizerbart Sche Verlagsbuchhandlung.

John, D.M., Whitton, B.A. and Brook, A.J. 2002. **The Freshwater Algal Flora of the British Isles**. Cambridge: Cambridge University Press.

Komarek, J. and Anagnostidis, K. 1999. **Cyanoprakaryota: Chroococcales, 1. Teil**. Stuttgart: Gustav Fisher Vercher Verlag Jena.

Palmer, C.M. 1969. A Composite rating of algae tolerating organic pollution. **J. Phycology**. 5: 78-82.

Prescott G.W. 1970. **How to Know the Fresh-Water Algae**. Iowa: W.M.C. Brown Company Publishers.

Rott, E. 1995. **Diatoms of the Grand River, Ontario, Canada Restudied After 25 years**. Austria: Institut Für Botanik der Universität Innsbruck.

Utermöhl H. 1958. **Zur Vervolkommung der Quantitativen Phytoplankton Methodik**. Stuttgart: Verh.

Wetzel, R.E.1983. **Limnology**. Philadelphia: Saunders College Publishing.

การสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น: การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

CREATION OF LOCAL WISDOM INFORMATION MEDIA: COTTON BROCADE WEAVING OF LAMPHUN PROVINCE

ทัศวรรณ ธิมาคำ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น: การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

CREATION OF LOCAL WISDOM INFORMATION MEDIA: COTTON BROCADE WEAVING OF LAMPHUN PROVINCE

ทัศวรรณ ธิมาคำ
ภาควิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสื่อสารสนเทศประเภทอิเล็กทรอนิกส์และสิ่งพิมพ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน และประเมินการใช้สื่อดังกล่าว ตามแนวคิดการจัดการสารสนเทศในการค้นหา รวบรวม ข้อมูล ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาให้เป็นสารสนเทศที่พร้อมใช้บริการ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ และเผยแพร่สารสนเทศไปยังผู้เรียนรู้ โดยการสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตการณ์ การทอผ้าจากช่างทอผ้า และประเมินการใช้สื่อด้วยแบบประเมินกับกลุ่มบุคลากรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และกลุ่มผู้สนใจทั่วไป โดยใช้มาตรวัดลิเคร์ท (Likert Type) และพัฒนาสื่อสารสนเทศโดยใช้โปรแกรม iBooks Author เผยแพร่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่าน iBooks Store ชื่อ Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 5.00) คือ การแสดงผล iBooks สามารถแสดงผลได้รวดเร็ว การออกแบบมีความสวยงาม มีความหลากหลาย มีความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอ การใช้เมนูต่างๆ และการติดตั้งระบบ (iBooks Application) มีความสะดวก ด้านประสิทธิผลของสื่อมีประสิทธิผลระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 5.00) คือ ความรู้ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์นี้มีคุณค่ามากต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการพัฒนาสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทอผ้าในชุมชนและภูมิภาคอื่นๆ

คำสำคัญ: สื่อสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้าย

ABSTRACT

The purposes of this study were: to create electronic and printed media concerning cotton brocade weaving of Lamphun province and to evaluate the media by applying methods of information management in order to search and collect local wisdom information. The researcher implemented a developmental research method to create the media and used a Likert's Method of Summated Rating for media assessment. In-depth interview and participatory observation were employed to the weavers. Afterwards, the researcher developed the electronic and printed media to publish for learners. An iBooks Author application was utilized to develop the media as iBooks, Pdf file and in book format entitled *"Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province"*. The results of the media evaluation efficiency of 3 groups of users were as follows: people from related organizations, students and interested people were at the highest level ($\overline{X}$ = 5.00) with regard to iBooks could display the content rapidly. The presentation was beautiful and creative. An iBooks Application was easy to install and the media effectiveness reached the highest level ($\overline{X}$ = 5.00). In addition, the local wisdom information contained in the electronic and printed media were valuable for conservation and could be used as examples or guidelines to develop other local wisdom information media.

Keywords: Local Information Media, Local Wisdom, Cotton Weaving

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ผ่านการทดลองและการนำไปใช้จริงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน จนเกิดเป็นองค์ความรู้ของตนและสังคม ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ แต่สารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นบางส่วนได้สูญหายและขาดความสมบูรณ์ครบถ้วนขององค์ความรู้อันสืบเนื่องจากขาดการบันทึกอย่างเป็นระบบ การหวงไว้เฉพาะบุคคล และขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง จึงทำภูมิปัญญานั้นไม่แพร่หลายและสูญหายไปในที่สุด (ทัศวรรณ ธิมาคำ, 2556)

ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมการทอผ้าพื้นบ้านล้านนาเป็นงานฝีมือที่เชื่อมโยงถึงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีการดำรงชีวิตของคนพื้นบ้านในแต่ละยุคสมัยตามกาลเวลาและการหล่อหลอมให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมท้องถิ่นนั้นๆ จนเป็นเอกลักษณ์ตามลักษณะของพื้นบ้านตน ภูมิปัญญาเหล่านี้สร้างขึ้นด้วยฝีมือเชิงศิลปะเพื่อถ่ายทอดและสะท้อนคุณค่าความคิดของชุมชนที่เป็นอยู่ลงในเนื้องาน ทั้งการบ่งบอกลักษณะที่ตั้งของชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่แสดงออกมาผ่านลวดลายผ้าที่ประณีตงดงามและทักษะในงานฝีมือนี้จะถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยการบอกเล่าและสอนกันภายในครอบครัวและชุมชน จึงทำให้งานศิลปหัตถกรรมการทอผ้าพื้นบ้านเป็นสิ่งบอกเล่าความเป็นมาของเชื้อชาติชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับภูมิปัญญาการทอผ้าในจังหวัดลำพูนที่มีมาแต่อดีตอันยาวนาน โดยเฉพาะการทอผ้าฝ้ายยกดอกที่มีความโดดเด่นด้านการประดิษฐ์ลวดลายที่อ่อนช้อย ซึ่ง พงศ์แก้ว ณ ลำพูน, เจ้า (2533) กล่าวว่า ในอดีตลวดลายผ้าไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงต้องจดจำลวดลายไว้ในสมองของคนทอผ้า ดังนั้นจึงสูญหายได้ง่ายหากความจำเลอะเลือนหรือช่างทอผ้าเสียชีวิตไป และจากการศึกษาของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน (2535) พบว่าการทอผ้าในจังหวัดลำพูนมีจำนวนน้อยลงเนื่องจากคนในชุมชนหันไปประกอบอาชีพอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะการรับจ้างทำงานในนิคมอุตสาหกรรมเพราะการทอผ้ายกดอกนั้นใช้ระยะเวลานาน มีขั้นตอนที่ซับซ้อน รายได้จากการทอผ้าได้น้อยจึงทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญที่จะสืบทอดเอาไว้ และประกอบกับการผลิตผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีราคาถูกและหาซื้อได้ง่ายโดยทั่วไป ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลกระทบต่อการทอฝ้ายยกดอกของจังหวัดลำพูนเป็นอย่างมาก

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตนั้นปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ จะเป็นผู้สั่งสอนลูกหลาน โดยมุ่งสอนให้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะการสั่งสอน ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพของครอบครัว เพื่อลูกหลานจะได้มีทักษะอาชีพติดตัวไปทำมาหากินในอนาคต ซึ่งการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญานั้นไม่เพียงแต่ถ่ายทอดทฤษฎีแล้ว ยังให้ผู้เรียนลงมือฝึกปฏิบัติจริงภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้เรื่องนั้นๆ เมื่อผู้เรียนรู้มีปัญหาก็จะได้คำแนะนำและแก้ไขให้ถูกต้องเป็นรายบุคคลไป นอกจากการเรียนรู้ภายในครอบครัวแล้ว ในอดีตการเรียนรู้สามารถเรียนผ่านสถานที่ต่างๆ ของชุมชน เช่น วัด ตลาดเช้า ศูนย์ประชุมของชุมชน เป็นต้น แต่ปัจจุบันนอกจากเครื่องมือที่เป็นหนังสือหรือสิ่งพิมพ์แล้ว มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่องค์ความรู้ต่างๆ บนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางแก่อนุชนและผู้สนใจ อีกทั้งเป็นการส่งเสริม อนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันมีค่ายิ่งนี้ให้คงอยู่สืบไป (ทัศวรรณ ธิมาคำ, 2556)

การเปลี่ยนของเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนั้น ทำให้การเพิ่มปริมาณและประเภทของสื่อใหม่ๆ มากขึ้น ส่งผลให้พฤติกรรมการรับข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ หรือความรู้นั้นมีการปรับเปลี่ยนตาม เมื่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นผู้ถ่ายทอดความรู้จึงต้องมีกระบวนการการผลิตและการพัฒนารูปแบบของสื่อใหม่เพื่อให้ผู้เรียนรู้สามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่ในปัจจุบันมีอุปกรณ์หรือเครื่องมือรองรับการอ่านหรือการสืบค้นหาความรู้ได้ง่ายโดยเฉพาะอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ที่มีหลากหลายชนิดให้เลือกใช้ตามความเหมาะสมในปัจจุบัน (ทัศวรรณ ธิมาคำ, 2556)

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงนำวิชาการจัดการสารสนเทศและการจัดการความรู้มาศึกษาการสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอกตามกระบวนการการจัดการสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่ในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ในจังหวัดลำพูน ตามจุดมุ่งหมายพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่มุ่งกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ความรู้อันเป็นสากล และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย ตลอดจนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และเผยแพร่ อนุรักษ์ ส่งเสริมการประกอบอาชีพท้องถิ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์ การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน
2. เพื่อประเมินสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการสร้างเนื้อหาและผลิตสื่อเพื่อให้สื่อมีคุณภาพ มีการถ่ายทอดข้อมูลอย่างชัดเจน มีความเหมาะสมกับผู้ใช้สื่อ มีบรรยากาศในการอ่านที่สอดคล้องกับเนื้อหา และสร้างความจดจำให้กับผู้รับสารนั้น นักวิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการพัฒนาสื่อ

1.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) ซึ่งสนทนาเชิงลึกรายบุคคล ประกอบด้วยประเด็นคำถามเกี่ยวกับ วัสดุอุปกรณ์การทอผ้าฝ้ายยกดอก กรรมวิธีในการทอผ้าฝ้าย ได้แก่ วิธีการออกแบบลายผ้าทอ ขั้นตอนการทอผ้าฝ้าย และเทคนิคการทอผ้าฝ้ายที่สำคัญ

1.2 แบบสังเกตการณ์ (Structured Observation Form) ซึ่งใช้สำหรับการสังเกตการณ์เกี่ยวกับเทคนิคการทอผ้าฝ้ายยกดอกให้ประณีตสวยงาม

1.3 สมุดบันทึก ใช้สำหรับการบันทึกระหว่างสนทนาและการสังเกตการณ์ รวมถึงการบันทึกความรู้ระหว่างเรียนรู้ปฏิบัติจริงร่วมกับช่างทอผ้า

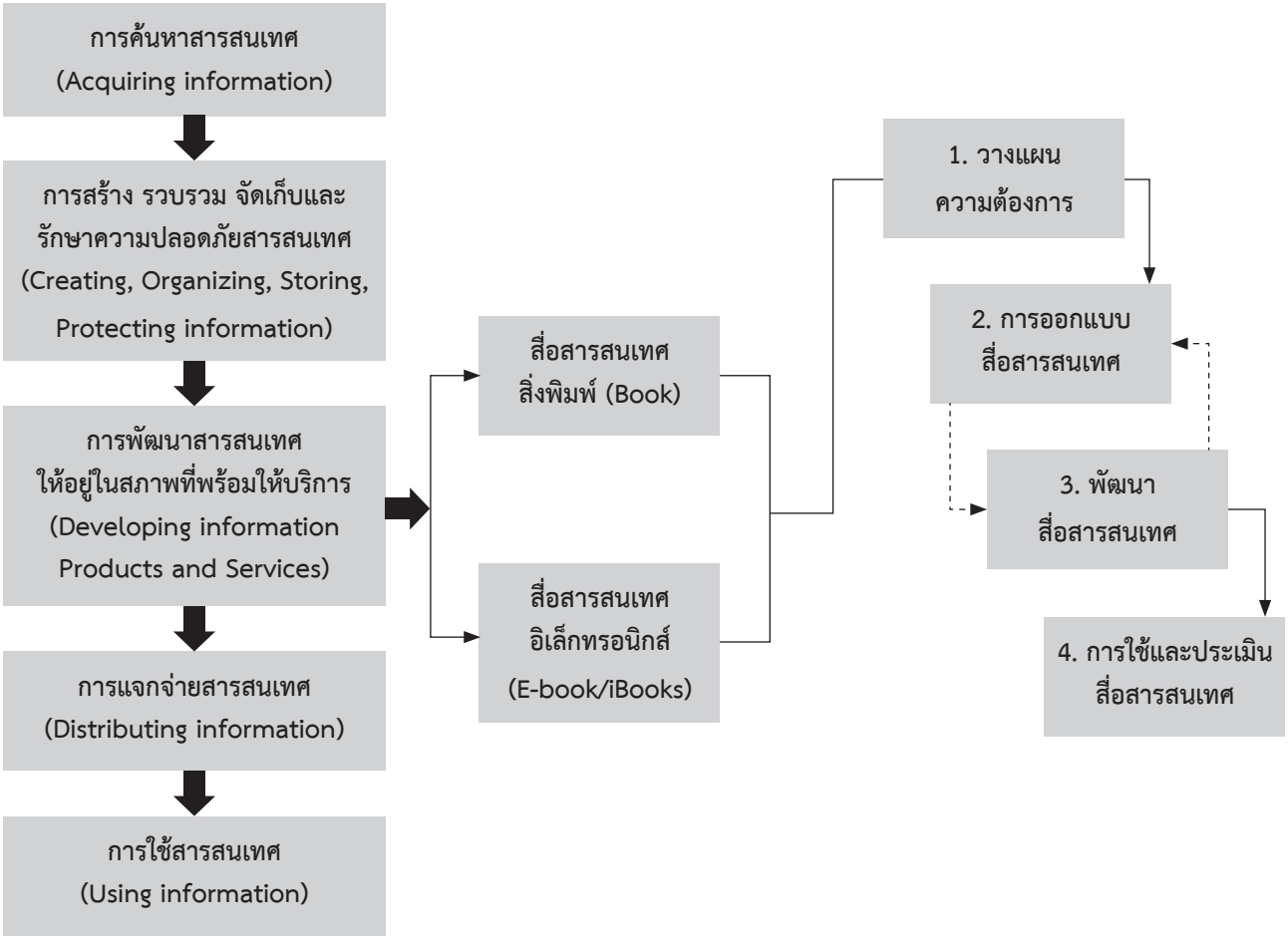
1.4 เครื่องบันทึกเสียง ใช้สำหรับบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์และสนทนากับช่างทอผ้า

1.5 เครื่องบันทึกภาพนิ่ง ใช้สำหรับบันทึกภาพที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาอธิบายประกอบเนื้อหาในสื่อสารสนเทศเพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการบันทึกความรู้ที่ชัดแจ้งให้สมบูรณ์

1.6 เครื่องบันทึกภาพเคลื่อนไหว ใช้สำหรับบันทึกกระบวนการขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้าฝ้ายยกดอกที่ยากต่อการอธิบายด้วยตัวหนังสือและภาพนิ่ง เพื่อถ่ายทอดความรู้ชนิดฝังลึกให้ผู้เรียนรู้เกิดความเข้าใจในเทคนิคการทอผ้ามากขึ้น

1.7 อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ใช้สำหรับออกแบบและสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอกจังหวัดลำพูน ทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์

ส่วนการดำเนินงานวิจัยและขั้นตอนการพัฒนาสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอกลำพูนนั้น ใช้กรอบแนวคิดในการพัฒนาสื่อสารสนเทศดังแผนภูมิและรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด การพัฒนาสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

1. การค้นหาสารสนเทศ

การค้นหาสารสนเทศโดยการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสอบถาม สัมภาษณ์ จากช่างทอผ้าที่โรงทอผ้า ตำบลเวียงยอง และตำบลสันต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และบันทึกรูปภาพ ทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวประกอบ

2. การสร้าง รวบรวม จัดเก็บและรักษาความปลอดภัยสารสนเทศ

การสร้าง รวบรวม จัดเก็บและรักษาความปลอดภัยสารสนเทศ โดยการจัดหมวดหมู่ความรู้การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ซึ่งแบ่งเป็น 5 หมวดหมู่ ดังนี้

1) ประวัติการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน
2) ลวดลายของผ้าทอยกดอก จังหวัดลำพูน
3) วัสดุ อุปกรณ์ การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน
4) การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน
5) ผู้เชี่ยวชาญและช่างทอผ้ายกดอก จังหวัดลำพูน

3. การพัฒนาสารสนเทศให้อยู่ในสภาพที่พร้อมให้บริการ

สำหรับการพัฒนาสารสนเทศ ได้ยึดหลักการออกแบบและผลิตสื่อให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) การวางแผนการจัดทำสื่อ
2) การถ่ายทอดข้อมูลอย่างชัดเจนและเหมาะสมกับผู้รับสื่อ
3) การเผยแพร่และสร้างความจดจำให้กับผู้รับสารจากสื่อที่ผลิต

โดยพัฒนาสื่อตามกรอบแนวคิดการพัฒนาระบบอย่างรวดเร็วของ Jeffrey A. Hoffer ประกอบด้วย การวางแผนความต้องการ การออกแบบระบบ การพัฒนาระบบ การใช้ระบบ และผู้วิจัยได้เพิ่มการประเมินระบบเป็นระดับสุดท้าย ตามรายละเอียดดังนี้

1) การวางแผนความต้องการ

ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาค้นคว้า สอบถาม สังเกตและการปฏิบัติเกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน มาวางแผนความต้องการเพื่อกำหนดความเป็นไปได้ของสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาสร้างเป็นสื่อความรู้สำหรับจัดเก็บและถ่ายทอดความรู้การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อให้ผู้ที่สนใจและเยาวชนรุ่นใหม่สามารถเข้ามาใช้บริการได้ตลอดเวลา โดยใช้ชื่อสื่อสารสนเทศนี้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา: การทอผ้าฝ้ายยกดอกลำพูน” และชื่อภาษาอังกฤษ คือ “Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province” โดยจะถ่ายทอดความรู้การทอผ้าออกมาในลักษณะภาพนิ่ง ตัวอักษร และภาพเคลื่อนไหว โดยภาพเคลื่อนไหวนั้นจะบันทึกภาพด้วยกล้องวิดีโอดิจิทัล เพื่อสาธิตการทอผ้าฝ้ายยกดอก ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์นั้นจะนำเสนอในลักษณะตัวอักษร และมีภาพประกอบ โดยนำต้นฉบับสื่ออิเล็กทรอนิกส์มาปรับเปลี่ยนคุณลักษณะให้เหมาะสมกับการพิมพ์ด้วยระบบเลเซอร์สี

2) การออกแบบสื่อสารสนเทศ

การออกแบบสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน แบ่งการออกแบบเป็น 2 ส่วน คือ การออกแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์และการออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การออกแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์

การออกแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผู้วิจัยออกแบบเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (iBooks) โดยใช้โปรแกรม iBooks Author ของบริษัท Apple เพื่อให้สามารถอ่านด้วยอุปกรณ์ iPad และ Macbook ผ่าน iBooks Application ได้ และสามารถดาวน์โหลดหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ฉบับนี้ผ่าน iBooks Store ได้ฟรี นอกจากนี้ผู้วิจัยนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวมาแปลงเป็นไฟล์ .pdf เพื่อนำไปเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ ebooks.in.th ทั้งในรูปแบบแอปพลิเคชันและเว็บไซต์

2.2 การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์

การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ ผู้วิจัยได้นำไฟล์ .pdf มาจัดเรียงเป็นรูปเล่มตามมาตรฐานขององค์ประกอบของหนังสือที่ประกอบไปด้วย ปกนอก ใบรองปก คำนำ กิตติกรรมประกาศ สารบัญ เนื้อหา บรรณานุกรม ประวัตินักวิจัย จากนั้นจึงนำเข้าสู่กระบวนการพิมพ์รูปเล่มด้วยระบบเลเซอร์สี

3) การพัฒนาสื่อสารสนเทศ

การออกแบบสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้พัฒนาตามโครงสร้างการออกแบบไว้เบื้องต้น โดยมีรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

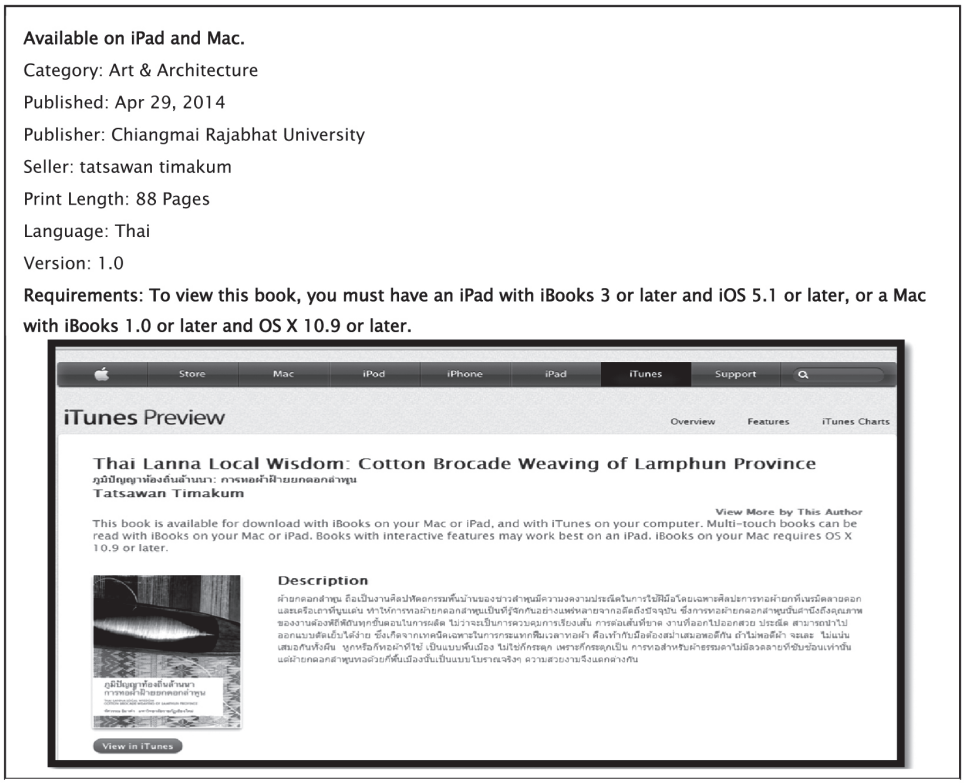
3.1 การจัดหาฮาร์ดแวร์ (Hardware) สำหรับพัฒนาสื่อสารสนเทศตามลักษณะงาน

3.2 การจัดหาซอฟต์แวร์ (Software) ที่ใช้ในการพัฒนาสื่อสารสนเทศตามที่ออกแบบ

3.3 การเตรียมเนื้อหาสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ประกอบด้วยข้อมูลตัวอักษร ข้อมูลรูปภาพ และข้อมูลไฟล์วิดีโอ

3.4 การสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้สร้างสื่อตามรายละเอียดดังนี้

1. ออกแบบเทมเพลต (Template) โดยโปรแกรม iBooks Author
2. สร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน โดยการใช้เครื่องมือต่างๆ ของโปรแกรม iBooks Author
3. ส่งออกเอกสาร (File Export) จาก iBooks Author ไปสู่อุปกรณ์ iPad เพื่อแสดงผลสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน
4. ส่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา: การทอผ้าฝ้ายยกดอกลำพูน” และชื่อภาษาอังกฤษคือ “Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province” เข้าสู่ iBooks Store เพื่อเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ดาวน์โหลดฟรี ผ่านอุปกรณ์ที่รองรับ ได้แก่ iPad และ MacBook

ภาพที่ 2 ข้อมูล อุปกรณ์ และระบบปฏิบัติการที่รองรับ iBooks

จากนั้นผู้วิจัยนำไฟล์หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน มาแปลงเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบ .pdf files เพื่อเผยแพร่ในเว็บไซต์ www.ebooks.in.th ทั้งในรูปแบบแอปพลิเคชันและเว็บไซต์

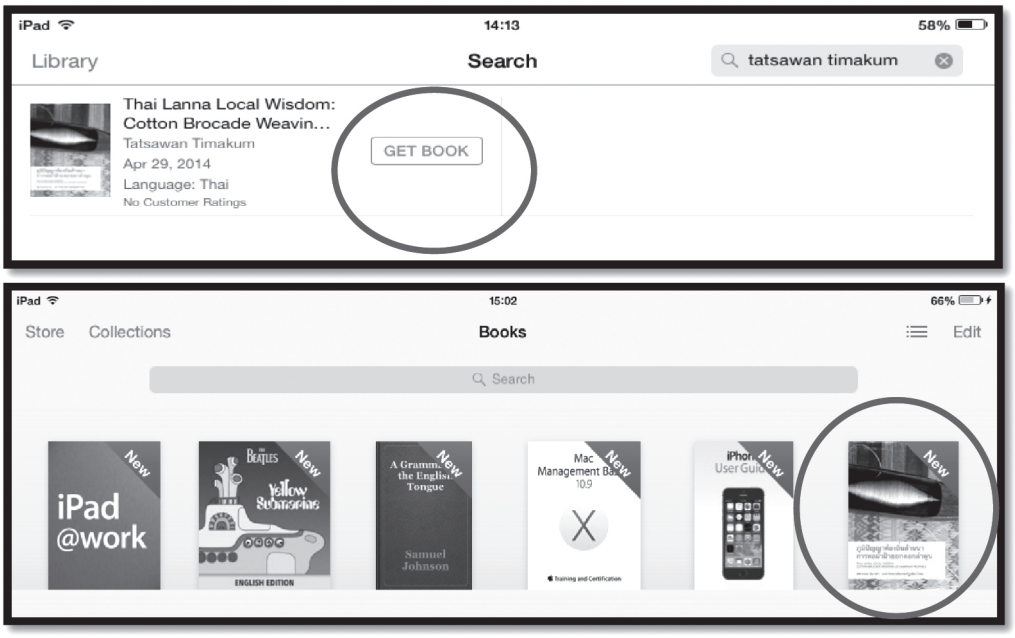
ส่วนสื่อสารสนเทศชนิดสิ่งพิมพ์ ผู้วิจัยนำไฟล์หนังสือ เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ชนิดอิเล็กทรอนิกส์มาปรับปรุงคุณภาพความละเอียดของรูปภาพต่างๆ แล้วบันทึกเป็น .pdf files เพื่อจัดพิมพ์ด้วยระบบพิมพ์เลเซอร์สี

4) การใช้และการประเมินสื่อ

เมื่อสร้างเนื้อหาในแต่ละหน้าหรือแต่ละบทแล้วจึงแสดงตัวอย่าง (Preview) ดูเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รวมถึงการออกแบบที่ผู้อ่านจะอ่านได้สะดวก และเป็นการทดสอบการแสดงผลที่เป็นจริง เมื่อนำขึ้นเผยแพร่ใน iBooks Store ซึ่งสามารถแสดงตัวอย่างผ่านอุปกรณ์เชื่อมต่อกับ iPad หรือแสดงบน MacBook ก็ได้ หากพบข้อผิดพลาดจึงทำการแก้ไขให้สมบูรณ์ต่อไป

4. การแจกจ่ายสารสนเทศ (Distributing information)

การเผยแพร่สื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูนนั้น ผู้วิจัยได้เผยแพร่สื่อ 2 ประเภท คือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ iBooks เผยแพร่ผ่าน iBooks store และ .pdf files เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของ www.ebooks.in.th

ภาพที่ 3 iBooks “Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province”

5. การใช้สารสนเทศ (Using information)

จากการออกแบบและพัฒนาสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูนนั้น ผลการพัฒนาสื่อสามารถแสดงผลดังต่อไปนี้

1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภท iBooks สามารถแสดงผลได้ทั้งข้อมูลที่เป็นตัวอักษร รูปภาพ และภาพเคลื่อนไหวในลักษณะสื่อประสม (Multimedia)

2) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภท pdf File นั้นสามารถแสดงผลเหมือนกับสื่อสิ่งพิมพ์คือ แสดงผลเป็นตัวอักษรและรูปภาพประกอบ ไม่สามารถแสดงผลวิดีโอได้ เนื่องจากข้อจำกัดของโปรแกรมและเว็บไซต์ที่ให้บริการดาวน์โหลด E-book

ภาพที่ 4 การแสดงผลของสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น
"Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province"

2. เครื่องมือวิจัยในการประเมินการใช้สื่อที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการพัฒนาสื่อ

สำหรับการประเมินสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ประเมินความคิดเห็นของผู้ใช้สื่อ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบุคลากรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มนักเรียนนักศึกษา และกลุ่มผู้สนใจทั่วไป โดยผู้วิจัยเลือกใช้มาตรวัดลิเคร์ท (Likert Type หรือ Likert's Method of Summated Rating) ของเรนสิส ลิเคร์ท (Rensis Likert) ออกแบบสอบถามตามมาตราส่วนประมาณค่า ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยที่ใช้วัดสิ่งที่เป็นนามธรรมด้วยการแปลงเป็นเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดข้อความรายการประเมินที่เกี่ยวข้องกับเจตคติที่ต้องการวัดโดยให้ผู้ประเมินได้แสดงความคิดเห็นของตนเองบนมาตรวัดที่เป็นช่วงของความรู้สึก โดยกำหนดไว้เป็นเกณฑ์ระดับคุณภาพ 5 ระดับ จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติด้วยโปรแกรม SPSS for Windows โดยหาความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) เพื่อหาค่าความคิดเห็นของผู้ประเมินในแต่ละส่วน โดยมีการกำหนดค่าช่วงคะแนนเกณฑ์ระดับคุณภาพ

ผลการวิจัย

ในการสรุปผลการวิจัย แบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัยเป็น 3 ข้อ ดังนี้

1. การสร้างสื่อสารสนเทศประเภทอิเล็กทรอนิกส์การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

การสร้างสื่อสารสนเทศประเภทอิเล็กทรอนิกส์การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูนนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบและประโยชน์ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่างๆ รวมถึงค่าใช้จ่าย ความยากง่ายในการใช้สื่อ จากนั้นจึงเลือกการสร้างสื่ออิเล็กทรอนิกส์โดยการใช้โปรแกรม iBooks Author ของบริษัท Apple โดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สร้างขึ้นนั้นเรียกว่า iBooks ซึ่งผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรีจาก iBooks Store ผ่านอุปกรณ์ 2 ชนิด คือ แท็บเล็ต iPad และคอมพิวเตอร์ MacBook นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เพิ่มช่องทางการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นี้อีกหนึ่งช่องทางคือ การนำไฟล์ pdf เผยแพร่บนเว็บไซต์ www.ebooks.in.th เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีอุปกรณ์ดังกล่าวสามารถดาวน์โหลดเอกสารมาอ่านได้

ในการสร้าง iBooks นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาการทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน จากเอกสาร งานวิจัย และลงพื้นที่เพื่อสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต การทอผ้าเพิ่มเติม รวมทั้งบันทึกข้อมูลในลักษณะรูปภาพ และวิดีโอ สำหรับนำมาประกอบการจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จากนั้นจึงนำข้อมูล ความรู้ มาจัดหมวดหมู่ และสร้างสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ชื่อ "ภูมิปัญญาท้องถิ่น ล้านนา: การทอผ้าฝ้ายยกดอกลำพูน" หรือ "Thai Lanna Local Wisdom: Cotton Brocade Weaving of Lamphun Province" โดยผู้อ่านสามารถเรียนรู้ได้ผ่านตัวอักษร รูปภาพ และวิดีโอการทอผ้าประกอบ สำหรับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบ pdf นั้นผู้อ่านไม่สามารถดูวิดีโอได้เนื่องด้วยข้อจำกัดของโปรแกรมและเป็นไปตามเงื่อนไขของเว็บไซต์ที่เผยแพร่

2. การสร้างสื่อสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

การสร้างสื่อสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูนนั้น ผู้วิจัยได้นำไฟล์ pdf ที่ Export จากโปรแกรม iBooks Author มาจัดเรียงเป็นรูปเล่มตามมาตรฐานขององค์ประกอบของหนังสือ ที่ประกอบไปด้วย ปกนอก ใบรองปก คำนำ กิตติกรรมประกาศ สารบัญ เนื้อหา บรรณานุกรม ประวัตินักวิจัย จากนั้นจึงนำเข้าสู่กระบวนการพิมพ์รูปเล่มด้วยระบบเลเซอร์สีกระดาษปอนด์ ขนาด A4 เข้าเล่มด้วยปกแข็ง อาร์ตมัน

3. การประเมินสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน

ในการประเมินสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ โดยแบ่งแบบสอบถามเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินประสิทธิภาพและการประเมินประสิทธิผลการใช้งานสื่อสารสนเทศทั้ง 2 ประเภทคือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยกลุ่มผู้ประเมินแบ่งเป็น 3 สถานะ ได้แก่ กลุ่มบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มนักเรียนนักศึกษา และกลุ่มผู้สนใจทั่วไป จากผลการประเมินด้วยแบบสอบถามสรุปได้ดังนี้

1) การประเมินประสิทธิภาพการใช้สื่อสารสนเทศประเภทอิเล็กทรอนิกส์

บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าการใช้งานสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีประสิทธิภาพระดับมากที่สุดคือ การติดตั้งระบบ (iBooks Application) ทำได้ง่าย และการเข้าสู่ iBooks สะดวกต่อการใช้งาน ความเหมาะสมของตัวอักษรง่ายต่อการอ่าน การนำเสนอ รูปภาพ วิดีโอ และเสียง มีความเหมาะสม การออกแบบมีความสวยงาม มีความหลากหลายและมีความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอ การใช้เมนูต่างๆ มีความสะดวก เนื้อหามีความเหมาะสม ถูกต้อง ครอบคลุม อ่านเข้าใจง่าย และการแสดงผล iBooks สามารถแสดงผลได้รวดเร็ว ที่ค่าเฉลี่ย 5.00 4.83 4.67 และ 4.50 ตามลำดับ

2) การประเมินประสิทธิภาพการใช้สื่อสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์

บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนักเรียน นักศึกษา เห็นว่าการใช้งานสื่อสิ่งพิมพ์มีประสิทธิภาพระดับมากที่สุดทุกรายการ คือ มีความเหมาะสมของตัวอักษร ง่ายต่อการอ่าน การนำเสนอ รูปภาพ มีความเหมาะสม และรูปเล่มหนังสือมีขนาดเหมาะสม ที่ค่าเฉลี่ย 4.83 และ 4.75 ตามลำดับ และการออกแบบมีความสวยงาม มีความหลากหลายและมีความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอ และเนื้อหามีความเหมาะสม ถูกต้อง ครอบคลุม และอ่านเข้าใจง่าย ที่ค่าเฉลี่ย 4.67 เช่นเดียวกับความเห็นของนักเรียน นักศึกษา

3) การประเมินประสิทธิผลการใช้สื่อสารสนเทศประเภทอิเล็กทรอนิกส์

บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นว่าการใช้งานสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีประสิทธิผลระดับมากที่สุด คือ ความรู้ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์นี้มีคุณค่ามากต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการพัฒนาสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทอผ้าในชุมชนและภูมิภาคอื่นๆ ที่ค่าเฉลี่ย 5.00

4) การประเมินประสิทธิผลการใช้สื่อสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์

บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปเห็นว่า การใช้งานสื่อสิ่งพิมพ์มีประสิทธิผลระดับมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 5.00 ด้านความรู้ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์นี้มีคุณค่ามากต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทอผ้าในชุมชนและภูมิภาคอื่นๆ

การอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย การสร้างสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

สื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูนนั้น เป็นการจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นที่รวบรวมข้อมูลความรู้จากปราชญ์ชุมชน ช่างทอผ้า มาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ความรู้ และนำเสนอเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสิ่งพิมพ์ จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า สื่อสารสนเทศทั้ง 2 ประเภท สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชนการประกอบอาชีพการทอผ้า การเผยแพร่ความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าให้อยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการออกแบบสื่อของ อารยะ ศรีกัลป์ยาณบุตร (2550) ที่ได้นำเสนอขั้นตอนการออกแบบให้มีประสิทธิภาพโดยมีการวางแผนศึกษากลุ่มผู้บริโภคสื่อให้ชัดเจน เพื่อให้ทราบลักษณะนิสัยและรสนิยม ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นแนวทางในการออกแบบสื่อ ทำให้ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้สึกถูกใจหรือสนใจเมื่อได้พบเห็น นอกจากนี้การถ่ายทอดข้อมูลต้องมีความชัดเจน มีความเหมาะสมกับผู้รับสื่อ โดยมีการเลือกองค์ประกอบ เช่น ตัวอักษร ชนิดของรูปภาพและการจัดวาง เป็นต้น เพื่อให้ผู้รับสื่ออ่านและเข้าใจง่าย ทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามและให้ความสำคัญกับข้อมูลอันเป็นเนื้อหาได้ถูกต้องตามลำดับ ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความจดจำของผู้รับสาร และส่งผลต่อการเรียนรู้ต่อไป นอกจากนี้สื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายยกดอก จังหวัดลำพูน ยังสามารถเป็นตัวอย่างในการพัฒนาสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นได้ ซึ่งสอดคล้องกับ วราภรณ์ หลวงมณี (2545) จากการศึกษาเรื่อง “การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน” ที่พบว่า วิธีการจัดหาสารสนเทศได้มาจากตัวบุคคล การทำ

กิจกรรมร่วมกัน และบันทึกวิดีโอเทป เผยแพร่โดยการบอกเล่า ประชุม และเผยแพร่ด้วยวิธีอื่น โดยมุ่งให้ชุมชนมีการใช้สารสนเทศเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ อีกทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมประเพณี นอกจากนี้เป็นการเพิ่มทักษะให้กับผู้ใช้สารสนเทศในการนำไปใช้และถ่ายทอดต่อไป

นอกจากนี้จากการวิจัยพบว่า สื่อสารสนเทศทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์ช่วยให้คนรู้จักและสนใจการทอผ้าฝ้ายยกดอกจังหวัดลำพูนมากขึ้น ผู้เรียนรู้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปฝึกปฏิบัติเองได้ ส่งเสริมการประกอบอาชีพด้านการทอผ้าและแก้ปัญหาการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Stanage (1996) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ผลของการศึกษาแสดงให้เห็นว่า หนังสือคู่มือเป็นเครื่องมือที่สำคัญ เป็นส่วนที่เติมเต็มให้กับส่วนที่ขาดหายไปของเทคโนโลยี และผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการรู้จักใช้เทคโนโลยีในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้จะช่วยเพิ่มความสะดวกให้กับผู้นำด้านการศึกษาที่เป็นมืออาชีพในอันที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงาน ทั้งด้านการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ และด้านการใช้เทคโนโลยี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนาและนำไปใช้

1) ควรมีการประชาสัมพันธ์สื่อสารสนเทศนี้ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นโดยเฉพาะในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยในวงกว้าง โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ห้องสมุด หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น เว็บไซต์ จดหมายข่าว หรือสิ่งพิมพ์อื่น เป็นต้น

2) ควรนำสื่อสารสนเทศนี้เผยแพร่และนำไปใช้ในจังหวัดลำพูนอย่างกว้างขวางเพื่อเป็นการถ่ายทอด และอนุรักษ์ความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น

3) ควรมีการพิจารณาการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนรู้ ซึ่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์มีข้อดีข้อจำกัดแตกต่างกันออกไป โดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์เหมาะสำหรับผู้มีพื้นฐานความรู้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและมีอุปกรณ์การอ่านที่รองรับ ได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ชนิดแมคบุ๊ค (MacBook) และแท็บเล็ต (Tablet) ชนิด iPad ซึ่งอุปกรณ์ทั้ง 2 ชนิดมีระบบปฏิบัติการแบบ iOS ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์มีความเหมาะสมกับผู้เรียนรู้ทุกประเภท และไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์ในการช่วยอ่านแต่มีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถดูวิดีโอหรือภาพเคลื่อนไหวการทอผ้าได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทำสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นภาษาอังกฤษและควรมีการนำสื่อสารสนเทศนี้เป็นต้นแบบในการศึกษาและพัฒนาสื่อสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ทัศวรรณ ธิมาคำ. 2556. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา แหล่งสารสนเทศท้องถิ่น**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

พงศ์แก้ว ณ ลำพูน, เจ้า. 2535. “ผ้าทอลายวิจิตรบรรจงของเจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน” ใน **พระราชทานเพลิงศพ เจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน ท.จ. ณ เมรุวัดสวนดอกวรมหาวิหารเชียงใหม่ วันที่ 18 เดือนมกราคม พ.ศ.2535.** (น. 104-111). เชียงใหม่: ม.ป.พ.

วราภรณ์ หลวงมณี. 2545. **การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน. 2535. **บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมของจังหวัดลำพูนที่ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ: พระครูเวหุวันพิทักษ์ (เขื่อนคำ อตตสนโต) นายตาไหล กันทะจัน (แก้วตาไหล) นายปรีชาเกียรติ บุณยเกียรติ.** ลำพูน: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน.

อารยะ ศรีกัลป์ยาณบุตร. 2550. **การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์.** กรุงเทพฯ: วิสคอมเซนเตอร์.

Stanage, Kenneth Jon. 1996. **Using Technology to Create a Learning Organization (Leadership).** Doctoral’s thesis Kansa State University.

การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

AN EXPERIMENT FOR DEVELOPING DEMOCRACY WAYS OF LIFE OF NINTH GRADE STUDENT LI DISTRICT LAMPHUN PROVINCE

สนิท ภูมาศ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

AN EXPERIMENT FOR DEVELOPING DEMOCRACY WAYS OF LIFE OF NINTH GRADE STUDENT LI DISTRICT LAMPHUN PROVINCE

สนิท ภูมาศ
สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

บทคัดย่อ

การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ผู้วิจัยดำเนินการ 2 ระยะ คือ ระยะแรกศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน เพื่อนำข้อมูลมาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรูปแบบกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ระยะที่สอง เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง วัตถุประสงค์เพื่อทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียนในด้านความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม ด้วยกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนที่ลงทะเบียนเรียนปีการศึกษา 2557 นักเรียนกลุ่มทดลอง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเวียงเจดีย์วิทยา อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จำนวน 67 คน นักเรียนกลุ่มควบคุม คือ นักเรียนโรงเรียนแม่ตืนวิทยา อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จำนวน 58 คน ก่อนดำเนินการทดลองมีการทดสอบ Pre-test เพื่อวัดวิถีประชาธิปไตยนักเรียน ในด้านความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลปรากฏว่าค่าประเมินไม่แตกต่างกัน ภายหลังกลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียนเสร็จสิ้น ทำการทดสอบ Post-test กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จากนั้นนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์เปรียบเทียบทางสถิติถึงความแตกต่างของคะแนนวิถีประชาธิปไตยที่เพิ่มขึ้น พบว่า คะแนนเฉลี่ยวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลอง ทั้งก่อนและหลังทำการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 กล่าวคือ นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียนมีค่าคะแนนสูงขึ้น และสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยเป็นการพัฒนานักเรียนเริ่มตั้งแต่การสร้างความรู้ จากนั้นปรับเปลี่ยนทัศนคติ จนนำไปสู่การเปลี่ยนพฤติกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามแนวทางวิถีประชาธิปไตย ดังนั้นแนวทางการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยดังกล่าวสามารถใช้พัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้

คำสำคัญ: การพัฒนาวิถีประชาธิปไตย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดลำพูน

ABSTRACT

An experiment of developing democracy ways was divided into two phases: phase 1 dealt with factors affecting democracy ways of the students by interviewing them so as to use the data for constructing the model of activity for developing democracy ways; phase 2 was quasi-experimental research. It was aimed to experiment developing democracy ways of the students in terms of knowledge, attitude, and behavior through activity inspiring the consciousness of citizenship in school. The study sampling units were the ninth grade students, Li district, Lamphun Province, who enrolled in academic year 2557. The students of experiment group were those of Wiangjedeewittaya School, Li district, Lamphun Province, totally 67, while the students of control group were those of Maetuenwittaya School, Li district, Lamphun Province, totally 58. Before the experiment conducted, the pre-test was made in order to measure the democracy ways of the students in terms of knowledge, attitude, and behavior of both the experiment and control groups. After the students of experiment group completed their participation in activity for developing democracy ways through activity inspiring the consciousness of citizenship in school, the post-test was made of both the experiment and control groups. After that, results of the two tests were analyzed by means of statistical comparison. Results of the experiment showed that the score average of democracy ways of the experiment group, both before and after the experiment, was found different with statistical significance at .001, that is, the students who participated in activity inspiring the consciousness of citizenship in school dramatically increased, and was higher than that of those who did not participate in activity for developing democracy ways through activity inspiring the consciousness of citizenship in school. The development of democracy ways was actually the student development, which started out with creating democratic knowledge and understanding, and then adjusting their attitude till it led to behavioral change in living a life according to developing democracy ways. Therefore, the guidelines for developing the aforesaid democracy ways could be used to develop substantially the democracy ways of the ninth grade students.

Keywords: Develop Democracy Ways, Ninth Grade Students, Lamphun Province

บทนำ

ตั้งแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ.2475 การพัฒนาด้านการปกครองของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยบางครั้งก็มีปัญหา และบางเวลามีการพัฒนาเป็นมาหลายสิบปี นับเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประชาธิปไตย มีผลต่อความมั่นคงทางด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สาเหตุปัญหาอาจมีที่มาหลายประการ ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ได้อธิบายไว้ใน “การเมืองไทยการวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา” กล่าวว่า ประการหนึ่งน่าจะเป็นปัญหา คือ ลักษณะนิสัยร่วมของคนไทยที่สืบทอดกันมา อันได้แก่ ความเชื่อ คนไทยบางส่วนเชื่อในบุญวาสนา เช่น คนที่มีตำแหน่งสูงขึ้นเชื่อว่าเพราะมีบุญวาสนา เชื่อว่าโชคชะตาของคนแต่ละคนส่วนหนึ่งกำหนดโดยกรรมแต่ชาติปางก่อน เป็นต้น อีกประการหนึ่งคือ ค่านิยม คนไทยจำนวนมากไม่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎกติกา มีคนจำนวนมากหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์กติกา คิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ เช่น ขับขี่รถมอเตอร์ไซค์ไม่สวมหมวกกันน็อค การขับรถย้อนศร เป็นต้น นอกจากนี้ อีกประการหนึ่ง คือ ลักษณะบุคลิกภาพ คนไทยจำนวนมาก

มีบุคลิกภาพที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เช่น มีการแบ่งชนชั้นในสังคมตั้งแต่ครอบครัวขึ้นมา มีการอุปถัมภ์ค้ำจุนกัน ในบางครั้งถือเป็นบุญคุณที่ต้องทดแทน สิ่งเหล่านี้ถ้าไม่มีการแยกแยะระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวม จะเป็นการขัดแย้งกับหลักการความเป็นประชาธิปไตย เพราะหลักการสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ได้แก่ การมีสิทธิเสรีภาพ ดังแนวคิดของ Locke (1931) กล่าวไว้ว่า ทุกคนเกิดมามีเสรีภาพในตนเองโดยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการพูด การคิด หรือการกระทำสิ่งต่างๆ สำหรับ Grotius (1625) กล่าวว่า สิทธินั้นเป็นอำนาจอันชอบธรรมของแต่ละคน เช่น มีสิทธิในร่างกายและทรัพย์สิน ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ละคนมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ตามต้องการของตนเองภายใต้กติกาของสังคม และจะต้องระมัดระวังไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น โดยหลักการทุกคนมีสิทธิจะทำอะไรก็ได้ถ้ามีความสามารถ มีความเพียรพยายาม ย่อมประสบผลสำเร็จไม่ใช่เป็นเพราะบุญวาสนา หลักประชาธิปไตยอีกประการหนึ่งคือ ความเสมอภาค ศรัณยู หมั้นทรัพย์ (2554) ได้อธิบายเกี่ยวกับความเสมอภาคไว้ว่า โดยหลักการทุกคนในสังคมประชาธิปไตยมีความเสมอภาคกัน โดยเฉพาะความเสมอภาคในสภาวะทางธรรมชาติที่ทุกคนเกิดมาเลือกไม่ได้ อันได้แก่ เพศ เชื้อชาติ สีผิว รูปร่าง หน้าตา เป็นต้น ดังนั้นทุกคนเกิดมาย่อมมีความทัดเทียมกัน เคารพในความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ในสังคมประชาธิปไตยมีการกำหนดระเบียบข้อบังคับหรือกติกาขึ้น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถ้ามีการละเว้นบุคคลใดบุคคลหนึ่งแสดงถึงความไม่ทัดเทียมกันในสังคม นำมาซึ่งความไม่สงบสุขได้

ดังนั้นการจะพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องพัฒนาผู้คนตั้งแต่วัยเรียนเพื่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการสำคัญของประชาธิปไตย ดังเช่น การมีเสรีภาพ การมีสิทธิ หลักความเสมอภาค ความจำเป็นที่ต้องมีตัวแทน ความสำคัญของกฎกติกา การมีความอดทนอดกลั้นต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนการประนีประนอมหลีกเลี่ยงความรุนแรง เป็นต้น จากนั้นเสริมสร้างแนวคิดเพื่อปรับทัศนคติเกิดแนวคิดสอดรับตามที่รู้ ผลตามมา คือ การประพฤติปฏิบัติกลายเป็นพฤติกรรมตามแนวทางประชาธิปไตยที่เรียกได้ว่าเป็นวิถีประชาธิปไตย ซึ่งแนวทางการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมนั้น นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2542) ได้กล่าวไว้ใน “การสื่อสาร-รณรงค์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรม” ว่าในบางครั้งการพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมจำเป็นต้องทำบ่อยครั้ง ที่เรียกว่า การรณรงค์เชิงยุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม คือ บุคคลที่จะรับการพัฒนาจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างต่อเนื่อง บางครั้งอาจมีการทำซ้ำเพื่อให้เกิดความรู้ และเปลี่ยนแนวคิดตามด้วยเปลี่ยนพฤติกรรม ปัจจุบันการจัดการศึกษาในสถานศึกษาต่างๆ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ส่วนมากจะเน้นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความรู้ มีการจัดกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติจำลองรูปแบบการปกครอง เช่น สภานักเรียน แต่การพัฒนานักเรียนเริ่มแต่การพัฒนาความรู้ ตามด้วยการสร้างทัศนคติ จนมีพฤติกรรมเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยยังไม่หลากหลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันของนักเรียน อันเป็นพื้นฐานต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ผู้วิจัยมีความสนใจพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะเป็นนักเรียนที่อยู่ในการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ.2545 และเป็นวัยที่เตรียมเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่เตรียมพร้อมจะมีสิทธิเลือกตั้งตามกฎหมายเมื่ออายุครบ 18 ปี แต่ยังไม่บรรลุนิติภาวะตามอายุ การตัดสินใจในบางครั้งถ้าขาดข้อมูลที่ถูกต้อง อาจตัดสินใจผิดพลาดในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้ ถ้าไม่มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย นอกจากนี้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นวัยที่น่าจะได้รับการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย เพราะสามารถพัฒนาสิ่งที่ดีที่ถูกต้องตามความคาดหวังและการยอมรับของสังคมได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาด้านการคิดของ Piaget (อ้างใน อารีย์ โพธิ์บางหวาย, 2550) ที่ว่า เด็กตั้งแต่อายุ 11 ปีขึ้นไป จนถึงวัยผู้ใหญ่ เป็นช่วงที่เด็กสามารถคิดด้วยนามธรรม กล่าวคือ เด็กจะสามารถจินตนาการเงื่อนไขของปัญหาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยพัฒนาสมมติฐานอย่างสมเหตุสมผลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งหมายถึงเด็กในระยะนี้มีความสามารถคิดหาเหตุผลเหมือนผู้ใหญ่ สามารถคิดด้วยนามธรรม เข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม สามารถใช้ความคิดไตร่ตรองหาเหตุผลและตัดสินใจด้วยตนเองได้ น่าจะสามารถพัฒนาพฤติกรรมที่ถูกต้องตามมาตรฐานของสังคม คือ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

วัตถุประสงค์

ศึกษาผลการทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในด้านความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม โดยใช้กิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้วยกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ระยะ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อนำผลมาเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียน

ระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ประเภทการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) เพื่อศึกษาการทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ที่ลงทะเบียนเรียนในปีการศึกษา 2557 จำนวน 538 คน

กลุ่มตัวอย่าง ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ใช้แนวทางของ สุภางค์ จันทวณิช (2542) คือ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก โดยการเลือกห้องเรียน เพื่อเป็นกลุ่มทดลอง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเวียงเจดีย์วิทยา อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เพราะเป็นห้องเรียนที่มีการรวมกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนคละกัน คือ ทั้งกลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง กลุ่มอ่อน ส่วนกลุ่มควบคุม คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแม่ตืนวิทยา อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นห้องเรียนที่มีการรวมกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนคละกัน คือ ทั้งกลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง กลุ่มอ่อน เช่นเดียวกัน โดยกลุ่มทดลองได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในโครงการสำนึกพลเมืองในโรงเรียน ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ส่วนกลุ่มควบคุมเป็นการเรียนการสอนปกติ ที่ไม่ร่วมกิจกรรมในโครงการสำนึกพลเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ คู่มือการจัดกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการนำแนวทางการจัดกิจกรรมมาจากหลายฝ่ายผสมผสานกัน เช่น ข้อมูลจากการศึกษาในระยะที่ 1 คือปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียน นอกจากนี้นำรูปแบบการรณรงค์เชิงกลยุทธ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม มาเป็นกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละขั้นตอน และแนวทางการอบรมเยาวชนเพื่อสร้างความเป็นประชาธิปไตยในโครงการสำนึกพลเมืองของสถาบันพระปกเกล้า คือ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ตลอดจนนำทฤษฎีแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยมาบูรณาการเป็นกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียน เป้าหมายเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามเพื่อวัดระดับวิถีประชาธิปไตยชุดเดียวกัน เป็นการวัดความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย รายละเอียดของแบบวัดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบวัดความรู้ มีตัวเลือก 4 ตัวเลือก

ตอนที่ 3 แบบวัดทัศนคติต่อวิถีประชาธิปไตย รูปแบบของแบบวัดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 6 ระดับ คือ จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

ตอนที่ 4 แบบวัดพฤติกรรมวิถีประชาธิปไตย รูปแบบของแบบวัดเป็นการวัดพฤติกรรมการปฏิบัติของนักเรียน กำหนดเป็น 5 ระดับ (แนวทางการประเมินพฤติกรรมและสมรรถนะของ ก.พ. 2552, บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ก่อนที่จะมีการจัดกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ผู้วิจัยจะทำการทดสอบ Pre-test นักเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จากนั้นนำผลทดสอบของนักเรียนกลุ่มทดลองมาวิเคราะห์ระดับวิถีประชาธิปไตยเพื่อตรวจสอบว่าด้านใดที่นักเรียนมีปัญหา และจะต้องมีการพัฒนาในกิจกรรมการพัฒนาแต่ละขั้นตอนเป็นกรณีพิเศษ โดยใช้การรณรงค์เชิงยุทธศาสตร์แบบมีส่วนร่วม มีการจัดทำสื่อการเรียนรู้ใช้ในกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย โดยนักเรียนมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ

2. การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการด้วยการจัดกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน ตามรูปแบบคู่มือการจัดกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า โดยพัฒนากับกลุ่มทดลอง

3. หลังจากทำการทดลองตามกำหนดขั้นตอนกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยเสร็จสิ้น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการทำ Post-test ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

การจัดกระทำข้อมูล

นำคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบเพื่อวัดวิถีประชาธิปไตยทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมที่ได้จากการทำ Pre-test และ Post-test มาทำการวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

หาค่าสถิติ t-test ในการเปรียบเทียบผล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

ผลการวิจัย

1. การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน

คะแนนความรู้

กลุ่มตัวอย่าง	$\overline{X}$	S.D.	t	Sig.
กลุ่มทดลอง (*n*=67)	10.76	2.05	1.309	0.193 NS
กลุ่มควบคุม (*n*=58)	10.25	2.23		

NS = non - *Significant*

คะแนนทัศนคติ

กลุ่มตัวอย่าง	$\overline{X}$	S.D.	t	Sig.
กลุ่มทดลอง (*n*=67)	3.17	0.22	1.318	0.190 NS
กลุ่มควบคุม (*n*=58)	3.24	0.30		

NS = non - *Significant*

คะแนนพฤติกรรม

กลุ่มตัวอย่าง	$\overline{X}$	S.D.	t	Sig.
กลุ่มทดลอง (*n*=67)	2.53	0.21	0.648	0.518 NS
กลุ่มควบคุม (*n*=58)	2.55	0.20		

NS = non - *Significant*

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ยด้านความรู้ของกลุ่มทดลองได้ 10.76 กลุ่มควบคุมได้ 10.25 จากคะแนนเต็ม 20 ด้านทัศนคติของกลุ่มทดลองได้ 3.17 กลุ่มควบคุมได้ 3.24 จากคะแนนเต็ม 6 และด้านพฤติกรรมของกลุ่มทดลองได้ 2.53 กลุ่มควบคุมได้ 2.55 จากคะแนนเต็ม 5

ผลการเปรียบเทียบเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน พบว่า คะแนนวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน 2 กลุ่ม ทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน

2. การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย

คะแนนความรู้

กลุ่มตัวอย่าง	$\overline{X}$	S.D.	D	t	Sig.
กลุ่มทดลอง (*n*=67)	16.64	1.39	5.88 (16.64-10.76)	16.878	0.000***
กลุ่มควบคุม (*n*=58)	10.77	2.31	0.52 (10.77-10.25)		

คะแนนทัศนคติ

กลุ่มตัวอย่าง	$\overline{X}$	S.D.	D	t	Sig.
กลุ่มทดลอง (*n*=67)	3.79	0.39	0.62 (3.79-3.17)	4.558	0.000***
กลุ่มควบคุม (*n*=58)	3.49	0.32	0.25 (3.49-3.24)		

คะแนนพฤติกรรม

กลุ่มตัวอย่าง	$\overline{X}$	S.D.	D	t	Sig.
กลุ่มทดลอง (*n*=67)	2.83	0.30	0.30 (2.83-2.53)	6.542	0.000***
กลุ่มควบคุม (*n*=58)	2.56	0.18	0.01 (2.56-2.55)		

*****p<0.001** D = different (วัดผลหลังทดลอง - วัดผลก่อนทดลอง)

จากตารางที่ 2 พบว่า คะแนนเฉลี่ยด้านความรู้ของกลุ่มทดลองได้ 16.64 กลุ่มควบคุมได้ 10.77 จากคะแนนเต็ม 20 ด้านทัศนคติของกลุ่มทดลองได้ 3.79 กลุ่มควบคุมได้ 3.49 จากคะแนนเต็ม 6 และด้านพฤติกรรมของกลุ่มทดลองได้ 2.83 กลุ่มควบคุมได้ 2.56 จากคะแนนเต็ม 5

ผลการทดสอบสถิติ t-test พบว่า

ด้านความรู้ กลุ่มทดลองซึ่งมีกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้คะแนนมากกว่ากลุ่มควบคุม (ที่ไม่มีกิจกรรมดังกล่าว) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ด้านทัศนคติ กลุ่มทดลองซึ่งมีกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้คะแนนมากกว่ากลุ่มควบคุม (ที่ไม่มีกิจกรรมดังกล่าว) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ด้านพฤติกรรม กลุ่มทดลองซึ่งมีกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้คะแนนมากกว่ากลุ่มควบคุม (ที่ไม่มีกิจกรรมดังกล่าว) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

3. เปรียบเทียบผลการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย

ตารางที่ 3 ผลการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน (*n*=67)

ผลการประเมินวิถีประชาธิปไตย	ก่อนเข้าร่วม		หลังเข้าร่วม		t	Sig.
	$\overline{X}$	S.D.	$\overline{X}$	S.D.		
ด้านความรู้ (K)	10.76	2.05	16.64	1.39	18.173	0.000***
ด้านทัศนคติ (A)	3.17	0.22	3.79	0.39	11.308	0.000***
ด้านพฤติกรรม (P)	2.53	0.21	2.83	0.30	7.779	0.000***

*****p ≤ 0.001**

จากตารางที่ 3 พบว่า ก่อนการทดลองคะแนนเฉลี่ยด้านความรู้ได้ 10.76 หลังการทดลองได้ 16.64 จากคะแนนเต็ม 20 ด้านทัศนคติก่อนทดลองได้ 3.17 หลังการทดลองได้ 3.79 จากคะแนนเต็ม 6 และด้านพฤติกรรมก่อนทดลองได้ 2.53 หลังการทดลองได้ 2.83 จากคะแนนเต็ม 5

ผลการทดสอบสถิติ t-test พบว่า การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 หมายถึง ค่าเฉลี่ยของผลการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียนสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พบว่า ผลการวิจัยยอมรับสมมติฐานการวิจัยทุกข้อ และมีข้อค้นพบจากการวิจัยการทดลอง การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยตามรายข้อสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานที่ 1 นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยมีคะแนนเฉลี่ยด้านนี้มากกว่านักเรียนกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมจากการทดลอง (กลุ่มควบคุม) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวใช้วิธีการรณรงค์เชิงกลยุทธ์แบบมีส่วนร่วม คือ ได้ศึกษาจากสื่อที่ร่วมกันผลิตขึ้น ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสำคัญของประชาธิปไตย นักเรียนได้รับการพัฒนาทักษะต่างๆ จากการร่วม

กิจกรรมการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยตามขั้นตอนต่างๆ เป็นการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ สร้างความตระหนัก พัฒนาความรู้สึกนึกคิดนำไปสู่การมีทัศนคติต่อแนวทางวิถีประชาธิปไตยว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม นำแนวทางวิถีประชาธิปไตยไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และมีความเข้าใจรูปแบบการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ กระทรวงศึกษาธิการ (2548) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการของประชาธิปไตย คุณลักษณะที่ดีของสมาชิกที่ดีในสังคมประชาธิปไตย การปกครองระบบประชาธิปไตยอาจจะใช้วิธีการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การบรรยาย การอภิปราย การค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย อาจจะใช้วิธีการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดวิเคราะห์จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาพ ห้องสมุด และเหตุการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง มีส่วนร่วมในวิถีประชาธิปไตย การฝึกให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามแนวทางของวิถีประชาธิปไตย ทำให้ผู้เรียนได้รู้จักวิธีพัฒนาตนเองและผู้อื่นตามหลักการอย่างมีเหตุผล

นอกจากนั้น การจัดกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียนเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยมีการดำเนินงานทั้งในและนอกโรงเรียนมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีการพัฒนาตนเองโดยการฝึกการทำงานร่วมกัน ทั้งครูและนักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ มุ่งเน้นคุณค่าของผลงานของหมู่คณะมากกว่าคุณค่าของผลงานของบุคคล สอดคล้องกับ บรรจง ชูสกุลชาติ (2534) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกกิจกรรมทั้งในและนอกโรงเรียน ครูและนักเรียนต้องร่วมมือกันคิดพิจารณา

สมมติฐานที่ 2 นักเรียนกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยมีคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมกิจกรรม กล่าวคือ

ด้านความรู้ คงเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้ส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) กล่าวคือ กิจกรรมดังกล่าวส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยในมิติต่างๆ ทั้งด้านเสรีภาพ ความเสมอภาค เข้าใจเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ การเข้าใจในระบบตัวแทน เคารพกฎกติกาของสังคม มีความอดทนอดกลั้นต่อการถูกวิจารณ์ รู้จักการประนีประนอม โดยนักเรียนได้เรียนรู้จากสื่อที่นักเรียนร่วมกันผลิตขึ้นตามรูปแบบการรณรงค์เชิงยุทธศาสตร์แบบมีส่วนร่วม เป็นสื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย สอดคล้องกับ บัญญัติ สมชอบ (2533) ที่ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้วยกระบวนการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล โดยจัดหลักสูตรมุ่งให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตย นักเรียนมีความรู้ในเรื่องของประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง เป็นผู้มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย สนับสนุนให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับการทำงานของตัวแทนประชาชนในระดับต่างๆ นอกจากนี้ยังเสริมสร้างความรู้วิธีเลือกบุคคลที่จะเป็นตัวแทน การสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประชาธิปไตย หลักสูตรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามและแสดงความคิดเห็น สร้างบรรยากาศที่มีความเป็นกันเอง ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

ด้านทัศนคติ กิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้ส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาด้านการคิดโดยให้นักเรียนฝึกคิดวิเคราะห์ในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในแนวทางวิถีประชาธิปไตย นักเรียนร่วมกันอภิปรายอย่างมีเหตุผล เกี่ยวกับความสำคัญของวิถีประชาธิปไตย สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของวิถีประชาธิปไตย พัฒนาความรู้สึกนึกคิดให้มีเจตคติที่ดีต่อแนวทางวิถีประชาธิปไตยเป็นการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดนักเรียนภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2542) ได้กล่าวว่าทัศนคติเป็นการรับทราบสิ่งใด จิตใจก็คิดตอบสนองและเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นว่าดี-ไม่ดี ชอบ-ไม่ชอบ เพื่อเป็นแนวกำหนดในใจว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรต่อสิ่งนั้น ทัศนคติเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นความรู้ ซึ่งต้องเข้าใจจากเรื่องที่รู้จึงจะชอบหรือสนใจและเห็นมีคุณค่ามากกว่า ขณะเดียวกันก็จะไม่ชอบสิ่งที่ไม่เข้าใจ ไม่มีข้อมูลสนับสนุน

ด้านพฤติกรรม การจัดกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้ส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาพฤติกรรม ยอมรับบทบาทซึ่งกันและกัน เคารพในสิทธิของผู้อื่น แสดงพฤติกรรมการมีเสรีภาพภายใต้กรอบกติกาที่กำหนดไว้ เปิดใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ให้ความสำคัญกับความทัดเทียมกันระหว่างบุคคลโดยไม่มีการแบ่งแยกอย่างไม่มีเหตุผล สามารถปฏิบัติตนเองเป็นทั้งผู้แทน เมื่อได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้แทนในกลุ่มได้อย่างเหมาะสม มีความอดทนอดกลั้นต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสมาชิกในกลุ่ม สามารถทำร่วมกันภายในกลุ่มได้ กล้าที่จะแสดงออกอย่างมีเหตุผล ยึดแนวทางสันติโดยการสนทนาเจรจากัน หลีกเลี่ยงความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ ทิศนา แขมมณี (2530) และบรรจง ชูสกุลชาติ (2534) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยว่าต้องมีลักษณะ คือ เคารพในความเป็นบุคคลและการตัดสินใจของผู้อื่น ใช้สิทธิตนเองตามเท่าที่มี ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น มีเสรีภาพในด้านต่างๆ และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นใช้ความคิดของเขาเองอย่างอิสระในการตัดสินใจ ใจกว้าง รู้จักรับฟังผู้อื่น และพิจารณาด้วยความเป็นธรรม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อส่วนรวม ยึดหลักเหตุผลในการตัดสินใจ มีความคิดเห็นเป็นของตนเองและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น กล้ารับผิดชอบในการกระทำของตน ตลอดจนยอมเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้ตามโอกาสที่เหมาะสม มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มรวมถึงรู้จักแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

จากการทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน นอกจากสามารถพัฒนานักเรียนได้ตามสมมติฐาน ผู้วิจัยยังพบว่า สามารถพัฒนานักเรียนในเรื่องอื่นๆ ได้อีก ดังนี้

การไม่เคารพในกติกาเล็กๆ น้อยๆ ไม่ตรงเวลา เลือกตัวแทนเฉพาะบุคคลใกล้ชิดตนเอง ไม่กล้าวิจารณ์บุคคลที่ผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจและหน้าที่การงานดี ภายหลังการได้ร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย พฤติกรรมเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้น ประเมินผลจากการเปรียบเทียบคะแนน Pre-test กับ Post-test ในการวัดทัศนคติและพฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มทดลอง สอดคล้องกับ ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) กล่าวว่าลักษณะนิสัยร่วมของคนไทยซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเป็นสังคมประชาธิปไตยโดยเฉพาะระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย อันได้แก่ ลักษณะความเชื่อ ค่านิยม บุคลิกภาพ ดังนั้นจึงต้องพยายามเปลี่ยนลักษณะนิสัยให้กับคนรุ่นใหม่ตั้งแต่เด็ก โดยอาศัยโรงเรียนและสื่อมวลชนเป็นสำคัญ ซึ่งในค่านิยมนั้นจะต้องสร้างจิตสำนึกที่จะมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทุกคนมีความเสียสละ การเคารพหลักการกฎเกณฑ์หรือกติกาด้วยจิตสำนึกของตนเอง

กล่าวโดยรวม ในการทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมสำนึกพลเมืองในโรงเรียน เพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งผู้วิจัยสามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนได้ กล่าวคือ นักเรียนที่ได้รับประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรม มีคุณลักษณะเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยสูงขึ้นมากกว่าเดิม และสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย ตลอดจนพฤติกรรมการปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะ

1) จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า วิธีการจัดกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย นักเรียนมีความสนใจที่จะร่วมในการกำหนดกิจกรรมซึ่งเริ่มตั้งแต่การวางแผน ดังนั้นครูผู้สอนควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดทุกขั้นตอนของกิจกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2) การจัดกิจกรรมการทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตย พบว่า นักเรียนมีความสนใจในการทำงานกลุ่ม นักเรียนมีความสุข สนุกสนานกับการได้ทำกิจกรรมกลุ่ม ดังนั้นการจัดกิจกรรมควรใช้กระบวนการกลุ่มให้นักเรียนมีส่วนร่วมทุกครั้ง เป็นการพัฒนาทักษะวิถีประชาธิปไตยเริ่มแต่การมีเสรีภาพในการคิด การตัดสินใจ ความเสมอภาคจากการมีส่วนร่วม การมีเหตุผลในการมีตัวแทนในแต่ละส่วน ตลอดจนยึดกติกาในการทำงาน อดทนอดกลั้นต่อการถูกวิจารณ์ และยึดสันติวิธีด้วยการประนีประนอม

3) ในการจัดกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย พบว่า นักเรียนชั้นอื่นบางส่วนไม่รับทราบความเป็นมาของกิจกรรม ดังนั้น ก่อนการจัดกิจกรรม ควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการหรือกิจกรรมให้ทั่วถึงได้รับทราบกันทั้งโรงเรียนหรือองค์กร เพื่อให้ทุกส่วนที่รับทราบจะได้ให้ความร่วมมือในกิจกรรมและทำให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน

4) การจัดกิจกรรมพัฒนาวิถีประชาธิปไตย พบว่า นักเรียนบางส่วนมีความสนใจจะให้มีการจัดกิจกรรมอื่นสอดแทรกจากที่กำหนดไว้ตามขั้นตอน ซึ่งนักเรียนแสดงความคิดเห็นว่ากิจกรรมไม่หลากหลาย ดังนั้นควรมีการเพิ่มกิจกรรมเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้มีความหลากหลายเพื่อให้นักเรียนได้มีทางเลือกเข้าร่วมกิจกรรม เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพื่อการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยโดยเฉพาะวิถีประชาธิปไตย

5) จากผลการทดลองการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยนักเรียน ด้วยกิจกรรมสำนึกพลเมือง ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความรับผิดชอบของสมาชิกในสังคม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าน่าจะสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง โดยใช้กระบวนการดังกล่าว และเสริมสร้างความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมประชาชนเกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย พัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการมีเสรีภาพ การมีสิทธิหลักความเสมอภาค ความจำเป็นที่ต้องมีตัวแทน ความสำคัญของกฎกติกา การมีความอดทนอดกลั้นต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนการประนีประนอมหลีกเลี่ยงความรุนแรง ตลอดจนเป็นการพัฒนาสำนึกพลเมืองในชุมชน เมื่อประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ก็จะนำมาซึ่งความมั่นคงในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความเมตตาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ชัย พัฒนพงศา เป็นที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ สินสวัสดิ์ อาจารย์ ดร.ณรงค์ศักดิ์ จันทร์นวล อาจารย์ ดร.สังคม สุวรรณรัตน์ และอาจารย์ ดร.วันทนีย์ จันทร์เอี่ยม ให้คำแนะนำช่วยเหลือตลอดมา ขอขอบพระคุณ อาจารย์วินัย รอดจ่าย คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และประธานคณะกรรมการพัฒนาการสอนประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง กระทรวงศึกษาธิการ อาจารย์ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า อาจารย์ ดร.เจตนา เมืองมูล ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ อาจารย์ ดร.วิชากร ลังกาฟ้า ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ อาจารย์ประสิทธิ์ ภูมาศ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ อาจารย์เสน่ห์ กรแก้ว ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ และอาจารย์ ดร.เพ็ญจันทร์ เกรียงไกรสุข ครูชำนาญการพิเศษ ซึ่งทุกท่านให้ความอนุเคราะห์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิจัย พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีคุณค่ายิ่ง

ขอขอบพระคุณ โรงเรียนต่างๆ ในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ตลอดจนครู นักเรียนที่สนับสนุนให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัย และขอขอบคุณนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มควบคุมทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการทดลองการจัดกิจกรรมเพื่อศึกษาวิจัย จนทำให้งานวิจัยนี้ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และมูลนิธิคอนราดอาเดนาวร์. 2548. **คู่มือประกอบการเรียนการสอนประชาธิปไตย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ณรงค์ สินสวัสดิ์. 2539. **การเมืองไทย การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา.** กรุงเทพฯ: วัชรินทร์.

ทิศนา แขมมณี. 2530. **นักประชาธิปไตยน้อย ความสำเร็จแค่เอื้อม, ในทิศทางที่ท้าทาย**. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2542. **การสื่อสาร-รณรงค์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เน้นการเจาะจงกลุ่มและมีส่วนร่วม.** กรุงเทพฯ: ลินคอร์นโปรโมชั่น.

บรรจง ชูชาติสกุล. 2534. ประชาธิปไตยในโรงเรียน. **วารสารวิทยาจารย์**. 89: 8-11.

บัญญัติ สมชอบ. 2533. **แนวคิดของครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดยโสธร.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. 2545. **การวิจัยเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

ศรัณยู หมั้นทรัพย์. 2554**. ภาคประชาสังคมกับการแก้ไขปัญหาการเมืองไทย: การใช้เงินในการหาเสียงเลือกตั้ง.** กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

สุภางค์ จันทวานิช. 2542. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารีย์ โพธิ์บางหวาย. 2550. **การพัฒนารูปแบบการบริหาร เพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง.** ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Grotius, H. 1625. **On the Laws of War and Peace.** New. York: Walter J. Black.

Locke, J. 1931. **An Essay concerning the Understanding knowledge opinion and Assent.** Cambridge: Benjamin Rand.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่

ศ.ดร.กิตติชัย วัฒนานิกร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.มนัส สุวรรณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.อำนวย ขนันไทย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.สายสมร ลำยอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.วิบูลย์ รัตนาปนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สมศักดิ์ ภู่วิภาดาวรรธน์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.เพทาย พงษ์เพียจันทร์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ธวัชชัย รัตน์ชเลศ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.ธนะชัย พันธ์เกษมสุข	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.วรรณพร ทะพิงค์แก	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.พัชรินทร์ ระวียัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ธีรภัทร วรรณฤมล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.รวี ลงกานี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ชิตชล ผลารักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ยุวดี พีรพรพิศาล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ธนกร ช้างน้อย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.นงลักษณ์ เขียนงาม	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ปรีชา เจ็งเจริญ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.ปฐมาวดี จงรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.พนม กุณาวงค์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.พิศิษฐ์ สิงห์ใจ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.พัชรา ตันติประภา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.วสันต์ จอมภักดี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.คณิเทพ ปิตุภูมินาค	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ไพรัช ตระการศิรินนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.วัชรพงษ์ ธัชยพงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.อดิศักดิ์ ธีรานุพัฒนา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.วรัทยา แจ้งกระจ่าง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.อรชร มณีสงฆ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.สินธุ์ สโรบล	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รศ.ดร.นิวุฒิ หวังชัย	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ.ดร.พหล ศักดิ์คะทัศน์	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
อ.ดร.พูลพงศ์ สุขสว่าง	มหาวิทยาลัยบูรพา
รศ.ดร.มนตรี แย้มกสิกร	มหาวิทยาลัยบูรพา
รศ.ดร.โกสุม สายใจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
รศ.ดร.สุชาติ แสงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
อ.ดร.กรรณิกา เจิมเทียนชัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ทพ.ดร.สุรสิงห์ วิศรุตรัตน์	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
ดร.นพ.ชูสิน สีลพัทธ์กุล	โรงพยาบาลสารภี
ผศ.ดร.บุลรัตน์ สิทธิพงศ์	โรงเรียนสิริมังคลานุสรณ์
อ.ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผศ.ดร.วรรณทนี สันติกุล	Hong Kong Polytech University
Professor Andreas Zins	Vienna University
ผศ.ดร.บุษบา สิทธิการ	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
รศ.ดร.โกศล มีคุณ	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ผศ.ดร.วรรณา ศิลปอาชา	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผศ.ร.ท.หญิง ดร.เกิดศิริ เจริญวิศาล	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่
ผศ.ดร.นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.ดร.ไพบูลย์ ศรีชัยสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.ดนุลดา จามจุรี	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ.ดร.พงษ์แก้ว อุดมสมุทรหิรัญ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.ศรัณย์ นักรบ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ อริยะเครือ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร
รศ.ดร.สุดารัตน์ สิทธิสมบัติ	มหาวิทยาลัยเนชั่น
อ.ดร.วารัชต์ มัธยมบุรุษ	มหาวิทยาลัยพะเยา
อ.ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ.ดร.รณิดา ปิงเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
รศ.ดร.วรรณวดี ม้าลำพอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ.สนิท สัตโยภาส	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.ศุภกฤษ เมธีโภคพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ดร.พวงพยอม ชิดทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ดร.กมลณัฏฐ์ พลวัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.ทัตพร คุณประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.จุไรรัตน์ จุลจักรวัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.จิติมา กตัญญู	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.จตุพร เสถียรคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นวารสารเพื่อรองรับงานวิชาการเพื่อสังคม

โดยมีเป้าหมายและขอบเขต (Aim and Scope) ที่รับตีพิมพ์บทความที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการศึกษา ที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม ชุมชน และท้องถิ่น และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชน และท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบทางด้านงานวิจัยที่บ่งชี้สภาพการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ ชุมชน และสังคม เป็นงานวิจัยที่มีส่วนร่วมและได้รับการยอมรับของสังคม และงานวิจัยที่ใช้องค์ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น หรือสามารถคาดการณ์ ประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง และเสนอแนวทางการพัฒนาสังคม ชุมชน และท้องถิ่นให้ยั่งยืน

รูปแบบของวารสาร

- กำหนดออก ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 เดือนตุลาคม-มีนาคม ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-กันยายน
- บทความที่ตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ บทความละ 2 ท่าน

รูปแบบการเขียนบทความ/บทความวิจัย

กองบรรณาธิการได้กำหนดระเบียบการส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์ลง “วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่” และกองบรรณาธิการสามารถตรวจสอบต้นฉบับก่อนการตีพิมพ์ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ โดยวารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 เดือนตุลาคม พ.ศ.2556-มีนาคม พ.ศ.2557 จะเป็นวารสารเพื่อรองรับงานวิชาการเพื่อสังคม โดยการกำหนดเป้าหมายและขอบเขต (Aims & Scope) ที่จะตีพิมพ์บทความที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษา ที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชน โดยเนื้อหาของบทความควรจะนำเสนอให้เห็นถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- สภาพการณ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (ในบทนำ ที่มาของปัญหา)
- การมีส่วนร่วมและการยอมรับของสังคมเป้าหมาย (มีผู้แต่งร่วมเป็นภาคเอกชนหรือตัวแทนชุมชน)
- กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (วิธีการทดลอง บทสรุปเชิงเสนอแนะ)
- ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น (ทฤษฎีและกรอบแนวคิด)
- การคาดการณ์สิ่งที่จะตามมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้ว (ข้อเสนอแนะหลังบทสรุป)
- การประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (เป็น Outcome ของงาน พิจารณาจากการนำไปใช้ประโยชน์และ Citation)
- แนวทางการติดตามและธำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป (เป็น Outcome ของงาน พิจารณาจากการนำไปใช้ประโยชน์ และ Citation)

การเตรียมต้นฉบับบทความ มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการพิมพ์

1. ตัวอักษร : ใช้ตัวอักษร Angsana New โดยชื่อบทความใช้อักษรตัวหนา ขนาด 20 pt ชื่อผู้เขียนและหัวข้อหลักใช้อักษรตัวหนา ขนาด 18 pt และเนื้อเรื่องใช้อักษรตัวปกติ ขนาด 16 pt

2. การตั้งค่าหน้ากระดาษ : บนและซ้าย ขนาด 1.5 นิ้ว ล่างและขวา ขนาด 1 นิ้ว

3. ความยาวของเนื้อหา : ไม่เกิน 15 หน้า รวมตารางรูปภาพ และเอกสารอ้างอิง

4. รูปแบบการใช้ภาษาอังกฤษในเนื้อเรื่องภาษาไทย :

- ชื่อวิทยาศาสตร์ คำขึ้นต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้ตัวอักษรเอียง เช่น *Uglena acus*
- ชื่อเฉพาะให้ขึ้นต้นด้วยตัวใหญ่ทุกคำ เช่น Berdmann, Lemmermann
- ภาษาอังกฤษทั้งในและนอกวงเล็บให้ใช้ตัวเล็ก เช่น random complete block design
- ตัวย่อให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก เช่น (random complete block design, RCBD)

การเรียงลำดับเนื้อหา

1. ชื่อเรื่อง (Title) : ใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษเฉพาะตัวอักษรแรกของชื่อเรื่องเท่านั้นที่ใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ (capital letter) นอกนั้นใช้ตัวพิมพ์เล็ก ยกเว้นชื่อเฉพาะ

2. ชื่อผู้วิจัย : เฉพาะผู้วิจัยหลักให้พิมพ์ด้วยตัวหนา โดยระบุสถานที่ทำงานหรือหน่วยงานที่สังกัด และอีเมล

3. บทคัดย่อ (Abstract) : (ภาษาไทยก่อนและตามด้วยภาษาอังกฤษ) เป็นการสรุปสาระสำคัญ ประเภทวิจัย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และสรุปผลการวิจัยที่กระชับและชัดเจน ระบุตัวเลขสถิติที่สำคัญ ใช้ภาษารัดกุมเป็นประโยคสมบูรณ์และเป็นร้อยแก้ว ไม่แบ่งเป็นข้อๆ โดยบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 1 หน้ากระดาษขนาด A4 และให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อในแต่ละภาษา

4. บทนำ (Introduction) : ให้เขียนอธิบายปัญหา วัตถุประสงค์ และการตรวจสอบเอกสาร

5. ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) : อธิบายถึงเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทดลองและอธิบายวิธีการศึกษาทดลอง

6. ผลการวิจัย (Results) : การเขียนเสนอผลการศึกษาควรกระชับและแสดงการวิจัยถึงผลที่ชัดเจน หากมีตาราง กราฟ หรือรูปภาพ ให้มีเนื้อหาหรือวิธีการอธิบายประกอบ

7. การอภิปรายผล (Discussions) : การเขียนอภิปรายผลการศึกษา เป็นการชี้แจงผลการวิจัยว่าตรงตามวัตถุประสงค์ สมมติฐานของการวิจัย สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้อื่นที่มีอยู่ก่อนหรือไม่ อย่างไร ด้วยเหตุผลใด เปรียบเทียบหรือตีความเพื่อเน้นความสำคัญของงานและสรุปให้เข้าใจง่ายที่สุด

8. บทสรุปหรือข้อเสนอแนะ (Conclusion or Suggestions) : ให้เขียนสรุปสาระสำคัญของผลงานวิจัยว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยเน้นถึงปัญหาหรือข้อโต้แย้งในสาระสำคัญ ตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์

9. กิตติกรรมประกาศ หรือคำขอบคุณ (Acknowledgement) : อาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ โดยเป็นการแสดงความขอบคุณผู้ช่วยเหลือในงานวิจัยแต่ไม่ได้เป็นผู้ร่วมในงานวิจัย

รูปแบบการเขียนรายการอ้างอิง

การอ้างอิงแบบแทรกปนไปกับเนื้อหา : เนื้อหาบทความใช้ระบบการอ้างอิงแบบนามปี (ชื่อ-นามสกุลของผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์) ตัวอย่างเช่น ....ลมุล รัตตากร (2529) ได้กำหนดคุณสมบัติของ.....

เอกสารอ้างอิง : การเขียนเอกสารอ้างอิงให้เรียงเอกสารที่ใช้อ้างอิงทั้งหมดตามลำดับอักษรตัวแรกของรายการที่อ้างอิง โดยเรียงลำดับแบบพจนานุกรม และให้เรียงภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ มีรูปแบบการเขียน ดังนี้

1. หนังสือ

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. **ชื่อหนังสือ.** ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

สีลาภรณ์ บัวสาย. 2549. **เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

Courtney, T. K. 1965. **Physical Fitness and Dynamic Health.** New York: McGrew-Hill Inc.

2. วารสาร

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่อง. **ชื่อวารสาร** (ชื่อเต็มหรือย่อก็ได้). ปีที่ (ฉบับที่): เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าสิ้นสุด.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. 2531. การปฏิรูปหลักสูตรมหาวิทยาลัยในประเทศที่กำลังพัฒนา. **อุดมศึกษา.** 13 (34): 14-20.

Elmastas, M., O. lsildak, I. Turkekal and N. Temar. 2007. Determination of antioxidant activity and antioxidant compounds inwild edible mashroom. **Food Composition and analysis.** 20: 337-345

3. วิทยานิพนธ์

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. **ชื่อวิทยานิพนธ์/การค้นคว้าแบบอิสระ.** ระดับวิทยานิพนธ์/การค้นคว้าแบบอิสระ คณะ สถาบันการศึกษา.

ยุรีพรรณ แสนใจยา. 2545. **แนวทางการพัฒนาไร่ชาสุวิพุห์ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

4. เอกสารวิชาการอื่นๆ

ชื่อ สกุล ผู้เขียนหรือหน่วยงาน. ปีที่พิมพ์. **ชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือ.** ประเภทของเอกสาร. สถาบันหรือหน่วยงานที่จัดพิมพ์. สถานที่พิมพ์.

คณะกรรมการอำนวยการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย. 2549. **คู่มือคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์.** สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร.

5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. **ชื่อเรื่อง.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: ชื่อ website (วัน เดือน ปี ที่สืบค้นข้อมูล)

วิจารย์ พานิช. 2554. **วิชาการรับใช้สังคม.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.gotoknow.org/posts/440436 (27 เมษายน 2556)

การส่งต้นฉบับ

1. ผู้ส่งบทความจะต้องทำหนังสือนำส่ง พร้อมทั้งระบุชื่อ-สกุล หมายเลขโทรศัพท์ และอีเมล โดยทางกองบรรณาธิการวารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่จะติดต่อกลับไป เพื่อแจ้งผลการพิจารณา

2. จัดส่งต้นฉบับที่พิมพ์ตามข้อกำหนดของรูปแบบวารสาร จำนวน 3 ชุด พร้อมแผ่น CD บันทึกข้อมูล ส่งด้วยตนเองหรือทางไปรษณีย์ลงทะเบียนมาที่

กองบรรณาธิการ “วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่”
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
เลขที่ 202 ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300
หรือเว็บไซต์ http://www.research.cmru.ac.th

การประเมินบทความต้นฉบับ

ต้นฉบับจะต้องผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จากภายนอกมหาวิทยาลัยในสาขาวิชานั้นๆ จำนวน 2 ท่านต่อเรื่อง โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาจะเป็นผู้สรรหา เพื่อรับการประเมิน กรณีมีการแก้ไขสถาบันวิจัยและพัฒนาจะส่งผลการอ่านประเมินคืนผู้เขียนให้เพิ่มเติม แก้ไข หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

หมายเหตุ

1. บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ใน “วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่” ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. เนื้อหาบทความที่ปรากฏในวารสารเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ทั้งนี้ไม่รวมความผิดพลาด อันเกิดจากเทคนิคการพิมพ์
3. ในกรณีเป็นบทความที่ส่งมาจากบุคคลภายนอก จะมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการประเมิน และกลั่นกรองบทความ จำนวน 3,000 บาท

RAJABHAT CHIANG MAI RESEARCH JOURNAL

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ ชั้น 14
เลขที่ 202 ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์ 0-5388-5959 โทรสาร 0-5388-5950